

TAMPEREEN YLIOPISTO

Taloustieteiden laitos

TALOUDEN VAI POLITIIKAN VALTA?

Retorinen analyysi talouspolitiikan diskursseista Suomen valtion
hallitusohjelmissa vuosina 1999-2003

Finanss hallinto ja julkisyhteisöjen
laskentatoimi

Pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2011

Ohjaajat: Pertti Ahonen, Anne
Luomala

Amanda Lähdesmäki

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Taloustieteiden laitos; Finanssihallinto ja julkisyhteisöjen laskentatoimi
Tekijä:	LÄHDESMÄKI, AMANDA
Tutkielman nimi:	TALOUDEN VAI POLITIIKAN VALTA? –Retorinen analyysi talouspolitiikan diskursseista Suomen valtion hallitusohjelmissa vuosina 1999-2003
Pro gradu – tutkielma:	86 sivua
Aika:	Helmikuu 2011
Avainsanat:	Talouspolitiikka, hallitusohjelma, retoriikka, diskurssi

---

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vuosien 1999 ja 2003 hallitusohjelmien talouspolitiikkalukuja retorisen analyysin näkökulmasta. Hallitusohjelmat ovat 1990-luvun lopulta lähtien muovaantuneet seikkaperäisestä ohjaussalkusta kohti visionomaista, pitkän aikavälin tahdonilmausta, jossa hallituskokoonpano esittelee keskeiset vaalikauden teemat. Tästä lähtökohdasta käsin tutkimuksessa kysytäänkin, mitkä ovat ne keskeiset teemat, joita talouspolitiikka-luvut välittävät yleisölle vuosien 1999 ja 2003 ohjelmissa.

Diskurssien esiin nostamisen lisäksi tutkimuksessa analysoidaan näiden teemojen rakentumista. Rakennetta tarkastellaan retoriikan teoriatradition viitekehyksessä. Metodina hyödynnetään retorista argumenttianalyysia. Tulkinnan mahdollistamiseksi aineistoon suhtaudutaan myös sisällönanalyttisesti ja pyritään tarkastelemaan aineistoa aikansa kontekstissa.

Tutkimuksessa havaitaan sekä vakuuttamisen rakenteessa että sisällön painotuksissa eroja vuosien 1999 ja 2003 ohjelmien välillä. Vuoden 1999 ohjelman vakuuttaminen ilmenee kerroksittain rakentuvalla ja muutamia keskeisiä teemoja painottavalla argumentoinnilla. Vuoden 2003 ohjelmat taas hyödyntävät vakuuttavuuden luonnissa monipuolisempia keinoja: hämärrytettyjä kausaalisuhteita ja näennäiskonkreettisia, operatiivisia, esityslistoja.

Analyysin pohjalta huomataan myös, että talouspolitiikan keskeiset diskurssit sisältävät makroekonomista mallintamista ja tilinpidollista kieltä. Talouskasvu ilmenee korkeimpana auktoriteettina talouspolitiikan tematiikassa. Työllisyys on määrällisesti teksteissä usein esillä, mutta tavoitteen tärkeys ei saa yhtä monipuolista ja vaikuttavaa argumentointia taakseen kuin talouskasvu ja kilpailukyky.

Kielellisen analyysin perusteella todetaan taloustieteellisen termistön hallitsevuus. Tutkimus kuitenkin ei tyydy tähän lopputulemaan, vaan johtopäätelmissä kysytään, voiko talouden terminologian dominointi diskursseissa ollakin merkki vahvasta politikoinnista. Tällä kysymyksellä talouden ja politiikan valtasuhteesta luodaan retoriikan traditioon perustavasti kontribuutio, joka tuo osansa sekä yhteiskuntatieteelliseen että taloustieteelliseen keskusteluun.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 TALOUSPOLITIikka HALLITUSOHJELMISSA TUTKIMUSKOHTENA	5
1.2 TALOUSPOLITIikka AIEMMASSA TUTKIMUSTRADITIOSSA	6
1.3 TUTKIMUSFOKUS.....	9
1.4 TUTKIMUKSEN SISÄINEN KONTEKSTI	11
2 TALOUSPOLIITTINEN DISKURSSI TUTKIMUSKOHTENA.....	13
2.1 TALOUSPUHEEN ERITYISPIIRTEET.....	13
2.2 SUOMALAINEN TALOUSPOLITIikka KANSANTALouden TRENDIEN NÄKÖKULMASTA	15
2.3 TALoustIETEIDEN AJATTElUMALLIT TALOUSPOLITIikkaA RAKENTAMASSA	19
3 RETORIIKAN TRADITIO TOEREETTISENA KEHYKSENÄ	22
3.1 POLIITTISEN HALLITUSOHJELMAPUHEEN RETORIikka	22
3.2 PUHEIDEN JA ESITYSTEN RETORIikka.....	24
3.3 ARGUMENTAATION RETORIikka	26
3.4 VUOROVAIKUTUKSEN RETORIikka.....	29
4 TALOUSPOLITIIKAN AJAN ANALYYSI	32
4.1 RETORIIKASTA JOHDETUT METODISET ANALYYSITEEMAT	32
4.2 TALOUSPOLITIIKAN AIKA	33
4.2.1 vuoden 1999 hallitusohjelmassa	33
4.2.2 vuoden 2003 hallitusohjelmissa	36
5 TALOUSPOLITIIKAN RAKENTEEN ANALYYSI.....	40
5.1. TALOUSPOLIITTISEN PUHEEN ULKOINEN RAKENNE	40
5.1.1 vuoden 1999 hallitusohjelmassa	40
5.1.2 vuoden 2003 hallitusohjelmissa	45
5.2 TALOUSPOLIITTISEN PUHEEN SISÄINEN RAKENNE.....	51
5.2.1 vuoden 1999 hallitusohjelmassa	52
5.2.2 vuoden 2003 hallitusohjelmissa	56
6 TALouden DISKURSSIT	59
6.1 PUHEEN TILA JA FOORUMI KEHIKKONA	59
6.2 TALOUSPOLIITTINEN AIKALAISDIALOGI HALLITUSOHJELMISSA	60
6.3 YLEISÖPUHE HALLITUSOHJELMISSA	64
6.4 TALoustIETEIDEN DISKURSSI HALLITUSOHJELMISSA	67

7 YHTEENVETO TALOUSPOLITIIKAN RETORIIKASTA	72
7.1 TYÖLLISYYS MUUTTUJANA	72
7.2 TALOUSKASVU VAKIONA	74
7.3 KILPAILUKYKYPOLITIIKKA 2000-LUVUN DOKTRIININA	77
8 PÄÄTELMÄT	79
LÄHTEET	82

KUVIOT

KUVIO 1 KESKEISTEN KÄSITTEIDEN ANALYYTTINEN VERTAILU HALLITUSOHJELMISSA VUOSIEN 1999 JA 2003 VÄLILLÄ	61
KUVIO 2 LIPPOSEN TALOUSPOLITIIKAN KAUSAALIKETJUT	68
KUVIO 3 JÄÄTTEENMÄEN/VANHASSEN TALOUSPOLITIIKAN KAUSAALIKETJUT	68

1 JOHDANTO

1.1 Talouspolitiikka hallitusohjelmissa tutkimuskohteena

Suomen talouspoliittisessa keskustelussa on 1990-luvun alun laman jälkeen todettu talouspuheen vallan kasvaneen ja laajentuneen myös politiikan muille osa-alueille. Samaan aikaan talouspoliittisessa keskustelussa asiantuntijoiden johtopäätelmät talouspolitiikan linjasta päätyvät teoriavalinnoista riippuen erilaisiin johtopäätelmiin käyttäessään erilaisia teorialalleja. Taloustieteissä on runsaasti tutkimuksia talouden kehityksen mallintamisista, teemoista ja vaikutuksista. Yhteiskuntatieteissä on vastaavasti runsaasti tutkimuksia politiikan mielipiteistä, vaikutuskentistä ja puheenvuoroista. Sen sijaan ei juuri ole talouspolitiikan tutkimusta, jossa yhdyssanan eri osa-alueiden keskinäisiä reagoiteja, sisäisiä diskurssirakenteita, olisi tarkasteltu. Talouden ja politiikan suhde on tutkimuksissa joko pidetty erillään tai yhdistetty kriitikittömästi. Talouspolitiikan toimintaympäristön kontekstissa tarkasteltuna, vallinneen kaksijakoisuuden yhdistäminen herättää kuitenkin nyt kiinnostuksen talouspolitiikan käsitteen ja vaikutuspiirin itsenäisen kokonaisuuden tulkinnan rakentamiseen.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää talouspolitiikan diskurssien teemat Suomen valtion hallitusohjelmien talouspolitiikka -luvuissa vuosina 1999-2003. Lähtökohtaisesti tarkasteluajanjakson teksteihin suhtaudutaan tietyn ajan diskurssina. Rakenteellisesta näkökulmasta tarkasteltuna taas hallitusohjelmat analyysikohteena edustavat talouspolitiikan muuttumattomimpia ohjausvälineitä yhdessä talousarvion kanssa. Vuosittaisen budjetin analysoinnin sijaan on tässä työssä kuitenkin tarkastelukohteeksi valittu pitkän aikavälin asiakirja: hallitusohjelma, jonka merkitys strategian ja vision tekstuaalisena ilmentäjänä mahdollistaa politiikan retoriikan diskurssien tarkastelun sekä heijastamisen niin talouden kuin myös politiikan teoritradition kautta.

Hallitusohjelma on 1990-luvun lopulla saanut ohjauksalkkuun rinnalleen muitakin pitkän aikavälin suunnitelmia, kuten poikkihallinnollisia erityispolitiikkaohjelmia ja teemojen painotuksia. Trendistä huolimatta varsinaisen hallitusohjelman saama näkyvyys ja merkitys yleisölle ei ole vähentynyt salkun koon kasvusta huolimatta. Tämä luo kiinnostuksen perinteistä auktoriasemaa nauttivan politiikkapuheen tarkasteluun. Pitkän aikavälin suunnitelmissa on myös toinen keskeinen näkökulma tutkimuksen kannalta; Murto, Pöllä ja

Etelälahti ovat luonnehtineet hallitusohjelmia poliittisten linjausten välittämisen foorumiksi (Pöllä & Etelälahti 2002, 91–92, Murto 2006). Palonen (1988) taas on konstruoinut kielen diskurssien tulkinta- ja vaikutusmahdollisuuksia poliittisessa ohjelmapuheessa (Palonen 1988, 4-12; 78–79). Esitelty aineistokenttä mahdollistaa näin ollen tämän tutkimuksen intressin: talouspolitiikan diskurssin selvittämisen, jossa pyritään nostamaan esiin ohjelmapuheen vaikuttamisen motiiveja retorisen analyysin avulla. Näiden ilmenemistä tarkastellaan sekä retoriikan metodologian välinein että myös taloustieteiden ja kansantalouden aikalaishistorian viitoittamana.

1.2 Talouspolitiikka aiemmassa tutkimustraditiossa

1990-luvun talouspolitiikkaan kohdistuvat tutkimukset ovat usein saaneet kimmokkeensa vuosikymmenen alun lamasta: sen syiden, seurausten ja vaikutusten tutkimisesta. Tämä 1990-luvun fokus on osaltaan ollut antamassa näkökulmia 2000-luvun talouspolitiikan tutkimuksien suunnalle. Voidaankin tiivistää suomalaisessa talouspolitiikan tutkimustraditiossa näkyvän kaksi pääsuuntaa: laadullinen vaikutusten ja vaikuttimien tutkimus sekä makroekonominen talouden ja taloustieteiden tutkimuksen suuntaus.

Makroekonomiseksi nimitettyä suuntaa voi luonnehtia selvimmin edustavan Jukka Pekkarisen ja Juhana Vartiainen tutkimuksen *Suomen talouspolitiikan pitkä linja* (1995). Tutkimuksessa Pekkarinen ja Vartiainen (1995, 68–71) muodostavat suomalaisen talouspolitiikan ajattelutavan kokoavan mallin, johon sisältyvät ne periaatteet, strategiset valinnat ja ajattelutapojen muutokset, jotka ovat määränneet Suomessa harjoitettua talouspolitiikkaa. Teoksen aikajänne alkaa sotien välisestä ajasta ja jatkuu 1990-luvun alkuun. Pekkarinen ja Vartiainen lähestyvät aineistoaan heijastaen tapahtumia ja muutoksia historiallisiin aineistoihin sekä esittävät argumentteja pitkistä trendeistä Suomen talouspolitiikan historiassa, painottaen kansallisia erityispiirteitä suomalaisen mallinsa pilarina.

Vartiainen on ollut keskeinen tutkija talouspolitiikan talouden kentällä muissakin julkaisuissa. Yhdessä Jan-Otto Anderssonin ja Pekka Kososen kanssa Vartiainen on arvioinut talouspolitiikan finanssipolitiikkaa teoksessa *The Finnish Model of Economic and Social Polity – From Emulation to Crash* (1992). Kosonen on myös yksin tarkastellut 1990-luvulla valtion budjettiesitysten talous- ja sosiaalipoliittista retoriikkaa (Kosonen 1995).

Talouspolitiikan makroekonomisen suunnan edustajana voidaan pitää myös Pentti Puoskaria, joka on väitöskirjassaan (1992) luonnostellut suomalaisen talouspolitiikan rakenteen mallintamista. Kansainvälistä peilausta ja vertailevaa makroekonomista suuntaa taas edustavaa muun muassa Jukka Pekkarinen myöhemmissä tutkimuksissaan keskittyen Suomen ja Ruotsin mallien hyödyntämiseen vertailevissa kansallisissa analyysissä. Keskeistä 2000-luvun taitteen talouspoliittista foorumia ovat hahmotelleet myös Marko Karttunen, Pasi Saukkonen, Malin Andersson ja Pekka Nurminen, joiden tutkimustuloksia hyödynnetään tässä työssä talousdiskurssin analyysikehikkoa muodostettaessa.

Yllä esitellyt tutkimukset keskittyvät aineistoissaan tarkastelemaan talouspolitiikkaa kansantaloustieteellisen kentän kehyksestä. Tämä tutkimusten raamitus kuvastaa hyvin talouspolitiikan moninaista kenttää: osa tutkimuksista näkee talouspolitiikan reaalitalouden vaikutusten tuloksena, toinen suunta taas painottaa talouspolitiikan poliittisen kentän merkitystä. Vaikka luokittelu tiettyyn talouspoliittiseen lähestymistapaan tutkimustyyppin edustajille saattaa olla useassa tapauksessa suppea, toimii se kuitenkin oivana kimmokkeena tälle tutkimukselle ja sen ydinintressille. Luokitelma heijastaa talouden ja politiikan tutkimuksen osin eriytynyttä lähestymistapaa traditiossa, josta on nyt syntynyt yhteisanalyysin tarve. Tarve hahmottaa uudelleen talouspoliittista tutkimuskenttää kontekstisidonnaisesti 2000-luvulla.

Talouspolitiikkaa on tutkittu myös politiikan näkökulmaa painottaen. 2000-luvulla valtion politiikkaa on analysoinut yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta Anu Kantola. Väitöskirjassaan *Markkinakuri ja managerivalta* (2002) Kantola tutkii suomalaista talouspolitiikkaa 1990-luvun lamassa. Toinen, talouspolitiikan retoriikan näkökulmaa painottava tutkimus Kantolalta on *Suomea trimmaamassa – Strategiset retoriikat yrityksissä, politiikassa ja ay-liikkeessä 1980–2003* (Kantola 2004). Artikkelikokoelman tutkimuksessaan Kantola luotaa näkökulmansa muutoksen retoriikkaan laadullisen sisällönanalyysin teoriaan pohjaten, metodinaan hyödyntäen sisällönanalyysiä ja soveltaen luokitelmissa SWOT-analyysiä. Kantolan tarkastelun keskipisteessä on strategiapuhe ja sen piirteet, käsitteet ja muutostrendit. Valtion puhetta analysoidessaan Kantola on ottanut fokuksiksi strategia- ja visiopuheen esimerkkiaineistoksi Suomen valtion hallitusohjelmat. Tutkimuksen rakenne hypotisoi osin ennalta arvattavasti yhteiskunnan suurten muutosten, kuten 1990-luvun alun laman, heijastuvuutta politiikan strategioihin. Retoriikka toimii Kantolan tutkimuksessa puhettavan käsitteenä, ei vaikuttamisen pyrkimyksenä, ja sen muutoksia heijastetaan

yhteiskunnasta. Retoriikan ja yhteiskunnan välistä dialektisuutta tai kausaalisuhdetta ei työssä ole tarkennettu, vaan suhtautuminen on ollut hyvin metodinen.

Politiikan retoriikan näkökulmasta talouspuhetta on analysoinut myös Kari Palonen useassa teoksessaan (Palonen, 1988 1996, 2003). Hilka Summa (1996), Jussi Kurunmäki (2003), Matti Hyvärinen (2003) ja Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila (2007) ovat osaltaan tuoneet näkökulmia suomalaisen politiikan retoriikan tutkimukseen. Pirjo Karvonen (1996) taas on lähestynyt talouden retoriikkaa kielitieteen näkökulmasta. Yhteisenä piirteenä yhteiskuntatieteellisen politiikan tutkimuksen traditiolle voidaan nähdä politiikan tutkimuksen käsitehistorialliset paradigmat, jotka osaltaan ovat vieneet talouspolitiikan tutkimusten painopistettä yhteiskuntatieteissä yhä kauemmas makroekonomiseksi luokitellusta tutkimussuunnasta. Tämä on osaltaan laajentanut talouspolitiikan areenan analyysimahdollisuuksia mutta oppialakohtaisten painotusten myötä samalla kaventanut poikkitieteellisten tutkimusten kehityskoheesiota.

Mielenkiintoinen ja ajankohtainen, politiikan tutkimuksen ulkopuolelta tullut, yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa talouspolitiikkaan on noussut sosiaalitutkimuksen suunnalta. Sosiologian, sosiaalipolitiikan ja talouspolitiikan rajapinta on hälventynyt 1990-luvun lopulta lähtien talouspolitiikkaa käsittelevässä tutkimuksessa, ja konstruktionistinen lähestymistapa on yleistynyt tieteessä. Tätä suuntaa edustaa otoksellisesti Raimo Sounela väitöskirjassaan *Työllisyys talouspoliittisessa retoriikassa* (Sounela 2001). Sounelan lähestymistapa pyrkii avaamaan talouspolitiikan sisäisiä keskusteluja työttömyydestä sekä talousteoreettisia paradigmoja. Eri koulukuntia esitellen työllisyydestä puhumista analysoidaan politiikan retoriikan teoreettista ja metodologista lähestymistapaa hyödyntäen. Sosiaalipolitiikka, talouspolitiikka ja yhteiskuntapolitiikka ovat ne tutkimuksen kentät, joilla keskusteluja puntaroidaan. Keskeisenä tutkimustuloksena Sounela esittää hypoteesinsa talouspuheen vallanlisäyksen kasvusta sekä talouspuheen vaikutusaluekentän laajentumisesta politiikan perinteisten osa-alueiden rajojen yli. Talouspuheen valtaistumisesta esiintyy tuloksia myös kansainväliseltä puolelta. Sounelan kanssa samaan tulokseen on päätyntä myös Elizabeth Markowitz (2002) artikkelissaan, jossa tarkastellaan finanssialan vaikutusta poliittiseen keskusteluun. Tässä työssä palataan Sounelan tutkimustuloksiin luvuissa 2 ja 6, hypotisoimalla hallitusohjelmien talouspolitiikka-lukujen diskurssin laaja-alaistumista.

Yhteistä yllä esitellyille yhteiskunnallisille talouspolitiikan retoriikkaa analysoineille tutkimuksille on johtopäätelmä siitä, että poliittisessa puheessa talouden valta on kasvanut

(mm. Alasuutari 2006, Julkunen 2001, Kantola 2004). Kun makroekonomisen suunnan tutkimukset pyrkivät mallintamaan talouspolitiikan linjaa, ovat useat politiikan kentältä lähtöisin olevat tutkimukset tyytyneet hyödyntämään talouspolitiikkaa valmiina. Tällöin talouspolitiikka on mielletty jo olemassa olevaksi aineistokokonaisuudeksi tai vaihtoehtoisesti sitä on lähestytty kokonaiskuvana politologis-käsitehistoriallisesta näkökulmasta. Edellä mainittujen tutkimusten tuloksissa ei liene intressien näkökulmasta kritisoitavaa, päinvastoin. Eriytyneisyys tutkimustraditiossa on ollut osa kehitystä, joka on mahdollistanut tämän tutkimuksen kysymysten myös tieteenteoreettisesti ajankohtaisen asetelman – talouspolitiikan sisäisiä diskursseja avaavana retoriikan analyysinä.

1.3 Tutkimusfokus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on konstruoida retoriikan teemoja Suomen valtion hallitusohjelmien talouspolitiikka-luvuissa vuosina 1999-2003. Tarkasteluajanjaksolle sijoittuu poikkeuksellisesti kolme hallitusohjelmaa: Lipposen ohjelma vuodelta 1999, Jäätteenmäen ohjelma vuodelta 2003 sekä Jäätteenmäen lyhyttä kautta seuraava ohjelma vuodelta 2003, joka kulkee Matti Vanhasen nimellä (Valtioneuvosto 2010). Hallitusohjelmien talouspolitiikka lukuja tarkastellaan itsenäisinä teksteinä, ja tässä työssä muiden politiikan osa-alueiden tarkastelu hallitusohjelmissa on rajattu työn tutkimuskysymysten viitoittamana pois tarkastelusta. Johdonmukaisuuden varmistamiseksi hallitusohjelma-aineisto on poimittu avoimesta lähteestä valtioneuvoston verkkosivuilta, jolloin tutkimuksen toistettavuus mahdollistuu. Suorat lainaukset aineistosta on lyhyissä virkkeissä merkitty lainausmerkkeihin, ja pidemmät kursivoitu. Analyysissä korostettaessa tiettyä valittua ilmaisutapaa, kursivoitu termi viittaa suoraan lainaukseen hallitusohjelma-aineistosta.

Diskursseista, puhetavoista ja argumentaatioista rakentuvaa talouspoliittista keskustelua tarkastellaan tässä työssä sen sisäisen rakentumisen fokuksena. Tutkimusongelman selvittäminen aloitetaan eriytetyillä tutkimuskysymyksillä, jotka samalla hahmottavat analyysin rakentumista. Ensimmäinen tutkimuskysymys painottuu politiikan retoriikan rakenteeseen ja selvittää, 1) miten talouspolitiikkaa rakennetaan hallitusohjelmissa poliittisen retoriikan diskurssikokonaisuutena. Tätä kysymystä selvitetään analysoimalla talouspuheen retoriikan aikaa ja rakennetta. Tämän perinnettä noudattavan tutkimuskysymyksen jälkeen selvitetään, 2) mitä on tulkittavissa talouspolitiikan keskustelun olemuksesta

hallitusohjelmissa: erityisesti tilan ja kontekstin huomioivassa merkityksessä. Tutkimuksen lopussa eriytetyt tutkimuskysymykset palautetaan yhteen ja tarkastellaan analyysistä esiin nousseita keskeisiä diskurssikokonaisuuksia retorisisina valintoina.

Tutkimuskohteena ei ole puheaktien ja tapahtumien käsitehistoriallisen olemassaolon erittely, vaan niitä pyritään kuvailemaan ja määrittämään, jolloin tutkimuksen toiminta siirtyy diskurssin alueelle. (Parker 1992; Potter 1996, 98). Diskurssien luonteesta tulee näin osa tutkimuskysymystä; mitä ovat talouspolitiikan diskurssit ja miten ne näkyvät ja muotoutuvat tarkasteltavissa hallitusohjelmissa. Näin ollen retoriikka ja diskurssi eriävinä käsitteinä korostavat konseptin merkitystä, ja eriävillä painotuksillaan pyrkivät nostamaan talouspolitiikan teksteistä esiin koko toimintaa ja sisältöä laajalti hahmottavia piirteitä. Alla on määritelty näiden käsitteiden keskeiset painotuserot, joita laajennetaan luvuissa 2 ja 3 yhdessä teoreettisen viitekehyksen kanssa.

Diskurssin käsitteen kokoavaa ja sidoksista roolia ovat määritelleet osuvasti Fairclough (1995) sekä Phillips ja Hardy (2002, 2). Heidän näkemyksensä mukaan diskursseissa yksittäiset tekstit eivät ole yksistään merkityksellisiä, vaan merkitys tulee sitä kautta, kun ne ovat sidoksissa toisiinsa. Kielen olennaiseksi osaksi tunnustetaan sen representatiivinen tehtävä. Fairclough (1995) on määritellyt diskurssin käsitteen lähentyvät retorista analyysiä, kun tutkimuskohteena ovat puhujan valinnat puhetavoista ja niiden tulkintakehyksistä (Fairclough 1995). Tässä tutkimuksessa diskurssin toimiessa yhdessä retoriikan kanssa diskurssin konstitutatiivinen piirre dialektisten suhteiden rakenteiden avaajana korostuu. Leiwo ja Pietikäinen (1996) täydentävät työssä hyödynnettävää terminologiaa kuvaamalla diskurssin tarkastelun olevan lausetta suurempien kielenkäyttöjen tulkintaa sosiaalisessa kontekstissa. Diskurssin rooli sosiaalisen tilanteen ilmentäjänä on keskiössä. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 102–103.) Diskurssin käsite pitääkin näin sisällään vuorovaikutuksen kokonaisuuden – havaittujen diskurssien, ei todellisuusväitteiden, reflektion.

Retoriikkaa käsitteenä lähestytään tutkimuksessa sen viestin välittämisen merkitysteemojen kautta. Palonen & Summa (1996) ovat esitelleet retoriikan luokittelemisen mahdollisuuden tasojen perusteella. Kolme erotettavaa tasoa ovat tällöin 1) puheiden tai esitysten retoriikka, 2) argumentoinnin retoriikka ja 3) trooppien tai kielikuvien retoriikka (Palonen & Summa 1996, 10–11). Näistä kahteen ensimmäiseen keskitytään tässä tutkimuksessa hallitusohjelma-aineiston viitoittamana. Ajan, paikan ja tilan roolit korostuvat retorisen analyysin analyysikehikkoina luvussa 4 ja 5 ja näiden avulla vaikutuskeinojen rooleja, mahdollisuuksia

ja muotoja tarkastellaan hallitusohjelmien talouspolitiikka-luvuissa. Metateemaksi määriteltynä retoriikalla tarkoitetaan tässä työssä hallitusohjelmissa ilmenevää tahdon, valinnan ja painotuksen sekä tiedon tai alueen esiintymisen tai puuttumisen osalta tehtyjä argumentatiivisia valintoja, joilla viestitään halutut teemat ja motiivit lukijoille. Retoriikka ja retorinen analyysi voivat siis ilmentää sekä vaikuttamista ja vakuuttamista että myös vallan käyttäjän valintoja.

1.4 Tutkimuksen sisäinen konteksti

Edellä kuvatut tutkimuksen käsitteet ja käsitykset retoriikasta ja diskurssista saavat merkityksensä tutkimuksen kontekstissa, joka pohjautuu kielelliseen orientaatioon. Tutkimuksen tarkastelun keskiössä tämä orientaatio ymmärretään sosiaalisesti konstruoiduksi kattokäsitteeksi ja tutkimuksen aineiston lukutavaksi; metaviitekehykseksi, joka avaa retoriikan teoreettisia lähestymistapoja. Kulttuuristen ilmiöiden ja diskursiivisten menetelmien tarkastelussa hyödynnetään Vivien Burrin neljän doktriinin mallia, joka ilmentää tutkimuksen lukutavan metateemana toimivaa sosiaalista konstruktionismia. Pilareita mallissa ovat:

1. kriittisyys itsestäänselvyksiä kohtaan
2. käsitystemme historiallis-kulttuurisuuden (relatiivisuuden) tunnustaminen
3. tiedon syntymisen hahmottaminen sosiaalisissa prosesseissa
4. tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteenliittyminen.

(Burr 1995, 2–5)

Luvussa 1.3 määritellyt analyysikäsitteet aukeavat tämän luokittelun jälkeen tutkimuksen sisäisessä kontekstissa. Konstruktionistinen näkökulma puheeseen ilmentää tutkimuksen metodologista ja teoreettista lähestymistapaa, joka pohjautuu tutkijan tekemiin havaintoihin. Tutkimuksen tulokset eivät näin ollen kuvasta talouspolitiikan retoriikan essentiaa, vaan tutkijan tulkintaa. Koko tutkimustapaa viitoittavaan tulkinnallisuuteen palataan luvussa 8, jolloin tutkimuksen teoria, analyysi ja tulokset nivotaan yhteen ja palautetaan tutkimustulokset kysymysten kontekstiin.

Luvussa 2 talouspuheen viitekehys toimii analyysikehyksenä: metodisena kehyksenä, jossa tutustutaan kansantalouden keskeisiin teemoihin valittuina hallitusohjelma-ajanjaksoina. Näiden lisäksi hahmotellaan talouspolitiikan suunnittelun ja toteutuksen taustalla vallinneita

talousteoreettisia malleja, joiden rooli taustoittaa talouspolitiikan asemaa. Näiden eri näkökulmien kautta luodaan talouspolitiikan diskurssin viitekehys, jolla hallitusohjelmien talouspolitiikkaa analysoidaan empiirisessä luvussa 6.

Luvussa 3 retoriikan teoreettista viitekehystä muotoiltaessa puretaan eri lähteiden käsitteellisyyksiä kunkin lähteen omista sitoumuksista käsin, kuitenkin tämän tutkimuksen sisäisen kontekstin viitoittamana. Luvussa hahmotetaan ensin retoriikan teoratradition merkitys tutkimukselle. Tämä aloitetaan luomalla yleiskäsitys politiikan areenan retoriikan mahdollisuuksista. Teoreettisessa osassa hyödynnetään Palosen ja Summan luvussa 1.3 esiteltyä retoriikan jakoa puheiden ja argumentaation retoriikkaan. Näitä kielitasoja tarkastellaan eri painotusten vertailun pohjalta. Puheiden ja esitysten retoriikkaa tarkastellaan klassisesta retoriikasta lähestyen, nostamalla esiin Ciceron ja Quantilianuksen näkökulmia esityksen tehtävistä ja rakenteesta sekä sen suhteesta ihmistieteisiin ja vakuuttavuuteen. Argumentaation retoriikan merkityksen rooleja tarkasteltaessa liitetään yhteen Chaïm Perelmanin ajatukset yleisön roolista, suhteuttaen ne perinteiseen aristoteeliseen käsitykseen argumentaatiosta. Argumentaation ja kielikuvien retoriikan välimuotoon sijoittuvan Lucie Olbrechts-Tytecan näkemyksiä heijastetaan Aristoteleen perinteisen vakuuttamiskäsitteistön näkökulmasta Perelmanin uuden retoriikan parina, kun taas vuorovaikutuksen näkökulmaa tarkastellaan Kenneth Burken avulla avaamalla poliittisen asiakirjan roolia dialogin osana.

Empiirisissä luvuissa 4, 5 ja 6 esitetään ensin teoriasta johdetut metodiset analysointikehikot, joiden perusteella hallitusohjelmien talouspolitiikka-lukuja analysoidaan luvussa 4 retoriikan tradition perusteella ajan näkökulmasta. Tätä analyysia syvennetään luvussa 5 talousdiskurssin tutkimuskirjallisuuden perinteen viitoittamana, keskittymällä analyysissä retoriikan vakuuttavuuden rakenteeseen ulkoisen ja sisäisen rakenteen erottelevan raamituksen avulla. Luvussa 6 analysoidaan talouspolitiikan retoriikkaa aikalaiskontekstissa ja tarkastellaan tilan ja foorumin viitoittamana hallitusohjelmapihettä. Luvussa 7 yhdistetään ja tiivistetään retorinen talouspolitiikan analyysi tulosten muotoon sekä syvennetään keskeisiä tutkimuksessa esiin nousseita talouspolitiikkaa määrittäviä diskursseja. Luvussa 8 palautetaan tutkimuskysymykset kontekstiin ja esitetään johtopäätelmät tutkimuksesta.

2 TALOUSPOLIITTINEN DISKURSSI TUTKIMUSKOHTENA

2.1 Talouspuheen erityispiirteet

Talouspuheen vallan kasvun syytä on eritelty 1990-luvun alusta lähtien eri malleilla. Esimerkkinä tästä Kantola toteaa, että ”talouden merkitys hallitusohjelmissa kasvoi, ja talouskasvun aktiivisesta takaamisesta tuli politiikan tärkein tavoite ja sisältö” (Kantola 2006, 176). Talouskasvun auktoriteetin ja ehdottomuuden taustalla näkyy vallinneen poliittisen eliitin, median ja talouden konsensus (Kulovaara 2007, 49), jota on pidetty yllä journalistisen diskurssin avulla (Luostarinen & Uskali 2006, 179). Tämän taloudelliseen kasvuun tähänneen konsensuspuheen on myös Marko Karttunen todennut näkyneen varsinkin Emu-keskustelun aikaan (Karttunen 2009, 159–163). Tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan tiivistää Suomen hallituksen pyrkineen konsensushakuisen diskurssiin tulevaisuuden tavoitteista sekä samalla nostaneen kasvuhakuisen talouspoliittisen diskurssin kotimaiseen keskiöön; perustellen talusorientoitunutta puhetapaa niin ekonomien, kansantaloustieteilijöiden kuin etujärjestöjen sparrauspuheen avulla (Wilenius 2004, 17; Kulovaara 2007, 52).

Historiallisten syy- ja seuraussuhteiden lisäksi talouspuheen suomalaista hallintodiskurssia on tarkasteltu useissa yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. Sounela (2001) on esittänyt väitöskirjassaan talouspolitiikan terminologian sisältävän seuraavia trendin omaisesti esiintyneitä käsitteitä:

teknologian uudistaminen, tuottavuus, tuotantokapasiteetti, kotimaiset investoinnit, monipuolinen tuotanto, kilpailukyky, kannattavuus, tulopolitiikka, vienti, vaihtotaseen vaje, inflaatio, tuontihinnat, julkisen talouden velka, julkisen sektorin kasvu, työllisyys, kokonaistuotanto, talouden ylikuumeneminen, kotimainen kysyntä ja kevyet rahoitusmarkkinat (Sounela 2001, 17).

Heinonen, Mykkänen, Pantzar ja Roponen (1996) näkevätkin talouden termien ohjaavan lukijan fokuksen joko hämääntymään kokonaisuudesta tai luottamaan täysin asiantuntijan näkemykseen. Samaa asiantuntijoihin luottavaa talousdiskurssin auktoriteettia korostaa myös Wilenius (2004, 21) yhteiskunnallisesta perspektiivistä kirjoitetussa tulevaisuuden ennakkointia käsittelevässä tutkimuksessaan (tutkimuksen nimi).

Talouspuheen valtaistumista on käsitellyt myös Kirsi Lähdesmäki väitöskirjassaan *New Public Management ja julkisen sektorin uudistaminen* (2003). Hän tuo esille erilaisia hallinnon ja johtamisen malleja, joita on Suomessa omaksuttu julkisella sektorilla 1980-luvulta lähtien. Keskeisimmäksi uudistusmuodoksi esitetään väitöksessä uusliberalistinen ajattelutapa, joka on Lähdesmäen (2003, 10) mukaan kasvattanut vaikuttavuuttaan Euroopassa 1980-luvulta alkaen. Keskeisenä havaintona Lähdesmäki erottelee New Public Managementin julkisen hallinnon puhetapaa ohjaavat doktriinit. Näitä ovat tehokkuusperiaatteet, julkinen yrittäjäisyys, tulos- ja markkinaohjautuvuus sekä tulostavasti korostaminen (Lähdesmäki 2003, 83).

Tekstuaalisen tutkimuksen puolelta suomalaista talousdiskurssia on tarkastellut Pirjo Karvonen. Hän kiinnittää huomiota toimijaposition eli subjektin esiintymiseen tai puuttumiseen toimintavirkkeissä. Hän nostaa keskeiseksi tutkimustulokseksi talouden prosessien abstraktin toimijuuden, jossa talousilmiöt näyttäisivät tapahtuvan itsestään, ilman että mikään liikuttaa talouden voimia (Karvonen 1996). Tällainen piirre on selvästi näkyvillä muun muassa globaalin talouden ja markkinavoimien retoriikassa. Toiseksi keskeiseksi piirteeksi Karvosen tutkimuksissa nousee kansallisten tapahtumien personifioitu narratiivi. Narratiivista selkeäksi esimerkiksi käy markan tarina 1990-luvulla, johon kuuluu markan kellumiseen ajautuminen sekä pelastuksellinen devalvoituminen (Sounela 2001, 18). Karvonen esittää 1990-luvun talouslamassa ilmenneen useita personifioituja narratiiveja, ja samaan fokukseen on keskittynyt myös Sami-Pekka Ylikoski, joka on tutkinut Ahon hallituksen talouspoliittista retoriikkaa (Ylikoski 2000). Ylikoski toteaa ministeri Viinasen hyödyntäneen lääketieteellisiä analogioita runsaasti kuvaillessaan taloustilannetta: talous esitetään biologisena ilmiönä, elollisena organismina, jota ohjaa talouspolitiikkaa tekevä ammattitaitoinen lääkäri (Ylikoski 2000, 103). Devalvaatiota nimitettiin opposition ihmelääkkeeksi, samalla kun julkinen talous sairasti pöhötautia. Mielenkiintoiseksi tutkimustulokseksi nousee toteama, jossa arvioidaan suomalaisen talousretoriikan erityispiirteitä 1990-luvulla: yhdysvaltalaisessa ja englantilaisessa talouspoliittisessa puheessa sodan kielikuvat ovat tärkeitä metaforia, kun taas suomalaisessa retoriikassa niitä ei juuri ilmene. Sodan retoriikan tilalle Ylikoski toteaa Suomen kehittäneen oman, kokoon suhteutetun metaforan: pienen laivan, jota virta kuljettaa ulkoa annetulla kurssilla. (Ylikoski 103; ks. myös Mäki & Vartiainen 1989, 82–87.)

On selvää, että talousdiskurssin piirteistä useat voidaan tulkita klassisen retoriikan teorian pohjalta. Seuraavissa luvuissa kuitenkin pyritään analysoimaan myös niitä talouspuheen

teoriatraditiossa esiin nousseita piirteitä, joilla politologis-retoriseen analyysiin saadaan lisäsyvyyttä. Tarkasteluajanjakson kansantaloudellisia näkökulmia nostetaan esille seuraavassa luvussa ja terävöitetään analyysiä tutkimuskysymysten näkökulmasta. Näiden jälkeen tutkimukseen tuodaan mukaan toinen, taloustieteellistä ajattelutapaa esiin nostava katsaus, jota talouspolitiikan kanssa työskentelevillä on ollut mahdollisuus hyödyntää politiikan suunnitteluvaiheessa. Näillä kahdella ulottuvuudella pyritään lähestymään talouspoliittisen diskurssin olemusta yhteiskunnallisen muutoksen ilmentäjänä.

2.2 Suomalainen talouspolitiikka kansantalouden trendien näkökulmasta

1990-luvun alussa Neuvostoliitto hajosi ja useat sosiaaliset järjestelmät Euroopassa kaatuivat. Pasi Saukkonen on johdannossaan *Suomalaisen yhteiskunnan historia, rakenne ja poliittinen kulttuuri* (2006) osoittanut näiden mullistusten vaikutuksia Suomen aikalaispolitiikkaan. Saukkosen mukaan Suomen kansainvälinen asema ja ulkopoliittikka joutuivat perusteellisen muutoksen eteen 1990-luvun alussa. Hän linjaa teoksessaan myös, että idänkauppa oli tyrehtynyt Neuvostoliiton hajoamisen myötä ja asettanut Suomen viennille suuria haasteita.

Useat makroekonomista lähestymistapaa edustavat tutkijat ovat sitä mieltä, että vahvan ulkomaanviennin seurauksena Suomi (sekä Ruotsi) nousi talouslamasta nopeammin kuin muut eurooppalaiset valtiot juuri viennin avulla (Kiander 2004). Viennin merkitykseen tukeutuvat myös Pekkarinen ja Vartiainen, jotka nostavat devalvoidun markan viennin vauhdittajaksi. Pekkarinen ja Vartiainen huomauttavat kuitenkin markan devalvaation olleen suuresti kasvaneen valtion velkataakan kasvattaja ja toteavat tämän velan vaikuttaneen vähintään 1990-luvun puoliväliin asti (Pekkarinen & Vartiainen 1995, 429).

Saukkosen (2006) linjauksessa nostetaan esille myös kansainvälisempi näkemys Suomen talouspolitiikkaan vaikuttaneista historiallisista tapahtumista. Merkityksellisiksi tekijöiksi voidaan nostaa kansainvälisen talouden keskinäisriippuvuuden voimistuminen sekä globaalien markkinoiden ja suuryritysten kehittyminen. Vaikkakin nämä kansainväliset yhdyntymistekijät ovat vaikuttaneet Keski-Euroopassa jo kauemmin ja niistä on ollut viitteitä jo 80-luvun talouspolitiikassa (Pekkarinen & Vartiainen 1995, 447), niiden voidaan todeta rantautuneen Suomeen kunnolla vasta laman jälkeen (Temmes & Kiviniemi 1997, 15–17) niin hallinnollisella kuin puoluepoliittisten ideologioiden tasolla. Globalisaation seurauksena nähdään myös uusien hallintoideologioiden rantautuneen Suomeen. Näistä on nostettu

keskeisimmäksi New Public Managementin käsite sekä sen taustalla vaikuttanut uusliberalistinen ideologia (Lähdesmäki 2003; Kiander, Pekkarinen, Vartia, Ylä-Anttila 2005; Patomäki 2007).

Vuonna 1992 luotiin Euroopan yhteisön jäsenmaiden allekirjoittama Maastrichtin sopimus, jonka tavoitteiden voidaan todeta olleen talouspolitiikan kannalta merkittävät. Kolmen pilarin (*yhteisön, yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja oikeus- ja sisäasioiden yhteistyön*) mallin pohjalta eteni Euroopassa yhteisen valuutan suunnittelu. Kun Suomi liittyi vuonna 1995 Euroopan unioniin, realisoituivat Maastrichtin sopimuksen arvot, vaikka Suomi ilmoittikin päättävänsä talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen siirtymisestä vielä erikseen (Kiander, Pekkarinen, Vartia Ylä-Anttila 2005, 53). Talouspolitiikan finanssipolitiikan näkökulmasta katsottuna tämä tarkoitti sitoutumista yhtenäisen rahapolitiikan malliin, jonka keskeisimmät kriteerit olivat matala inflaatio, matala korkotaso, vakaa valuutta sekä ylisuuren julkisen velan ja budjettialajäämän välttäminen. Vuonna 1997 astui voimaan Amsterdamin sopimus, jossa pohjustettiin talous- ja rahaliiton kolmanteen vaiheeseen liittymistä sekä yhteisen valuutan hyväksymistä. Laman jälkiseurauksista toipuva Suomen talous oli jo tätä ennen sitoutunut Erm-järjestelmään ja jätti nyt kansallisen valuutan "kellumaan", ja näin markkan vakautta testattiin EMUun liittymisen kriteerien näkökulmasta (Andersson & Nurminen 1998, 5).

Malin Anderssonin ja Pekka Nurmisen laatimassa selonteossa Euroopan komissioille tarkastellaan EMU-kriteerien täytäntöönpanoa Suomessa. Selonteosta käy ilmi, että vuodesta 1995 lähtien on hallituksessa panostettu yhtenäiseen talouspolitiikkaan (Andersson & Nurminen 1998, 3). Tahto Euroopan unionin talous- ja rahaliittoon ei kuitenkaan Marko Karttusen (2009) mukaan ollut vielä 1995 vuonna varma. Hän tuo väitöksessään *Evidence of Partisan Emphasis on EMU during 1994-1999: Comparing Finnish Parties* (2009) esille eri puolueiden kannat rahaliitosta. Karttunen toteaa, että Suomella ei ollut missään vaiheessa selviä perusteita rahaliittoon liittymiselle. Tutkimuksessa tuodaan esille Suomen suhtautuminen Ruotsin päätökseen talous- ja rahaliiton kolmannesta vaiheesta. Kuten Suomi alustavasti tarkasteluajalla linjasi, se tulisi tarkkailemaan tärkeän kauppakumppaninsa Ruotsin suhtautumista uuteen valuuttaan (Karttunen 2009, 150). Kun Ruotsi, Tanska ja Iso-Britannia jättäytyivät rahaliiton ulkopuolelle, Suomen päätöksessä ei kuitenkaan seurattu Ruotsin mallia. Suomen hallitus perusteli EMUun liittymistä koskevan kansanäänestyksen merkityksettömäksi vetoamalla perustuslakiin, ja tähän tutkimuskirjallisuudessa ehdotetaan kahta eri perustetta. Yhtäältä Suomen hallitus perusteli rahaliittoon liittymistä Maastrichtin sopimuksella, joka hallituksen näkökulmasta riitti liittymisen perusteluksi. Toisaalta

Karttunen tuo esille myös sen, ettei Suomen kansan enemmistö ollut missään vaiheessa EMUun liittymisen kannalla. (Karttunen 2009 151–154.) Tästä näkökulmasta tarkasteltuna EMUun liittymisen perusteet pohjautuvat hallituksen keskinäiseen päätökseen toimista, jotka eivät olleet suoraan johdetut kansan enemmistön mielipiteistä.

EMUun osallistuminen viiden puoleen vallitsevassa koalitiollahituksessa oli monivaiheinen. Anderssonin ja Nurmisen mukaan Sosiaalidemokraattisella puolueella, SDP:llä, oli suurin merkitys pääministeripuolueena jo vuonna 1994, jolloin arvioitiin EU-jäsenyyttä. Tätä näkökulmaa korostaa myös Karttunen päätelmissään (Karttunen 2009, 158–159). Vuonna 1995 kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen todetaan kasvaneen reilusti, minkä syyksi Anderssonin ja Nurmisen (1998, 13) selonteossa kerrotaan reaaliset palkankorotukset, verojen maksun lykkäykset, kasvaneet omaisuustulot sekä korkeammat eläketulot. Näiden perusteella kansan kannatus SDP:n linjauksille on Anderssonin ja Nurmisen mukaan ymmärrettävissä. Toiseksi puoluepolitiikan merkittäväksi paaluksi 1990-luvun puolivälin jälkeen voidaan nostaa SDP:n ja ammattiliittojen välinen sopimus "puskurirahastosta". Tämä vuonna 1997 kelluvan markan vallitessa tehty sopimus tuli takaamaan ammattiliitoille hallituksen tuen, jos rahaliiton mukana tulisi ennustamattomia taloudellisia ongelmia. Tämän sopimuksen nähtiin mahdollistaneen SDP:n eduskuntaryhmittymän sekä ammattiliittojen kannatuksen rahaliitolle. (Karttunen 2009, 163; ks. Myös Andersson & Nurminen 1998.) Toinen suuri koalition puolue Kokoomus kritisoi päätöstä syyttäen SDP:tä puolueettomuuden ja rakenneuudistusten tehon lamauttamisesta (Andersson & Nurminen 1998, 13). Kokoomuksessa vallitsi kuitenkin yhteisymmärrys SDP:n kanssa EMUn kolmanteen vaiheeseen liittymisestä varhain. Karttunen on linjannut Kokoomuksen kannatuksen perustuneen puolueen uusliberalistiseen näkökulmaan integraatiosta ja nostaa Kokoomuksen keskeiseksi tavoitteeksi taloudellisen hyödyn (Karttunen 2009, 159). Kolmesta suuresta puolueesta EMU-vastaisinta kantaa edusti Keskusta. Tutkijat ovat esittäneet, että Keskusta harjoitti tällä oppositioretoriikkaa. Toisaalta Keskustan kielteisessä suhtautumisessa saattaa näkyä sen omien eturyhmien, metsäteollisuuden vaikuttajien, pelko Ruotsista erottautumisesta; liittyminen EMUun kieltäisi devalvoinnin, minkä vuoksi tärkeän metsäteollisuuden vienti saattaisi hankaloitua tulevaisuudessa.

Karttunen linjaa keskeisimmiksi piirteiksi EMUun liittymiselle kansalliset syyt kansainvälisten sijaan (2009, 159). Näiden perusteella sekä Karttunen että Andersson ja Nurminen katsovat, että Suomella oli yhteinen, talouspoliittinen tavoite EMUn jäsenyyttä kohtaan. Suomen talouden uskottiin läpi hallituspuoluerintaman kasvavan ja vakautuvan

liittymisen myötä. Karttunen on myös tutkimuksensa johtopäätelmissä nostanut esille puolueiden ideologiset yhdentymispiirteet, joissa EMUn mukanaan tuoma taloudellinen hyöty on ohjannut globaalin talouden ensisijaisuutta painostaen puolueet irrottautumaan perinteisistä talouspoliittista ohjelmistaan kohti yhtenäistä linjaa. Tämän päätelmän pohjana vaikuttaa olleen finanssipolitiikan ohjauksen siirtyminen EKP:n vetoiseksi.

Kuten Pekkarinen ja Vartiainen ovat linjanneet, Suomen tavoitteet ovat 1990-luvun loppupuolella olleet talouspolitiikassa ensisijaisesti kasvuhakuiset. Vaikkakin työttömyys on ollut suurehko ongelma EMUn kolmannen vaiheen keskustelun aikaan, on Suomessa nostettu tulevaisuuden taloudellisen kasvun takaavat periaatteet ensisijaisiksi (Pekkarinen & Vartiainen 1995, 456; ks. myös Andersson, & Nurminen 1998; Karttunen 2009). Näistä ristiriitaisista talouspoliittisista ongelmista Andersson ja Nurminen linjaavatkin selontekonsa lopussa Suomen keskittyvän vuonna 1998 EMUn kriteerien täytäntöön ja paneutuvan vasta seuraavina vuosina työttömyyden ongelmaan (Andersson & Nurminen 1998, 17). Mielenkiintoinen piirre talouskasvuhakuisessa politiikassa näkyy tarkasteltaessa talouspolitiikan osa-alueita: vaikkakin EMUn myötä finanssipolitiikan ohjaus on siirtynyt EKP:lle, eivät suhdanne- ja tulopolitiikan suhteellisesti voimaantuneet osa-alueet talouspolitiikan trendeissä ole saaneet yhtä voimakasta painoarvoa kansallisen talouspolitiikan operointivälineenä.

Vuodesta 1999 lähtien euro on toiminut EMU-maiden tilivaluuttana, ja vuodesta 2002 lähtien käteisvaluuttana. Euroopan talous- ja rahaliitto on näin myös toteuttanut historiallista talouspolitiikkaa, kun rahapolitiikasta tuli unionin yhteistä ja samalla finanssipolitiikka säilyi kansallisena. Kiander ym. (2005) toteavat tämän jaon asettaneen suuria haasteita talouspolitiikan eri lohkojen yhteistyölle. Toisaalta finanssipolitiikan osalta tutkijat esittävät, että rahapolitiikan poistuttua finanssipolitiikan liikkumavara on kasvanut. Kiander ym. (2005) perustelevat tätä toteamalla, että julkisen talouden mahdollisen alijäämän kasvattaminen ei suoranaisesti nosta korkotasoa, joka riippuu enemmänkin talousalueen sisämarkkinoiden ulkoisesta uskottavuudesta. Tätä piirrettä on korostettu juuri pienten valtioiden EMU-jäsenyyden perusteluissa (Kiander ym., 2005, 54–57).

EMU-jäsenyyden myötä Suomen julkisen sektorin kasvu ja koko on noussut keskusteluun. Hyvinvointivaltion ja kilpailukyvyyn kasvutavoitteet näkyvätkin 1990-lukua selkeämmin 2000-luvun alun talouspoliittisessa keskustelussa. Teknologia ja hyvinvointivaltio ovat sekä Kantolan että Kianderin teosten perusteella tulkittavissa 2000-luvun euroajan mukana

kasvaneiksi teemoiksi talouspolitiikassa. Hyvinvointivaltiokeskustelu ei ole talouspolitiikassa rajoittunut ainoastaan vero- ja tulopolitiikkaan, vaan myös yhteiskuntatieteelliset keskusteluareenat ovat integroituneet osaksi talouspoliittista puhetta. 2000-luvun alussa myös talouden kilpailuelementit ovat lisääntyneet. Kiander ym. (2005) esittävät 2000-luvun talouspolitiikan haasteeksi verokilpailun. Suomi on kasvattanut ulkomaisia investointejaan, ja vaikka myös investoinnit Suomeen ovat kasvaneet, se ei ole tapahtunut samalla nopeudella ja halukkuudella. Infrastruktuurin ja verotuksen valinnat ovatkin kauppapolitiikassa aiempaa merkittävämmässä asemassa Euroopan sisämarkkinoiden ja ulkopoliittikan osalta. (Kiander ym. 2005, 33,128.) Tämän voidaan nähdä tutkimuksen kannalta olevan keskeinen päätelmä 2000-luvun talouspolitiikasta; talouspolitiikan reviirin kasvu saa perusteluita retoriikan lisäksi myös kasvaneen sisältönsä kautta.

2.3 Taloustieteiden ajattelumallit talouspolitiikkaa rakentamassa

Luvussa 2.1 tuotiin esille talouspuheen siirtymämahdollisuuksia talouspoliittiseksi puheeksi niin hallinnon trendien, yhteiskunnan koulutushierarkian kuin myös etujärjestöjen vaikutuksesta. Tässä luvussa tarkastellaan syvällisemmin taloustieteiden kautta talouspolitiikkaan jalkautuneita talouspuheen käytäntöjä siinä määrin, kun niitä on tutkimuskirjallisuudesta 1990-luvulta lähtien esiin nostettavissa.

Seppo Tiihonen on tutkinut 1950-1980-lukujen taloussuunnittelua valtioneuvostossa teoksessaan *Talouden ylivalta* (1990), jonka nimi viittaa tutkimuksen lopputulokseen. Tutkimuksessaan Tiihonen on perehtynyt valtioneuvoston suunnittelua ohjanneisiin tekijöihin, kuten suunnitelmien hierarkkisuuuteen ja pyrkimyksiin sekä keskusteluilmapiiiriin, jotka ovat valtioneuvoston suunnittelua ohjanneet. Tiihosen tutkimustulokset tuovat esille hallinnon kulttuurin muutoksen juridisesti määrittyneestä ytimestä talouden ohjaamaksi tehokkuuskulttuuriksi. Kun Tiihonen ensin näkee valtionalouden suunnittelukeskusteluissa vallinneen kahden eri teorian, oikeustieteellisen ja liiketaloustieteellisen, hän toteaa jälkimmäisen vallanneen alaa 1990-luvulle tultaessa (Tiihonen 1990, 304–305).

Tehokkuuskulttuurin laaja-alaistuminen on toinen keskeinen esiin nouseva piirre tutkimuskirjallisuudessa. Hallintoon kytkeytyneiden tieteiden sekä liiketaloustieteiden välinen suhde näyttää Tiihosen tutkimustulosten perusteella tiivistyneen ja synnyttäneen valtionalouden suunnittelun ja osakulttuurin tunnistavia tutkimusaloja. Saman näkemyksen

mukaan tämä side yliopistokoulutuksen ja valtiontalouden suunnittelun ja hallinnon välillä on mahdollistanut talouden ylivaltaisuuden omaksumisen myös yhteiskuntatieteellisesti suhtautuneilla tutkimusaloilla. Politologisten tutkimussuuntien rooli on valtioneuvoston suunnitteluorganisaatiossa jäänyt vähemmälle huomiolle ja edistänyt myös tältä osalta finanssioikeudellisten ja hallinnollisten suuntausten ajattelumallien jalkautumista tiedeyhteiskunnasta valtionhallintoon. Eduskunnan ja kansanedustajien roolin Tiihonen (1990, 304–309) asettaa tutkimuksessa alisteiseksi valtiovarainministeriön roolille suunnittelukeskusteluissa sekä suunnittelukeskusteluiden foorumien hallinnassa.

Tämän työn tutkimuskysymysten kannalta mielenkiintoiseksi nousee Tiihosen tulos tieteellisten teorioiden mallien siirtymisestä valtioneuvoston suunnitteluvälineiksi. Hän selittää teorioiden siirtymän yhteiskuntarakenteen infrastruktuurin järjestämisen pohjalta sekä vallinneiden teorioiden keskeisen kilpailun ja voittaja-aseman kautta. Innovaatiohierarkia yliopistoista virkamieshallintoon on tutkimuksen (Tiihonen 1990) avainteesinä.

Heinonen, Mykkänen, Pantzar ja Roponen ovat tuoreemmassa tutkimuksessaan *Suomalaisen talouspolitiikan mallit* (1996) tuoneet esille myös toisenlaisia teorioiden valtasuhteita ja talouspolitiikkaa määrittäviä teesejä kuin Tiihosen hierarkiamalli. Heinonen ym. (1996) esittävät talouspolitiikan käsitteistön olemukseltaan omaksi lajityypikseen. He nostavat makrotalousteoriaan nojaavan malliajattelun läpimurron keskeiseksi talouspolitiikan suunnittelua värittäneeksi suunnaksi (Heinonen ym. 1996, 99). Makrotaloudellisen malliajattelun on nähty tukevan standardoidun kansantalouden tilinpitojärjestelmän omaksumista. Tilinpitoajattelussa talouden toiminnasta puhutaan tasapainon käsittein: varallisuuden lähde ja käyttökohde pidetään erotettavissa toisistaan (Heinonen ym. 1996, 99). Makrotaloudellista ajattelua ovat tutkineet myös Kiander ym. (2005) teoksessa *Suomi maailmantaloudessa –uuden ajan talouspolitiikkaa*. Kiander ym. toteavat, että makrotalouspolitiikan tärkeimpänä tavoitteena on kansantalouden vakaus, vakaa rahan arvo sekä tuotannon ja työllisyyden vähäinen vaihtelu. Mikrotalouspolitiikan ensisijaiseksi tavoitteeksi he nostavat talouden tehokkaan toiminnan varmistamisen. Kun talous- ja rahaliiton myötä makrotalouspolitiikan instrumenttien käyttömahdollisuudet ovat vähentyneet, korostaa Kiander mikrotalouspolitiikan merkitystä, joka talouspolitiikan osana nähdään usein elinkeinopolitiikkana. Hän toteaa, että elinkeinopolitiikan tärkeäksi osatekijäksi on 2000-luvulla noussut myös kilpailukykypolitiikka, jolla valtio pyrkii korostamaan globaalin markkinatalouden vaatimaa kilpailukykypanostusta. Kiander ym. (2005) nostavatkin kilpailukykypolitiikan tärkeiksi osatekijöiksi innovaatiot ja

teknologiapolitiikan, joiden avulla nähdään saavutettavan toivottu elinkeinopoliittinen tavoite: talouden kasvu.

Kilpailukyymallissa teoriat näyttävät saavan keskinäisiä hierarkioita. Kun Tiihonen (1990) teoksessaan tutki, kuinka taloustieteellinen ajattelumalli oli vienyt sijaa oikeustieteelliseltä ajattelumallilta politiikassa, vaikuttivat Kianderin mallin perusteella talouden sisäiset teoriat rakentaneen uuden mallin: hierarkian, jonka avulla toinen talouspolitiikan lohko tukee toisen lohkon onnistumista, perimmäisenä tavoitteena talouden kasvu. Heinosen ym. (1996, 100) tutkimuksessa talouspolitiikan nähdään muodostuneen omaksi käsitteellistämiseksi. Työllisyydestä puhutaan tavoitteena, mutta se ei vaikuta olevan talouspoliittisten toimien kohde, vaan seuraus oikeista toimenpiteistä muun muassa kilpailukyvyyn alueella. 2000-luvun teoksessa Kianderin ym. (2005) tulosten perusteella mikrotalousteoreettinen ajattelutapa on alisteinen makroteoreettisille tavoitteille. Talouden itseohjautuvuus automaattisten vakauttajien avulla koetaan tärkeäksi elementiksi, ja tulevaisuuden kasvusta on tullut talouspolitiikan osa-alueiden hierarkiassa tärkeä tavoite. (Kiander ym. 2005, 136–152.) Tiivistettynä voidaankin nähdä taloustieteiden merkityksen talouspolitiikan taustoittajana kasvaneen tultaessa 1990-luvulta 2000-luvulle.

Taloustieteiden teoriapohja on jalkautunut hallinnon kautta politiikan tavoitteiksi. Talouspolitiikan välineissä taas teoreettisilla malleilla on pitkä historia. 2000-luvun talouspolitiikassa näyttääkin trendinä olevan suunnitelmien tavoitteiden kumpuaminen taloustieteiden teoreettisten mallien tavoitteiden mukaisesti, makro- ja mikrotalousteorioiden kasvupainotteisia tavoitteita mukaillen ja ideaaleja sekä politiikan vaikutuskohteita samalla rajaten.

'Politiikka' näyttää siis hävinneen *talouspolitiikka*-yhdyssanasta. On kuitenkin huomattava, että talous vain näyttäytyy abstraktina toimijana. Tämä näkökulma huomioiden voidaankin nähdä talouspolitiikan diskurssin sisältävän myös vahvaa poliittista toimijuutta: poliitikkojen toimintaa, jossa yhteiskunnan valtasuhteiden muutokset ovat tarkoituksellisesti hämärrytetyt, eivät abstraktisti ilman subjektia hämärtyneet. Seuraavassa luvussa tuodaan tutkimukseen mukaan retoriikan traditio, jonka avulla luvussa 4 analysoidaan hallitusohjelmien talouspolitiikkaa. Tutkimuskirjallisuuden esittämiin näkemyksiin talouden retoriikasta palataan analyysiluvuissa 5 ja 6, jolloin yllä esitetyt näkökulmat tiivistetään analyysin viitekehikoksi ja tarkastellaan talousdiskurssin rakentumista ja sen näkyvyyttä hallitusohjelmien talouspolitiikka -luvuissa vuonna 1999 ja vuonna 2003.

3 RETORIIKAN TRADITIO TEOREETTISENA KEHYKSENÄ

3.1 Poliittisen hallitusohjelmanpuheen retoriikka

Hallitusohjelma on pitkän aikavälin suunnitelma, jonka roolia on tässä tutkimuksessa aiemmin tarkennettu pitkän aikavälin ohjeeksi tähtäävänä visiona. Murto (2006) on luokitellut hallitusohjelmien edustavan tätä pitkän aikavälin vision ilmenemistä. Paavo Lipposen hallituskaudelta lähtien visionomaisuuden voidaan sanoa lisääntyneen kasvaneen salkun myötä; hallitusohjelmien lisäksi selontekoon ovat sisältyneet poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja aluepainotteiset teemat. Pöllä ja Etelälahti (2002) ovat antaneet näistä visioista esimerkeiksi eduskunnalle annettavat tulevaisuusselonteot ja hallitusohjelmat, ja lisänneet vision luonteen rinnalle toisen diskurssikäsitteellisen merkityksen: liiketaloudesta tutun strategian merkityksen (Pöllä & Etelälahti 2002, 91–92). Edellä mainittuja pitkän aikavälin suunnitelmia ei ole systemaattisesti valtionaloudessa institutioitu, eikä niiden ole katsottu tuottavan varsinaisesti suunnitelmia, vaan pikemminkin poliittisia linjauksia ja ohjelmia. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna hallitusohjelmat voidaankin nähdä juuri visionomaisuuden johdosta retoriikan tutkimukselle esimerkillisenä aineistomateriaalina.

Syitä strategiapuheen nousulle voidaan löytää politiikan areenan puolelta suomalaisen talouspolitiikan historiasta. Valtion taloushallinnon historian katsauksista on pääteltävissä, että 1980-luvulta alkaen tällainen suunta pitkän aikavälin suunnittelun kehittämiseen ja painottamiseen on seurausta kameralistisesta vuositasaamisen periaatteesta luopumisen seurauksena (Ahonen 1987, 350; Pekkarinen & Vartiainen 1995, 397). Toinen näkökulma keskipitkän aikavälin ja pitkän aikavälin suunnitelmien lisäämiseksi on tullut Euroopan unionin puolelta OECD-maita koskevasta finanssipolitiikan tutkimuksesta (Fatás & Mihov 1999) sekä euroalueen yhteisen talouspolitiikan linjan jalkauttamisesta jäsenmaiden politiikkaohjelmien kattokehyykseksi (Palola 2004).

Politiikkapuheen taustalta retorisia luonnehdintoja puheen laadusta ja sen tarkoituksellisuudesta ovat muotoilleet Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg. He määrittelevät politiikkapuheen olevan ”hallitsemista, vallankäyttöä, taistelua vallasta, usein toisten ryhmien kustannuksella tapahtuvaa ryhmäkohtaisten etujen ajamista ja erilaisten toimenpiteiden yhteen sovittamista” (Paloheimo & Wiberg 1996, 15). Wiberg on tarkastellut yhdessä Antti Kouran kanssa myös parlamenttikysymysten logiikkaa. Kouran ja Wibergin (1996) luonnehdinta

politiikkapuheen logiikasta avaa Paloheimon ja Wibergin karikatyyrimäistä luonnehdintaa täydentäen, että politiikan toimijat pyrkivät hyötymään informaation asymmetrisestä jakautumisesta (Koura & Wiberg 1996, 218). Tällä luonnehdinnalla täsmennettynä pitkän aikavälin visio näyttäytyy siis myös tietoisena strategiana, jossa strategiapuheelle ominaisesti ajan, paikan ja tilan roolit ovat värittämässä politiikkapuheen raameja perinteisen esitysretoriikan ”pelien” yhteydessä.

Poliittisen puheen rooleista abstraktimpien aika–paikka–tila-funktioiden käsitteiden lisäksi keskeistä on myös puhujan roolit. Kari Palonen on tarkastellut näitä operatiivisen tason politikoinnin rooleja (Palonen 1996) ja modernin retoriikan ja liikekäsitteiden kautta hahmottanut vallan käsitteellistämistä toiminnalliseksi (Palonen 1003; ks. myös Hyvärinen 2003). Tämä tulkinta selkeyttää retorisen analyysin toista keskeistä funktiota: kun analysoidaan puhujan argumentaatiota, nähdään sen kautta myös välitettävät vallan elementit. Poliittinen puhuja hallituksen talouspolitiikassa edustaa oman organisaationsa aatteellisia, strategisia ja eturyhmänsä edustamia linjauksia yhdessä muiden hallituksen koalition osien kanssa. Näin ollen hallitusohjelman ääni rakentuu sekä yksittäisistä puhujista preferensseineen että myös koalition keskenään käymästä valintojen puheesta (policy), joka esitetään vakiintuneella, normiohjatulla hallitusohjelmien muotoa ja rakennetta korostavalla (polity) areenalla. Samoin myös itse puheella, ohjelmavaihtelun lisäksi, voidaan nähdä olevan kahden tyyppistä ääntä. *Reaalinen puhuja/kirjoittaja* ilmenee yllä kuvailtuna, motiivien ulkoisena edustajana. Retoriikan perinteen mukaan voidaan nähdä myös *sisäinen puhuja*; puhuja, joka rakentuu tekstin sisältä (Vuori 2004). Käsitteistämällä ja rajauksilla sekä avauksilla ja poissuluilla on tärkeä rooli politiikkapuheen muodostamisessa. Näiden lisäksi polity-kentän ajalliset detaljit raamittavat diskurssien näkymistä ja tulkinnan mahdollistumista.

Kuten yllä on luonnehdittu abstraktin politiikkapuheen sisältävän aika-paikka-tila funktioita eri muodoissa, sisältää niitä myös konkreettisemmaksi mielletävissä oleva puhujan rooli. Puhujan politiikkaretoriikka tapahtuu abstraktimman tason puitteissa, kontekstinsa viitekehyyksessä, ja jatkaa siitä eteenpäin. Retoriikka poliittisessa puheessa tarjoaa siis roolien avulla analysoitavaksi ajan, paikan ja tilan kontrollin lisäksi myös niiden laajentamisen ja avaamisen mahdollisuuden.

3.2 Puheiden ja esitysten retoriikka

Puheiden ja esitysten retoriikan foorumi on yhteiskunnallinen. Ajan ja paikan määrittämät tilanteet vaikuttavat puheiden ja esitysten ulkoiseen muotoon ja samoin puhujan sisäiseen paikantajuun ja sen synnyttämiin kimmokkeisiin. Toisin sanoen, retorisen tilan käsitteen lisäksi keskeiseksi analyttisen tulkinnan käsitteeksi nousee myös retorinen *tilanne*. Kakkuri-Knuutila (2007) teoksessa *Argumentti ja Kritiikki* korostaa tätä tilanteen analysointia tulkinnan edellytyksenä. Retoriikan kenttää voidaan luonnehtia toimijoiden pyrkimykseksi vakuuttavaan argumentointiin; kohteen vakuuttamiseksi argumentilla. Tämä käsitys kuvastaa argumentoinnista vallinnutta näkökulmaa, jossa fokuksessa on toiminnan tavoite. (Kakkuri-Knuutila 2007, 235.) Tila, tema ja tavoite nousevat keskeiseen rooliin puheiden, esitysten ja argumentaation retoriikan tradition tarkastelussa ja mahdollistavat eri teoreetikkojen suuntausten tarkastelun paradigman omaisesti – peilaten toisen teorian fokusta toiseen ja muodostaen teoriatraditiosta hybridin tutkimuskehiksen.

Aiemmassa retoriikan traditiossa esitysten tarkastelu on luonnehdittu johtajuuteen ja julistukseen liittyvien roolien kautta, sillä puheiden ja esitysten retoriikalla on pitkä perinne antiikin kreikkalaisessa ja roomalaisessa traditiossa. Toisaalta, vakuuttavan puhetaidon omaaminen oli kaupunkivaltioissa demokraattisen debatin onnistumisen ehto. Jukka-Pekka Puro (2006) teoksessaan *Retoriikan historia* tarkastelee tätä kehityskulkua. Hän toteaa klassisen retoriikan sisältäneen sekä vaikuttamiseen että vaikuttamisen tekniikoiden tunnistamiseen liittyviä piirteitä. Usein klassista retoriikkaa analysoitaessa korostetaan sen pedagogista painoarvoa yli analyttisyyden, johtuen pitkälti antiikin ajan retoriikan sidonnaisuudesta *poliksen* esityspuheeseen ja vastakehittyneen avoimen demokratian uuteen areenaan. Luonnehditun suuntaisella intentiolla puhetaidon opettajiksi voidaan retoriikan historian kirjallisuudessa kutsua mm. Koraxia, Isokratesia ja Platoniakin. Analyttisemmän argumentaatio-suuntautuneen lähestymistavan edustajiksi Puro (2006) nostaa kreikkalaisesta traditiosta Aristoteleen, joka Puron mukaan tarkasteli retoriikan taitoa analyttisesti pyrkien muodostamaan analyttis-loogisen kokonaisuudenkuvauksen retoriikan taidosta, jota voidaan verrata nykytutkimuksen matemaattisloogiseen synteessimallintamiseen. Roomalaisesta klassisen retoriikan puheiden ja esitysten roolia luonnehtineista edustajista voidaan nostaa Cicero ja Quantilianus analyttisen suunnan esimerkeiksi. (Puro 2006; Pehkonen 2006.)

Cicero pyrkii varsinkin *Brutuksessa* ja *Oratorissa* hahmottelemaan ihannepuhujan mallia ja muodostamaan tältä pohjalta viiden keskeisen tehtävän funktiot, joista puheen sisältö

rakentuu. Tehtävät ovat: tiedottaa, osoittaa asiansa oikeaksi, miellyttää, koskettaa kuulijoiden tunteita ja innostuttaa (Puro 2006, 37). Ciceron retoriikan on luonnehdittu korostavan puhujan merkitystä; roolia, jossa puhujalla on tietoinen intentio suostutella. Cicerosta voidaankin painottaa usein tulkitun ”viekkouden ja nokkeluuden” roolin monipuolisuutta – kun Aristoteles pohjaa retoriikkansa logiikkaan, Cicero kieltää retoriikan analysoinnilla olevan saavutettavissa loogista totuutta. (Puro 2006, 38–40.)

Ciceron Puhujasta-teoksessa nämä ihannepuhujan funktiot näyttäytyvät selvästi. Dialogissa painotetaan, että puhujan on vaikuttavuuden aikaansaamiseksi havaittava ihmisten arvioivan asioita vihan, kiintymyksen, suuttumuksen, ilon, toivon, pelon tai muun tunteen tai mielenliikkeen pohjalta eikä totuuden, sääntöjen, kaavojen tai lakien pohjalta (Cicero suom. 2006, II.178). Puhujan on huomioitava, että kansanjoukko voi olla omien halujensa ja pelkojensa vallassa (Cicero 2006, II.339). Ciceron *Puhujasta* kuvaa tilannesidonnaisia rooleja, joita sekä puhujalla että esityksen yleisöllä on. Puhujan roolin edellytyksistä Cicero erittelee eri näkökulmia puhujan lahjakkuuden, filosofian, politiikan, historian ja lain tuntemuksen merkitystä korostaen. Puheen sisäisistä vakuuttamiskeinoista esille nostetaan muisti sekä sen harkittu käyttö: vakuuttavan puhujan ei oleteta vuolaasti kertovan kaikkea, sillä vakuuttamisen soisi muodostuvan pienemmästä, harkitusti jäsenellystä puheesta sekä ihmismielentuntemuksesta, psykologian keinojen soveltamisesta, jossa vastahakoisen yleisön kuulijoiksi voittamiseen voidaan käyttää huumoria. (Cicero 2006, I.20–23.) Vakuuttamiseen käytettävä puhe hyödyntää vakuuttamisen periaatteja ja malleja, mikä ei kuitenkaan poista retoriikan sisällön todenmukaisuutta. Kun siis usein politiikan retoriikan analysoissa nykyäänkin päädytään toteamaan puheen olevan ”pelkkää retoriikkaa”, Cicero kieltää tämän retoriikan analyysin syllogismin (Puro 2006, 36).

Ciceron mallien sovellettavuus nykyiseen keskusteluun politiikan mediaesityksistä ja imagokuvista on ymmärrettävää. Teoksessaan *De Oratoria* Cicero luotaa retoriikan näkökulmia vallinneeseen roomalaiseen yhteiskuntaan ja sen johtamisjärjestykseen. Ciceron suhde argumentoinnin vakuuttavuuteen edustaa historiallista perspektiiviä ja mahdollistaa näin ollen esiin nostettujen mallien hyödyntämisen tilannekontekstissa myös myöhempänä aikana.

3.3 Argumentaation retoriikka

Argumentaation tarkastelussa on usein keskitytty Chaim Perelmanin teoriaan, joka erittelee argumentaation rakentumisen analysointia. Argumentaation vakuuttamisteorioita löytyy kuitenkin paljon ajalta ennen *uudeksi retoriikaksi* nimettyä, 1950-luvulla voimaantunutta retoriikan tutkimuksen suuntaa. Antiikin Kreikan lähteistä keskeisenä tällä sektorilla voidaan pitää Aristoteleen teosta *Rhetorica*. (suom. Retoriikka 1997). Teos painottuu ajalleen tyypillisesti puhetaidon opin syntetisointiin ja mallintamiseen, mutta sen dialektiikasta on esiin nostettavissa myös retorisen argumentaatioanalyysin tarkastelun muotoja.

Aristoteleen *Retoriikasta* voidaan erottaa kolme puheen lajia eli *genusta*: *forenssinen*, *deliberatiivinen* ja *epideiktinen* (Pehkonen 2006). *Forenssisella* puheella pyritään vaikuttamaan yleisön arvioon jonkin menneen tapahtuman luonteesta. Useimmiten tällä viitataan puolustus- tai syytöspuheeseen oikeuden edessä. *Deliberatiivisella* puheella taas tahdotaan vaikuttaa yleisön uskomuksiin tai toimintaan tulevaisuudessa. *Epideiktinen* puhe puolestaan keskittyy nykytilanteen arviointiin joko myönteisesti tai kielteisesti. Tällaisiksi puheiksi luokitellaan esimerkiksi kiittävät juhlapuheet tai esitykset. Pehkonen (2006) kuvaa *epideiktisen* puheen perustuvan puhujan ja yleisön valmiille yksimielisyydelle aiheesta. (Pehkonen 2006.) Puheen lajin tunnistaminen on tärkeää, jotta voidaan päätellä, millä tavalla yleisöön on pyritty vaikuttamaan. Tunnistamisen keskeiseksi piirteeksi voidaan siis Pehkonen luokittelman pohjalta nostaa aikaa tarkasteleva kontekstuaalisuus, joka myös Kakkuri-Knuutilan teoksessa on keskiössä.

Retoriikka teoksen analyttistä näkökulmaa kuvaa hyvin myös puheiden vaikutuskeinojen kolmijako: *logos*, *ethos* ja *pathos*. Aristoteleen teoksessa retorinen tavoite on sama kuin argumentaation tavoite: pyrkimys lisätä pääväitteen tai sanoman uskottavuutta. *Logokseksi* kutsutaan järkeen ja argumentin sisällön uskottavuuteen perustuvaa argumentointia (Pehkonen 2006). *Ethoksella* taas puolestaan tähdätään puhujan persoonallisen luotettavuuden ja uskottavuuden korostamiseen ja *pathoksella* tunteiden herättämiseen kuulijoissa; tunnetilojen synnyttämiseen, joka vaikuttaa argumenttien vastaanottokykyyn ja niiden arvioinnin tapaan. (Kakkuri-Knuutila 2007, 234.)

Kun verrataan Aristoteleen muodostamaa mallia puheteoriasta Ciceron malliin, vaikuttaa se määritelmällisesti väljemmältä. Voidaan kuitenkin huomata, että Aristoteleen retoriikka seuraa logiikan mallintamisen esitystapaa, ja tähän verrattuna Ciceron näkemys yleisöön ja

tilanteeseen sopeutettavasta retoriikasta on joustavampi kontekstinsa sisällä. Samalla tavalla voidaan nähdä Ciceron ja Aristoteleen välillä kontribuutio argumentoinnin päämäärästä; kun Kakkuri-Knuutila viittaa Aristoteleen argumentoinnin ja retoriikan tavoitteiden olevan yhtäläinen ja vakuuttamiseen pyrkivä, Cicero taas korostaa näkemystään ajasta, moraalista ja tilanteesta riippumattomasta retoriikasta (Cicero 2006, II.337). Aristoteleen yleisösuhdetta on kritikoitu tästä näkökulmasta sisällön ja ulkoasun erottelusta (Summa 1996, 24–28), mutta kritiikistä puuttuu usein Aristoteleen dialogin merkityksen näkeminen. Juuri dialogi on se logiikan piirre, joka Aristoteleen malleissa yhdistää puhujan yleisöön, luodaten näiden suhteita vuorovaikutustilanteen ulkoista lähestymistä syvemmälle (Aristoteles 1997; Puro 2006).

Argumentaation retoriikan näkökulmasta keskiössä on rakenteen lisäksi myös yleisösuhte: kohde, jota argumentoinnilla pyritään vakuuttamaan. Aristoteles painottaa ajalleen tyypillisesti puhujan valintaa yleisönsä mukaan. Ilmaisukeinojen valinta painottuu halutun vaikutuksen aikaansaamiseksi. Tästä yleisösuhteesta on 1900-luvulta lähtien oltu kiinnostuneita lukijan ja analyytikön näkökulmasta, tekstin rakentamisen sisäisen analyyttisen lukutaidon perspektiivistä.

Uuden retoriikan teoreetikko Chaïm Perelman tunnetaan retoriikan argumentaation analyysissä 1950-luvulta lähtien. Perelman yhdessä Lucie Olbrechts-Tytecan kanssa jakaa puheen kohteen käsitteen universaaliyleisöön ja erityisyleisöön teoksessa *The New Rhetoric*, joka ilmestyi 1968. Universaaliyleisön käsitteen Perelman määrittelee koskevan puhujan itse, omiin kokemuksiin nojaten, määrittelemää kohdejoukkoa, joka koostuu yleisarviointikykyisistä vastaanottajista. Erityisyleisöksi teoksessa määritellään puhujan ennalta tuntema kuulijakunta, jonka intressit puhuja tuntee. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1968.)

Universaaliyleisön käsitteen avulla Perelman ja Olbrechts-Tyteca ovat Summan mukaan luoneet kaipaamansa ”hyvän argumentoinnin kriteerin, standardin, jonka mukaan voidaan moraalisesti arvottaa yleispätevän argumentin pätevyys” (Summa 1996, 68). Ray on kritisoinut Perelmanin universaaliyleisön käsitettä ”yleisen edun” näkökulmasta, kuvaten sitä voimattomaksi ja käyttökelvottomaksi standardiksi (Ray 1978, 368). Kuitenkin, jos Perelmanin mallia universaaliyleisön ja erityisyleisön rooleista heijastetaan Aristoteleen samantyyppiseen synteetin mallintamiseen, voidaan kysymyksiä puhujan hahmottamista yleisörooleista hyödyntää osana puhemotiivien analyysiä. Tällöin yleisösuhteita ei nähdä

hyväksymisargumentteina, vaan ne voidaan hahmottaa puhujan itsensä tekemien yleisöroolitusten kautta, jolloin ne ovat analysoitavissa puhujan motiiveina.

Puhujan itsensä suhdetta yleisöön Perelman syventääkin esisopimusten avulla. Puhujalla nähdään olevan julkilausumattomia oletuksia, jotka koskevat sitä tapaa, jolla hän lähestyy yleisöään. Esisopimus sisältää piirteitä, jotka ovat yleisön ja puhujan tiedossa – pmissesjä, jotka ovat hyväksytyjä ilman niiden vakuuttelua tai kiistanalaiseksi saattamista. Nämä voivat Perelmanin mukaan perustua joko asian nykytilaan, tai sen kehittämisen suuntaan. (Kuusisto 1996, 277.) Tästä Perelman esittää Aristoteleeseen perustuvan päätelmän, jonka mukaan puhujan menestyminen edellyttää yleisön tahtotilojen tuntemisen niihin vaikuttaakseen (Perelman omakirja).

Kun Aristoteles hahmotti puheen ulkoisen ja sisäisen siteen dialogin päättelyn kautta, lähestyy Chaïm Perelman niitä yhteen liitettyinä päättelyn ja vakuuttamisen elementteinä. Aristoteles viittaa päättelyketjun loogiseen formaan ja sen avulla perustelee argumentaation funktion; loogisen päättelyketjun tulosten osoittamisessa. Perelmanin näkemys retoriikasta argumentaationa kieltää analyysin kehikoitumisen pelkkään puheen (tai tekstin) ulkoiseen muotoon. Hän korostaa loogisen päättelyn osoittamisen olevan vähemmän relevanttia vakuuttamisessa. Perelmanin näkemyksen mukaan vakuuttaminen syntyy, kun puhuja esittää valitusti toimivat syy-seuraussuhteet, tavoite–keino-kytkennät, esimerkit, rinnastukset, vastakkainasettelut ja kielikuvat. (Summa 1996, 65.) Perelman ja Olbrechts-Tyteca yhtenäisesti Aristoteleen, Ciceron ja Quantilianuksen mukaisesti korostavat esittämisjärjestyksen ja korostusten merkitystä argumentaation vakuuttavuuden rakentamisessa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969, 19–26). Vaikkakin eri teoreetikot hahmottavat vakuuttavuuden sisäisen synnyn logiikan eri teitse, korostuu kaikilla yhteinen ulkoisen esitystavan merkitys vakuuttavuuden rakentamisen motivaationa.

Yllä on todettu antiikin ajan retoriikan painottuneen puheiden ja esitysten rakentamisen dialektiseen sisältöön. Uuden retoriikan teoria tuo tähän lisäksi sisällönanalyttisiä mahdollisuuksia analyysitekniikoiksi. Perelmanin mallintamisen pohjalta argumentaatiota voidaan analysoida myös tekniikan, ei vain esityksen ja yleisöfoorumin, avulla. Nämä tekniikat voidaan jakaa assosiatiivisiin ja dissososiatiivisiin tekniikoihin. Assosiatiivisella argumentoinnilla Perelman ja Olbrechts-Tyteca tarkoittavat erilaisten asioiden yhdistämistä argumenteissa. Sen alalajeja ovat kvasiloogiset argumentit, todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit ja todellisuuden rakennetta muokkaavat argumentit (Perelman &

Olbrechts-Tyteca 1969, 185–192). Assosiatiivisista argumentointitekniikoista kvasiloogisilla pyritään muodostamaan ratio, jossa vaihtoehdot, subjektiiviset kannat ja muuttuvat elementit pyritään sulkemaan pois. Todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit esittävät todellisuuden niitä piirteitä, joilla puhujan tahtoma ”asiatila” ilmenee vallitsevana ja muuttumattomana; ennalta annettuna piirteenä, joka värittää todellisuuskuvaa yhteiseksi. Todellisuuden rakennetta muovaavat argumentit määritellään politiikan tutkimuksessa ilmenevän usein induktion avulla: yksittäistapauksen esimerkillä mallinnetaan todellisuuden kuvan muutosta. Näiden eri tekniikoiden rakentumista hyödynnetään apuna analyysissä luomalla koherenssi antiikin ja uuden retoriikan lähestymistapojen välille; puhujan rakentamia todellisuuskuvia tarkastellaan sekä ulkoisen että sisäisen rakenteen analyysikappaleissa luvussa 5.

3.4 Vuorovaikutuksen retoriikka

Vuorovaikutuksella on vallan näkökulmasta rituaalista ja symbolista olemusta (Summa 1996, 55). Vuorovaikutuksena ilmenevä yksipuolinen vallankäyttö saattaa hämähäyttää valtasuhteiden ilmenemistä puheessa ja samalla tuoda uusia merkitysyhdistelmiä tuttuun kieleen. Keskeinen näkökulma puhujan ja yleisön vuorovaikutuksen merkityksestä on jo Aristoteleen ja Ciceron osalta nostettu esiin Puheiden ja esitysten retoriikka -luvussa. Lisäsyvyyttä vuorovaikutuksen vallankäytön motiivien avaamiseen saadaan Kenneth Burken motiivien ja trooppien retoriikan näkökulmasta. Teoksessa *The Rhetoric of Motives* (1969) Burke hahmottaa olemuksen substanssia tutkimuksen teorianmallissa. Burke määrittelee sen olevan eri osien ja eri tulkitsijoiden konstruoima mahdollisuus, joka ei ole suoraa asioiden kausaliteettia. Tästä syntyy keskeisin ero argumentaation retoriikkaan, jossa analyysin logiikka ja tekniikoiden kausaalisuus ovat saaneet suuremman vallan analyysin elementteinä. (Burke 1969.)

Kielikuvien roolin lisäksi on Burkella retoriikan ymmärtämiseen toinen keskeinen käsite, identifikaatio eli samastaminen. Kun Aristoteles ja hänen jälkeensä Perelman näkevät suostuttelun, *persuasion*, olevan retoriikan tavoitteiden keskiössä, nostaa Burke identifikaation prosessin samantarvoiselle jalustalle. Hän näkee sen elementtinä, joka seuraa ihmisten erillisyydestä, ja näin ollen ihmisten keskinäisen kommunikaation ristiriidoista kumpuavana välttämättömänä kompensaaation tarpeena (Burke 1969, 19–24; Summa 1996,

57). Identifikaatiossa voidaan joko pyrkiä samastamaan puhuja kohteeseen tai kohde puhujaan. Toisaalta identifioinnista kumpoaa toinen vakuutustavoite, erottautumisen tarve. Retoriikka nähdään ihmiselle luonnollisena aktina, jossa toimitaan tarkoituksperien mukaan joko samastaen, samastuen tai erottuen. Burke huomauttaakin erottelun olevan tarpeellinen suostuttelun muoto puhujalle, kun tämä samastaa itsensä kuulijakunnan mielestä ”hyviin” ja erottaa itsensä ”huonoista”. Kuten Aristoteleella argumentatiivinen suostuttelu, Burken identifikaatio-mallissa sekä ulkoisen että sisäisen vakuuttamisen näkökulmat ovat nivoutuneet yhteen.

Teoksessa *The Rhetoric of Motives* (1969) Burke luotaa näkökulmia yhteiskunnan osien summautumiseen ja lähenee samalla konstruktionismillaan Charles Wright Millsin (1984) sosiologisesta tutkimusperinteestä kumpuavaa pohdintaa, jonka mukaan motiivit ovat yleisiä perusteluja sanoiksi pukemattomista syistä. Kun Burke korostaa identifikaation merkitystä yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden osatekijänä, esittää Mills vieläkin radikaalimmin, että toistamalla puheessa yhteisönsä normeja ihmiset vahvistavat niitä ja samalla saavat tukea omille, oikealla tavalla perustelluille pyrkimyksilleen (Mills 1984). Samansuuntaiseen päätelmään yhteiskunnallisesta rajanasetannan identifikaatiosta on myös käsitehistorian piiristä tunnettu Quentin Skinner (1988 a&b) päätenyt. Hän esittää, että yksilöiden kielenkäyttö ja muu toiminta pysyvät yleisesti hyväksytyjen rajojen puitteissa, kun yhteisön ideaalit säätelevät hyväksytyjä perusteluja. Austinin (1962) puheaktiteoriasta tunnetuin termein yleisön illokuutio (taustalla vallitseva intentio) identifioituu rajat asettavaksi, yleishyväksyttäväksi perusteeksi, josta kehittyy perlokuutio (vaikutus illokuutiosta), joka erottelee ”muut” ulkopuolelle ”me”-ryhmästä (Austin 1962). Sama puhumisen rajanasetanta näyttäytyy myös Burkelle – osin salakavalana. Identifikaatiot eivät useinkaan ole syvästi tiedostettuja, vaan ne vaativat kertautumista olemassa ollakseen. Kielen sisällä eläminen saattaa summentaa retorisen analyttisyyden, minkä takia Burken metodisessa opissa (Burke 1969, 110) korostuu demystifikaatio, paljastaminen, joka osaltaan voi toimia tehokkaana analyysityökaluna (Summa 1996, 62) tai sisäiseltä olemukseltaan vahvistaa muiden piirteiden identifikaatiota.

Nämä näkökulmat vuorovaikutuksesta nivoutuvat selvästi yhteen puhujan vaikutuskeinojen kanssa. Kun argumentaation analysoinnilla pyritään tulkitsemaan puhujan motiivit ja ytimen vakuuttamiskeinot, voidaan vuorovaikutuksen perusteella tarkastella puhujan sisäisiä roolituksia sekä suhdetta yleisöön. Niin Burken kuin Skinnerin mukaan tulkittuna vuorovaikutuksen motiivien tarkastelussa keskiöön nousee niin ajallinen konteksti, kuin myös

foorumin mahdollisuudet. Tutkimusintressin kannalta identifikaation rooli on mielenkiintoinen – Poliittisesti merkittävät erot sisällössä ja muotoseikoissa voivat näyttäytyä tyytilajien ja genrejen kautta, ja näin ollen demystifikoida sisällön poliittisuuden. Tällöin voidaan saada analyttisestä näkökulmasta tekstiä lähestyvälle tulkinnalle pohja, josta vuorovaikutusten muutokset ja kehitykset ovat tarkasteltavissa.

Tarkasteltaessa tulkinnan ja arvioinnin suhdetta retoriikassa on Kakkuri-Knuutila (2007) ryhmitellyt antiikin retoriikan teoreetikot edustamaan normatiivista retoriikkaa ja luonnehtinut uuden retoriikan teoreetikkojen lähestymistapaa kuvailevaksi (Kakkuri-Knuutila 2007, 241) Kun tarkastellaan Aristoteleen retoriikkaa, saattaa se näyttäytyä normatiivisena muodostaessaan synteisiä retorisia vaikutuskeinoista *poliksen* puhefoorumilla ajallaan. Kuitenkin voidaan kysyä, näyttääkö Aristoteleen klassisen retoriikan teos normatiivisena johtuen katsojan eri aikaperspektiivistä. Skinneriläisen historiakontekstin valossa aikaperspektiivikaari nykyhetkestä antiikin Kreikkaan on liian iso tälle Kakkuri-Knuutilan ryhmitykselle, joka käsittelee normatiivisuutta 2000-luvun tutkimuskirjallisuuskontekstin hämärtämänä. Samalla perusteella suppealta näyttää myös uuden retoriikan teoreetikkojen kategoriointi kuvailevan muuttui. Kysymys normatiivisen ja kuvailevan retoriikan analyysimahdollisuudesta vaikuttaa löyhältä analyysirakenteen saati teoriakehyksen arvottamiselta; tutkimuskysymyksen alistamiselta konteksti-irrationisten metodien ohjaamana. Kuten luvussa 1.4 todettiin, tutkimusintressin näkökulmasta tarkasteltuna asioiden oma aikakonteksti on keskeinen tämän tutkimuksen kannalta. Tästä syystä, Kakkuri-Knuutilasta eroten, tutkimuksessa pyritään hyödyntämään sekä antiikin että uuden retoriikan teoriaperintöä nykyhetkessä, analyttisestä näkökulmasta jokaisen vahvuuksiin turvaten, fokuksena ajan, rakenteen ja tilan analyysiin ja tulkinnan syntyminen.

Näistä eri teoriaorientaatioista käsin seuraavissa luvuissa tiivistetään tutkimuksen retoriikan analyysikehikko, jonka jälkeen tarkastellaan talouspoliittisen puheen diskurssia ensin ajan kontekstissa. Sen jälkeen tarkastelun keskiöön otetaan puheen rakentuminen ja rakenne-analyysi. Viimeisessä analyysifokuksessa, luvussa 6, tarkastellaan puheen vuorovaikutusta aikansa tilan kontekstissa, mitä johdateltiin luvussa 2 nostamalla esiin keskeiset talouspolitiikan foorumin ja tilan tapahtumat 2000-luvun taitteesta.

4 TALOUSPOLITIIKAN AJAN ANALYYSI

4.1 Retoriikasta johdetut metodiset analyysiteemat

Tässä luvussa analysoidaan luvun 3 perusteella hallitusohjelmien talouspolitiikkaa, joka vuoden 1999 Lipposen ohjelmassa kulkee nimellä *Talous ja työllisyys*, ja vuoden 2003 ohjelmia, Jäätteenmäen ja Vanhasen hallitusohjelmien talouspolitiikan lukuja, jotka kulkevat nimellä *Talous-, työllisyys- ja veropolitiikka*. Näitä tarkastellaan luvun 3 retoriikan traditiosta nostettujen näkökulmien perusteella, jotka tässä johdantoluvussa teemoitellaan analyysin fokuksen perusteella. Jako aikaan ja paikkaan pohjaa antiikin retoriikan teoriaan, jossa tarkastelua ohjaavat Aristoteleen ja Ciceron vakuuttamisen keinojen erittelyt. Analyysissä hyödynnetyt kehikot ovat seuraavat:

1. Puheen ajalliset funktiot

- forensinen, deliberatiivinen ja epideiktinen (Aristoteles).

2. Puheen paikan(rakenteen) funktiot

- ihannepuhujan mallin viisi funktiota: 1 tiedottaa, 2 osoittaa asia oikeaksi, 3 miellyttää, 4 koskettaa kuulijoiden tunteita ja 5 innostuttaa (Cicero).
- argumentaation vaikutuskeinot: logos, ethos ja pathos (Aristoteles).

Yllä olevat kehikot on johdettu luvusta 3, ja jokaisen analyyttisen alaluvun alussa tarkennetaan analyysifokusta sekä tutkimuksen lähestymistapaa hallitusohjelmien talouspolitiikka-lukujen aineistoon. Tarkastelussa lainataan alkuperäistekstiä, ja lainaukset on esitetty joko omina kappaleinaan tai kursivoituina. Alaluvuissa tarkastellaan ensin vuoden 1999 hallitusohjelmaa yksinään ja sen jälkeen vuoden 2003 ohjelmia. Vuoden 2003 ohjelmien tarkastelun lopussa luodetaan keskeiset erot ja yhtäläisyydet vuoden 1999 ohjelman talouspolitiikkaan, ja tiivistetään näin aihealuekohtaisesti keskeiset tulkitut vakuuttamiskeinot. Toistuvat teemat ja diskurssit esitetään analyysin yhteydessä hyödyntäen sekä luvun 2 että 3 muodostamaa kontekstia tulkinnan taustana.

4.2 Talouspolitiikan aika

Puheen aikaperspektiivejä analysoitaessa tässä työssä keskitytään puheen sisäiseen ajallisuuteen: siihen menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen, jota ohjelman puhuja viestittää. Lähtökohdan analyysille tarjoaa Aristoteleen kolmijako forenssisen, deliberatiivisen ja epideiktisen puheen lajeihin. Perinteikkäästi näiden eri puheiden lajien on nähty liittyvän yhtäläisesti sekä ajan että tilan kontekstiin: forenssinen menneisyyteen, puolustus- tai syytöspuheeseen oikeudessa, deliberatiivinen taas tulevaisuuteen, hyötyä ja kannattavaa arvioivaan puheeseen, ja epideiktinen juhla- ja kiitospuheiden kunniaan nykyhetkessä (Haapanen 1996, 30). Samansuuntaista ajan konstruoitua mallia on strukturoinut Koselleck jakamalla kielen sisältämät laatumääreet menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen (Koselleck ym. 2000, 35; Luomala 2010, 102). Kun kehikoittaa Koselleckin ja Aristoteleen mallit yhteen, saa ajan tarkasteluun lisäsyvyyden; eri aikajänteiden lisäksi tarkastelussa mahdollistuu myös aikajänteiden arvotus – menneisyyttä voidaan joko puolustaa oikeaksi tai kiistää vääräksi, nykyisyyttä saatetaan ehdollistaa tai vahvistaa ja tulevaisuuden hyötyjä korostaa tai piilottaa. Tämän kolmijaon perusteella oletetaan seuraavassa tarkastelussa nousevan esille hallitusohjelman talouspolitiikkalukujen puhujan aikakäsitykset ja vaikutuskeinot sekä Aristoteleen mukaan ymmärrettynä retoriset valinnat ajan esittämisestä. Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan ajan strukturointia ensin vuoden 1999 ohjelmassa ja sen jälkeen vuoden 2003 ohjelmien talouspolitiikka-luvuissa.

4.2.1 vuoden 1999 hallitusohjelmassa

Lipposen hallitusohjelman talouspolitiikka esitetään ohjelman neljännessä luvussa nimellä *Talous ja työllisyys*. Luku jakaantuu neljään alaotsikkoon, jotka ovat *Talouspolitiikan päälinja*, *Euroopan talouspolitiikka*, *Finanssipolitiikan linja* sekä *Verotus ja maksupolitiikka*. Ensimmäinen alaluku, talouspolitiikan päälinja, toimii johdantona koko talouspolitiikalle.

Talouspolitiikan päälinja -luvun kaikissa kahdeksassa kappaleessa aikajänteistä selvimmin korostuvat hallituksen toimet tulevaisuudessa. Tämä käy ilmi tulevaisuuteen viittaavilla tahtoverbeillä, jotka ovat abstrakteja tahtoilmajaisia, eivät suoranaisia tekoja. Verbit, kuten lisääntyä, pyrkii edistämään, uudistaa, vahvistaa, kiinnittää huomiota, kehittää, toteuttaa, harjoittaa, tukee, korostuu ja tähtää, kuvaavat tätä tahtotoimintaa. Aristoteleen kolmijaon perusteella tämä tulevaisuuteen keskittyvä puhe voidaan luokitella deliberatiiviseksi, jolla

tahdotaan vaikuttaa yleisön uskomuksiin tai toimintaan tulevaisuudessa. Talouspolitiikan päälinja-luvussa näkyy myös tulevaisuuden pyrkimyksille perusteluina epideiktistä puhetta, jossa puolestaan fokus on nykytilanteen myönteisessä tai kielteisessä arvioinnissa. Epideiktiset, nykyhetkeä kuvaavat kappaleet ovat luvussa selkeinä tahtoilmaisuina esillä: *”Nopea taloudellinen kasvu on välttämätöntä uusien työpaikkojen syntymiseksi.– – Työssäkävyyden osuuden kasvu on paras keino taata hyvinvointipalveluiden ja sosiaaliturvan rahoitus.”* Kasvu näyttää olevan yhteinen tavoite, joka esitetään epideiktisessä perustelulauseessa, joka kuvaa nykyisyyden vaihtoehdottomana edellytyksenä tulevaisuuden positiiviselle kehitykselle. Toinen yhteinen piirre näillä perustelulauseilla on niitä seuraava virkkeen osa, joka on luonteeltaan jälleen tulevaisuutta korostava. Epideiktiset lauseet siis edeltävät deliberatiivisia lauseita talouspolitiikan päälinja -luvussa.

Euroopan talouspolitiikka-luku aloittaa epideiktisellä, nykytilaa auki kertovalla kappaleella, jossa luodetaan näkökulmia Euroopan taloudelliseen yhdentymiseen. Seuraavassa kappaleessa Euroopan tilaa kuvataan nykyisestä perspektiivistä. Kappaleen lopussa puhe muuttuu kuitenkin tulevaisuutta luotaavaksi: *”Tässä tarkoituksessa on selvitettävä esimerkiksi lyhyiden, spekulatiivisten pääomaliikkeiden häiriöiden torjuntaan tähtäävien, kattavasti toimeenpantavien kansainvälisten järjestelmien käyttöönottoa”*. Euroopan talouspolitiikka -luvussa nykyisen ajan ja tulevaisuuden perspektiivit ovat jakautuneet tasaisemmin kuin Talouspolitiikan päälinja -luvussa.

Finanssipolitiikan linja -luvussa kappaleet eivät näyttäydy yhtä selkeästi forensisisina, deliberatiivisina tai epideiktisinä. Luvun verbit näyttävät painottuvan joko nykyisyyteen tai vähemmän abstraktiin tulevaisuuteen. Tekemistä ilmaistaan verbeillä, kuten *korostua, syntyä, pitää, varautua, kohdistaa, mahdollistaa, päättää, ohjata ja tehdä*. Kappaleiden luokittelu joko selvästi nykyisyyttä tai tulevaisuutta korostavaksi ei ilmene tekemisen ilmausten tarkastelun perusteella. Luvussa kuitenkin korostuu ilmaisujen ajallinen päättymispiste, joka aiemmissa luvuissa on ollut epäselvää. Finanssipolitiikan linja -luvussa hallituksen ajallinen rajoite on termistössä vahvasti mukana; neljässä kahdeksasta kappaleesta esiintyy sana *vaalikausi*. Termistöltään Finanssipolitiikan linja -luvussa arvioidaan neutraalisti nykyisyyttä ja luodetaan deliberatiivisilla kappaleenosilla positiivista kuvaa tulevaisuuden tapahtumista. Voidaan myös tulkita positiivisen tulevaisuuspuheen luovan yleisölle positiivisen kuvan nykyisestä tilanteesta; nykyisyyden toimilla hallitus luo positiivisen tulevaisuuden. Tämä näyttäytyy puhujan vallankäytönmuotona hallitsemalla kerrottavaa ja elettyä aikaa.

Verotus ja maksupolitiikka -luvussa tulevaisuus on finanssipolitiikan linja -lukua selkeämmin esillä. Luvun kaksi ensimmäistä kappaletta puhuvat konkreettisin objektein, mutta abstraktein verbein. Lause: *”Veronkevennykset ajoitetaan suhdannetilanteen mukaan”* tiivistää koko luvun teeman, jossa esitetään tarkkoja kohteita veronkevennyksille, mutta tekemisen ilmaisut eivät ole ajallisesti tarkasteltuna samassa aikaperspektiivissä objektien kanssa eivätkä näin anna lupauksia toimien toteuttamisen aikataulusta.

”Erityisesti pienituloisten työhön hakeutumisen kannustamiseksi kunnallisveron ansiotulovähennystä korotetaan niin, että se kohdistuu aiempaa voimakkaammin pieni- ja keskituloisiin. Tästä aiheutuva marginaaliveron kohoaminen niiden osalta, joilta ansiotulovähennys alenee, kompensoidaan lieventämällä vastaavasti valtion tuloveroasteikkoa.”

Yllä olevasta kappaleesta voidaan analysoida näkyvän kahta eri puheen genusta. Forenssisesti puhutaan kannustavasti: ansiotulovähennystä korotetaan niin, että se *kohdistuu aiempaa voimakkaammin* pieni- ja keskituloisiin. Epideiktisessä puheessa korostuu positiivisuus. Puhe korostaa sitä, miten asioita hoidetaan aiempaa paremmin. Deliberatiivista puhetta edustaa tulevaisuuden luotaus, jossa *”kompensoidaan lieventämällä vastaavasti valtion tuloveroasteikkoa”*. Kompensaation kohdetta ei kuitenkaan objektoida ajallisesti. Samalla konkretia näyttää kadonneen deliberatiivisesta lauseesta sekä subjektin häivyttämisellä passiivimuotoon että abstrahoimalla tekemisen ilmaisut.

Puheen ajallista merkitystä tarkasteltaessa voidaan havaita sen painottuvan selvästi tulevaisuuspuheeseen, joka ilmaistaan positiivisessa valossa. Nykyisyys esitetään toiveikkaana, neutraalina aikatilana, jossa toimitaan tulevaisuutta ajatellen. Mennyt puhe on vähäistä, ja ilmetessään sen funktiona on toimia nykyistä toimintaa positiiviseksi värittävästi. Deliberatiivisessa puheessa subjektina on usein hallitus. Hallitus esitetään tulevaisuuden luoja, joka nykyisiä tavoitteita perustelemalla luo positiivisen tulevaisuuden. Epideiktisessä puheessa taas keskeistä vaikuttavat olevan lauseiden objektit, jotka on selvemmin eritelty toimenpiteiksi. Epideiktinen puhe jatkaa deliberatiivisen pohjalta, jolloin subjektina toimii usein *tämä* tai *tällä*, joilla viitataan edellä esitettyyn toimenpiteeseen: *”Tämä tukee vakaan kasvun ja alhaisen inflaation sekä palkansaajien ostovoiman tasaisen kasvun tavoitteita.”* Samalla kun epideiktinen puhe toimii perusteluna deliberatiiviselle, sen avulla saadaan voimistettua aiempaa sanomaa ja näin painotettua halutun maailmankuvan esittämistä.

Keskeiseksi havainnoksi analyysissä nousee myös talouspolitiikka-luvun alalukujen erityyppiset lauserakenteet, joissa ajan perspektiivi on vaihtuva: johdantotyypissä

talouspolitiikan päälinja-luvussa painotetaan selvästi positiivisesti hallituksen luomaa tulevaisuutta koko yhteiskunnalle. Euroopan talouspolitiikka -luvussa kuvataan Euroopan toimia nykyisyydestä ja hallitussubjekti toimineen on mukana osallistumassa, muttei Euroopasta irrallisena, itsenäisenä toimijana. Finanssipolitiikan linja -luvussa puhe keskittyy vallitsevaan vaalikauten, mitä korostaa deliberatiivisen ja epideiktisen puheen rinnakkaisuus. Tulevaisuuden toiveita on mukana, mutta ne keskittyvät lähitulevaisuuden tavoitteisiin. Verotus ja maksupolitiikka -luvussa aika on siirtynyt edeltävää lukua kauemmas nykyisyydestä, minkä voi tulkita heijastukseksi kokonaislinjan epävarmuudesta. Osassa kappaleista kuitenkin epideiktinen puhe korostuu ja tällöin puhe käsittelee positiivisia varallisuuden siirtoja selkeästi eritellyille objekteille. Ajan perspektiivit vaihtuvat osin talouspolitiikan aihealueen perusteella, osin taas sisällöllisesti; positiivista korostaen ja negatiivista häivyttäen.

4.2.2 vuoden 2003 hallitusohjelmissa

Vuoden 2003 Jätteenmäen hallitusohjelman talouspolitiikka esitetään hallitusohjelman kolmannessa luvussa nimellä *Talous-, työllisyys- ja veropolitiikka*. Luku jakaantuu seitsemään alalukuun, jotka ovat: *Hallituksen toimintastrategia, Hallituksen finanssipoliittinen linjaus, Verotuksen keventäminen, Verotuksen rakenteen kehittämisen päälinjat, Välittömät elvytystoimet, Työvoimapolitiikan kehittäminen ja Sukupuolten välinen tasa-arvo*. Ennen ensimmäistä alalukua on sivun mittainen johdantoluku ilman otsikkoa. Sama jako on myös Vanhasen I:n hallituksen hallitusohjelmassa samana vuonna, ilman Välittömien elvytystoimien tynkälukua. Ohjelmat seuraavat toisiaan lähes identtisesti; vain välittömään, vuonna 2003 tapahtuviin, jo päätettyihin linjoihin ei Vanhasen ohjelmassa oteta kantaan, joka johtunee Jätteenmäen uudistusten ajoittumisesta Vanhasta aiempaan ja jo hyväksytettyyn.

Johdanto-luvussa fokus on tulevaisuudessa, deliberatiivisessa puheessa. Tulevaisuus-puheessa esitetään sekä mahdollisuuksia että uhkia, jotka ovat johdannossa selvässä yhteydessä nykyisyyteen tai menneeseen puheeseen. Tulevaisuutta on turvattava, ja turvaaminen perustellaan nykyisyyden asettamilla vaatimuksilla. Johdanto-luku alkaa virkkeellä: ”*Hallituksen talouspolitiikan tärkein tavoite on työllisyyden lisääminen vähintään 100000 hengellä vaalikauden loppuun mennessä*”. Seuraava kappale aloittaa lauseella: ”*Tavoite on vaativa useasta syystä*”. Tässä kappaleessa mennyt ja nykyisyys esitetään ongelmallisena tulevaisuuden näkökulmasta: maailmantalouden heikot kasvunäkymät, Suomen hidas talouskasvu ja laskeva työllisyysaste värittävä narratiivin pelkotilaan. Suomen houkuttelevuutta uhkaa lisäksi *sopivan työvoiman saatavuus, työvoiman hinta ja verotuksen*

kiristytvä kilpailu. Mielenkiintoinen, tutkimuskirjallisuudessaakin esiin noussut näkökulma liittyy juuri aikajänteistä tulevaisuuspuheen uhkiin. Talouspuhetta tutkinut Kari Kulovaara (2007) esitti tutkimuksessaan *Kilpailuvaltion kielioppi*, että suomalaisessa talousretoriikassa tulevaisuus kuvataan usein joko uhkaksi tai mahdollisuudeksi, jonka positiivisen kehityksen turvaamiseksi on tehtävä toimia. Tämä toteutuu osin jo vuoden 1999 hallitusohjelmassa, jossa turvataan tulevaisuutta. Vuoden 2003 ohjelmissa tulevaisuuden tärkeyden korostukseen on tullut mukaan myös pelote, jolloin puhuja pelon tehokeinoa hyödyntäen argumentoi nykyisyyden ongelmakohtia tulevaisuudesta käsin. Tavoite tiedetään vaikeaksi, ja sen ratkaisumahdollisuuksia aletaan purkaa tulevaisuudesta käsin, kuten seuraavassa virkkeessä esitetään: ”*Toisaalta Suomella on myös monia vahvuuksia, joiden varaan hyvä talouskehitys voi rakentua*”.

Forenssinen ja deliberatiivinen puhe vaihtelee koko johdanto-luvun alun ajan ja huipentuu vasta luvun lopussa pelkkään deliberatiiviseen tulevaisuuspuheeseen. Välillä menneisyys esitetään ongelmaksi, esimerkiksi verokilpailu ja työvoiman saatavuus. Välillä taas tulevaisuuden menestymisen riskitekijät ovat ulkoa annettut, kuten maailmantalouden tavanomaista heikompi kasvunäkymä. Tällä vaihtelulla argumentaatiossa saadaan vakuutettua lukija hallituksen hyvästä tilanneymmärryksestä sekä korostettua vaikutuskeinojen tärkeyttä, kuten verotuksen ja yrittäjyyteen panostamisen, joihin hallitus palaa seuraavissa alaluvuissa tarkennettuna. Valittu tyyli osaltaan noudattaa jo 1990-luvun alussa talouspolitiikassa noudatettua puhetyyppiä pienestä Suomesta, jonka talous on kuin pieni laiva, joka kelluu ulkoapäin annetun kurssin ehdoilla (Karvonen 1996). Vuonna 2003 markka ei enää ole pieni pursi, vaan kilpailukyvyistä ja Suomen koko taloudesta on tullut maailmantaloudessa pyristelevä sivullinen.

Hallituksen toimintastrategia -luku aloittaa kuvaamalla talouspolitiikan perustan. Kilpailukyvyistä huolehditaan tutkimuksen ja tuotekehityksen edistämällä ja väestön koulutustason kehittämällä. Vakaan talous- ja ansiokehityksen tukemista vahvistetaan tulopoliittisella yhteistyöllä ja julkisen sektorin tuottavuutta kehittämällä. Verrattuna vuoden 1999 ohjelmaan, 2003 vuoden ohjelmat käyttävät tavoitteita ja visiota kuvaillessa luettelomaista retoriikkaa: Tarkat ajankohdat sijoittuvat lähitulevaisuuteen, suurin osa heti vaalikauden alkuun: ”*Työuran pidentämiseksi ja työvoiman tarjonnan lisäämiseksi tarvittavia toimia valmistellaan vuoden 2004 loppuun mennessä*”. Vaikka lähitulevaisuusargumentit ilmentävät tulevaisuuden toimia, ne ovat luonteeltaan nyky-tilaa ilmentäviä, jo ennalta päätettyjä toimia, jotka eivät niinkään kuvasta visiota tai strategiaa, vaan yritykselle ominaista

lyhyen aikavälin toimintasuunnitelmaa. Esimerkkinä tästä voidaan pitää valtiontalouden tasapainottamisen suunnitelmaa Finanssipoliittisen linjauksen luvussa, josta kaksi kolmasosaa alaluvusta keskittyy kehysuunnitelman esittelyyn:

”Kehysuunnitelmiin sisällytetään nykyistä enemmän toiminnallisia linjauksia ja hallituksen poliittista ohjausta suunnitelmien laatimisessa vahvistetaan. Kehysmenettelyn integroimista ministeriöiden toimintasuunnitteluun kehitetään tavoitteena järjestelmä, jossa voimavarojen painopisteitä ministeriöiden sisällä ja niiden välillä voidaan ohjata hallituksen yhteisin päätöksin. Hallinnonrajat ylittävien politiikkaohjelmien määrärahat kirjataan kehyksiin omina erinään. Menokehyksissä otetaan huomioon peruspalvelujen rahoituksen, kuntatalouden ja valtionosuudet täsmentävä peruspalvelubudjetti. Peruspalvelujen rahoituksen seuranta ja kuntatalousasiat koordinoidaan valtionhallinnossa nykyistä tehokkaammin. Kehyspäätösten yhteydessä julkaistaan eritelty arvio valtion tuloista sekä perustelumuuisto, jossa eritellään arvion kokonaistaloudelliset taustaoletukset, keskipitkän ajan taloudelliseen kehitykseen vaikuttavat tekijät samoin kuin arviointi valtiontalouden kestävyyydestä. Hallituksen Euroopan Unionille vuosittain talousarvioesityksen valmistuttua toimittama vakaus-ohjelma perustuu talousarvioesityksen ohella hallitusohjelmaan sekä kehyspäätöksiin.”

Yllä esitetyssä katkelmassa finanssipolitiikka kuvataan hyvin kansalliseksi, suurin osin valtiontalouden sisäiseksi. Luettelonomaisuus ilman selkeää aikajännettä korostuu myös katkelmasta. Johdantoluvussa esitettyjä toimia, joita *on toteutettava, vahvistettava, tehostettava ja kannustettava*, kuvataan paljon ja ne keskittyvät pääasiassa juuri yllä esitettyyn menokehyssuunnitelmaan tai verotuksen uudistamiseen.

Verotuksen rakenteen kehittämisen päälinjat -luvussa puhutaan tulevaisuuden termein nykyisyydestä. Verotuksen rakennetta kehitetään, työhön kohdistuvaa verotusta kevennetään ja verotuksen painopistettä kohdistetaan. Kehittäminen verbinä esiintyy usein, ja sen perusteella kohdennetaan enemmänkin toiveita, joihin selviä työkaluja ja niillä saavutettavia kokonaistavoitteita ei esitetä yhtä tarkennettuina kuin kehittämistä vaativaa korjauslistaa. Kuten muutkin verotukseen ja työllisyyteen kohdistuvat luvut, myöskään verotuksen rakenteen kehittämisen päälinjat -luvussa forensisina, mennyttä arvioivaa puhetta ei ilmene. Puhe on joko nykyhetkessä nykyhetkenä, nykyhetkessä tulevaisuuden termein tai kuten johdanto-luvussa: epideiktisen ja deliberatiivisen puheen vuoroittaisena vaihteluna.

Forensinen puhe esiintyy selvästi vain yhdessä luvun osassa koko talouspolitiikassa. Luvussa 3.6, Työvoimapolitiikan kehittäminen, ensimmäisessä virkkeessä todetaan: ”*Hallitus toteuttaa vuosina 2004-2006 julkisen työvoimapolitiikan rakenteellisen uudistuksen jolla luodaan edellytykset rakenteellisen työttömyyden purkamiselle*”. Tässä luvussa ilmenevät ainoat kohdat, joissa hallitusohjelman talouspolitiikassa esiintyy sana *työttömyys*, ja tämä ilmenee myös luvun selvimmän forensisessä, mennyttä arvioivassa kappaleessa. Näin ollen siis puhe

argumentoi nykyisyyttä ja tulevaisuutta työllisyyden termein, ja sanavalinnalla *työttömyys* (ei työllisyys, kuten muissa kohdissa) arvioidaan ja painotetaan aiempaa, hallituksen toimien ulkopuolella ollutta ongelmaa. Myös alueelliset erot esitetään samassa luvussa aiemmaksi, muiden syystä vallitsevaksi ongelmaksi: ”*alueellisia työttömyyseroja kavennetaan*”. Näin ollen aika-argumentaatio ei rajoitu vain nykyisten toimien ja tulevaisuuden positiiviseen luotaamiseen, vaan myös osin arvioi mennyttä, liittämällä negatiiviset termit aikaan, jolloin hallitus ei ollut toimimassa. Termivalinta on mielenkiintoinen myös vuoden 2003 hallituksen kokoonpanon näkökulmasta: vuoden 1999 ohjelma oli SDP:n pääministerin johtamana laadittu, kun vuoden 2003 ohjelmat olivat keskustalaisvetoiset. Vuonna 2003 kuitenkin SDP oli toinen hallituspuolue, kun taas vuonna 1999 Keskusta oli oppositiossa. Onkin huomioitavaa, että vuoden 2003 ohjelmat näin kritikoivat myös istuvien hallituskumppanien kirjoittamaa historiaa argumentoimalla mennyttä negatiivisin termein.

Vuoden 1999 ohjelman kokonaisargumentaatio ilmenee aikaperspektiiviltä vaihtelevana niin sisällön kuin teemankin perusteella. Vuoden 2003 ohjelmat taas ovat aikajänteeltään tasapaksummat, mutta vallan rooli on selvemmin esillä. Suurin osa tekstistä vuonna 2003 painottuu lähitulevaisuuteen abstrakteilla verbeillä, tarkoilla tavoitteilla ja monitulkintaisilla, ajattomilla objekteilla. Selvä hallitusohjelman vision funktiota palveleva pitkän aikavälin strategisuus ilmenee talouspolitiikan johdantokappaleen deliberatiivisella tyyllillä, joka hälventyy lukujen edetessä pelkkään vaalikauden sisäisessäkin aikakaassa etupainotteiseen suunnitelmaan. Talouspolitiikan loppu, sukupuolten välinen tasa-arvo palaa visionomaiseen deliberatiiviseen puheeseen, mikä nivoo kannustavan julistuspuheen tyylin takaisin alkuun ja tuo talouspolitiikan aihepiiriin uuden näkökulman – Jäätteenmäen hallituksen mukana talouspolitiikan keskiöön tuodun naisnäkökulman työmarkkinavisiona. Vaikkakin Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelman aikaretoriikka näyttäytyy tasapaksumpana kuin Lipposen, sisältää se monipuolisempaa vallankäyttöä. Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelman talouspolitiikka puhuu useassa otteessa nykyisyydestä tulevaisuuden ehdoilla ja luo vaikuttavuutta sekä positiivisia mahdollisuuksia että negatiivisia pakotteita yleisölle maalailien.

5 TALOUSPOLITIIKAN RAKENTEEN ANALYYSI

5.1. Talouspoliittisen puheen ulkoinen rakenne

Tässä luvussa tarkastellaan talouspoliittista puhetta retoriikan rakenteen näkökulmasta. Luvussa 3 esitettyjen traditionäkökulmien perusteella tämä tapahtuu jakamalla puheen rakenteen tarkastelu kahteen osaan: ulkoisen ja sisäisen rakenteen tarkasteluun. Jaon taustalla vaikuttaa Aristoteleen ja Ciceron näkemys kummankin osan tärkeästä roolista vaikuttavuuden luojana.

Jako Ciceron ihannepuhujan mallin perusteella kumpuaa lähtökohdasta, jonka mukaan hyvän puhujan vakuuttavuus perustuu monen taidon yhtäaikaiseen hallintaan. Ihannepuhujan mallia ei ole luotu analyysivälineeksi, vaan ajalleen tyypillisesti opiksi vakuuttavasta puheesta. Tässä tutkimuksessa tarkoitus käännetään päinvastaiseksi: rakenteen analyysin selvittämällä pyritään pääsemään lähemmäs puhujan vaikutuskeinojen ja painotusten tulkitsemista ja kokonaisdiskurssin avaamista. Cicero ilmaiseekin selvästi Aristoteleesta poiketen, ettei vaikuttavuus synny pelkällä puheella. Myös puhujan auktoriteetti on olennainen osa, sekä se verkosto, johon puhuja kuuluu (Haapanen 1996, 43). Kokonaisvaltaisuus näkyy myös ihannepuhujan mallissa; eri vaikutuskeinojen keskinäisriippuvuus niin puheen osa-alueiden kuin puhujan premissien kanssa on läsnä. Keskeisiksi fokuksiksi nousevat näin puheen analysointi, rakenteen keskinäisen suhteen tarkastelu sekä pohdinta niiden yhteydestä vakuuttavuuden tavoitteluun. Kun analyysiin yhdistetään luvussa 5.2 talouspoliittisen puheen sisäisen rakenteen tarkastelu, saadaan talouspolitiikan retoriikan rakentumisen eri kerrokset analysoiduksi.

5.1.1 vuoden 1999 hallitusohjelmassa

Ciceron ihannepuhujan mallin viiden funktion avulla analysoidaan tässä luvussa vuoden 1999 hallitusohjelman *Talous ja työllisyys* -lukua. Ensimmäisessä alaluvussa, talouspolitiikan päälinjassa, voidaan nähdä ilmenevän kaikki viisi Ciceron kategoriaa jo ensimmäisessä kappaleessa:

”Hallituksen talouspolitiikan päätavoite on työllisyyden parantaminen, mikä edellyttää vakaan talouskasvun turvaamista. Hallituksen tavoite on, että uusien työpaikkojen määrä lisääntyy riipeästi ja työssä olevien osuus työikäisestä väestöstä lähestyy Suomessa EU:n työllisyysuuntaviivoissa tavoitteeksi asetettua 70 prosenttia.”

Alla on eritelty lauseet ja virkkeet katkelmasta ja liitetty ne kuvastamaan ihannepuhujan mallin eri kategorioissa (1-5) tapahtuvaa vaikutuksen rakentumista.

1. tiedottaa: Hallituksen *talouspolitiikan päätavoite on työllisyyden parantaminen*,
2. osoittaa asiansa oikeaksi: Hallituksen talouspolitiikan päätavoite on työllisyyden parantaminen, *mikä edellyttää vakaan talouskasvun turvaamista*,
3. miellyttää: Hallituksen tavoite on, *että uusien työpaikkojen määrä lisääntyy ripeästi ja työssä olevien osuus työikäisestä väestöstä lähestyy Suomessa—*,
4. koskettaa kuulijoiden tunteita: päätavoite on työllisyyden *parantaminen*,
5. innostuttaa: – – EU:n työllisyysuuntaviivoissa *tavoitteeksi* asetettua 70 prosenttia.

Luetelmasta käy ilmi, että yhdessä kappaleessa voi nähdä kaikkia ihannepuhujan mallin mukaisia vaikutuskeinoja. Tiedottaminen ilmenee selvänä subjekti-predikaatti-objekti -lauseena, jossa kerrotaan, mitä hallitus tekee. Asiansa oikeaksi osoittaminen toimii luvussa usein sivulauseena tiedottamiselle; näin ydinlauseen vaikuttavuutta korostetaan oikeaksi osoittamaan pyrkivällä vakuuttelulla, joka esitetään usein ehdottomaksi, ainoaksi positiiviseksi perustaksi tai seuraukseksi. Miellyttäminen vetoaa niihin toiveisiin, joita kansa eri poliittisista näkökulmista riippumatta kohdistaa hallitukseen. Työllisyyden kohentuminen sekä tasa-arvoisuus vaikuttavat olevan tähän kategoriaan esimerkeiksi sopivia jatkuvia toive-teemoja. Kuulijoiden tunteiden koskettaminen näyttäytyy osin päällekkäisenä miellyttämisen kategorian kanssa. Yllä olevaan esimerkkiin on valittu työllisyyden parantaminen, joka jo terminologialtaan vetoaa tunteisiin. Luvussa 2 viitattiin Sami-Pekka Ylikosken analyysiin Ahon hallituksen retoriikasta (Ylikoski 2000), jossa hyödynnettiin paljon lääketieteellisiä analogioita, joilla lamalääkärit paransivat talouden pöhötautia. Samansuuntainen termi *parantaminen* pyrkii tässä yhteydessä koskettamaan kuulijoiden tunteita; hallituksella vakuutetaan olevan valta ja voima parantaa työllisyyttä. Ellei parantaminen olisi retorinen tehokeino, tässä yhteydessä työllisyyttä voitaisiin asiategistissä luontevammin lisätä ja kasvattaa – tai vähentää vastakohtana olevaa työttömyyttä.

Retorisilta keinoiltaan monipuolisimpana näyttäytyy talouspolitiikan päälinja -alaluku. Seuraavissa kappaleissa analysoidaan Ciceron ihannepuhujan mallin eri kategorioiden näkymistä koko ohjelman talouspolitiikassa. Eri kategorioita toteuttavia ilmaisuja erotellaan ja luonnehditaan kategorialle tyypillistä ilmaisutapaa.

1-kategorian, tiedottamisen, ominaisuuksia kuvaavia näkökulmia:

- kappaleen ensimmäinen lause
- hallitus harjoittaa, pitää yllä
- ulkoapäin tulevat asiat ”asettavat vaatimuksia”
- luo, korostaa, on tärkeää, erityisen tärkeää
- omaisuuden myynnistä päätetään
- hallitus pyrkii
- luodaan.

Luokitelma 1:lle, tiedottamista ilmaiseksi argumenteille, on yhteistä esiintyminen usein kappaleen alussa. Tiedottamisen kategoriaan kuuluvat ilmaiset saavat mukaansa samaan virkkeeseen perustelua, asian oikeaksi todistavan lauseen, jolla tuetaan ydinväitteen uskottavuutta. Aikamuodoltaan 1-kategorian lauseet ovat usein preesensissä. Tekijänä on joko hallitus, tai sitten koko lause on passiivissa: ”luodaan, päätetään”.

2-kategorian, asiansa oikeaksi todistavia, ilmaisia:

- ”mikä edellyttää”-sivulause
- ”on paras keino”
- ”jotka-sanalla alkavat lauseet, joissa verbinä: vähentävät ja mahdollistavat
- ”tämä tukee
- tämä korostuu
- myötävaikuttaa omalta osaltaan
- edellyttää, toimittava tässä määrin aktiivisena, on järjestettävä tätä tavoitetta tukemalla, on vahvistettava.

Asiansa oikeaksi osoittavia, 2-kategoriaa toteuttavia ilmaisia yhdistää kappaleiden päälauseiden perusteluna toimiminen, kuten: ”..., mikä edellyttää talouskasvun turvaamista”. Usein tämän kategorian ilmaiset kertovatkin, mitä päälauseen toimet edellyttävät tai millä keinoin niihin päästään. Kategorian itsenäisellä analyysillä käy myös selvästi ilmi osittain piilotettu ehto tai todellinen tavoite, kuten talouskasvu auktoriteettina. Kun subjektina 1-kategoriassa toimi usein hallitus tai lause oli passiivimuodossa, 2-kategoriassa tekijänä on usein pronomini, jolla viitataan edelliseen lauseeseen: ”tämä tukee” tai ”tämä korostuu”. Myös jotka ja mitkä -alkuiset lauseet kuuluvat usein tähän kategoriaan. Kun 1-luokitelmassa hallitus pyrkii, korostaa ja luo, niin 2-luokitelmassa tekijän hämärtyessä myös tekeminen on hämärtynyt vähemmän konkreettisiksi predikaateiksi: ”hallitus myötävaikuttaa omalta

osaltaan”, ”hallituksen on toimittava tässä määrin aktiivisena”, ”on järjestettävä tätä tavoitetta tukemalla”. Määrällisesti 2-kategorian ilmaisuja ilmenee eniten joko talouspolitiikan päälinja -alaluvussa tai Euroopan talouspolitiikka -luvussa.

3-kategoriaa, miellyttämistä, toteuttavia ilmaisuja ja ominaisuuksia:

- tavoite on, että
- lisääntyy ripeästi
- lähestyy ...tavoitetta
- vahvistaa edellytyksiä
- toteuttamalla useita eri intressitahojen toiveita
- hallitus pyrkii, hallitus tähtää
- avoimuutta on lisättävä
- varautuu verokevennyksiin ansiotulojen osalta.

3-kategoriaa, miellyttämistä, ilmentäviä ilmaisuja yhdistää preesensmuotoisuus, joka ei kuitenkaan suoranaisesti sijoita tekemisen ajankohtaa mihinkään tiettyyn heti-tilanteeseen. *Hallitus lähestyy tavoitetta, vahvistaa edellytyksiä, tähtää ja varautuu.* Verrattuna 1-kategoriaan voidaan nähdä verbien preesensmuotoisuuden olleen niissä selkeämpää. 1-kategoriassa *tehdään, vähennetään, kasvatetaan ja lasketaan.* 3-kategoriassa tekeminen taas on abstraktimpaa. Miellyttämisen kategoriassa myös adjektiiveja on liitetty virkkeisiin muuten niin vähäadjektiivisessa ohjelmassa. Kun 1- ja 2 -kategorioissa objektina tahdon ja toiminnan ilmaisuille oli usein työllisyys ja talouskasvu, 3-kategoriassa objektina on usein suuria kansanryhmiä edustavia intressitahoja, kuten palkansaajat, ansiotuloverotetut. Miellyttämisen ilmaisut ovat muissa hallitusohjelman talouspolitiikan alaluvuissa vähäisiä, mutta verotus- ja maksupolitiikassa niitä on nähtävissä selvästi muita kappaleita enemmän. Voidaankin kysyä, onko miellyttäminen verotusasioissa tärkeää vaalilupauksen lunastamisen kannalta. On myös mielenkiintoista, ettei miellyttämistä ilmene niin selkeästi esimerkiksi finanssipolitiikassa tai Euroopan talouspolitiikassa, joista kumpikin ovat muuttuneet alueiden, sisältönsä ja vaikutusmahdollisuuksien osalta juuri Euroopan talous- ja rahaliittoon liittymisen myötä hallitusohjelman ilmestymisaikana.

4-kategoriaa toteuttavia, tunteisiin vetoavia, ilmaisuja ja ominaispiirteitä:

- korkeiden arvojen edistäminen: eri väestöryhmien, eri alueiden tasa-arvoisuutta
- kiinnittää erityistä huomiota köyhyyden ja syrjäytymisen torjumiseen

- kehittämällä
- parannetaan
- EU-maiden on toimittava kasvavassa määrin aktiivisena, yhtenäisenä, huomioiden köyhimpien maiden kehitysedellytykset, yhteistyöjärjestöjen avoimuutta on lisättävä ja kykyä vastata pääomaliikkeiden synnyttämään epävakauteen ja globalisaation haasteisiin vahvistettava
- talouden hoitaminen, parantaminen
- erityinen huomio harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnassa.

4-kategoriaa, tunteisiin vetoavaa argumentointia yhdistävät korkeat hyveelliset arvot, kuten tasa-arvo, köyhyyden ja syrjäytymisen poistaminen sekä rikollisuuden torjunta. 4-kategorian ilmaisut argumentoivat yleiskansallisella kielellä, ja ne voisivat olla luettavissa myös muualla hallitusohjelmassa kuin talouspolitiikassa. Predikaatit ovat passiivissa, eikä niillä ole selvää aikamääritelmää sisältävää informaatiota: ”*kehitetään, parannetaan, taloutta hoidetaan, rikollisuutta torjutaan, vakautta turvataan*”. Lääketieteellinen hoivatermistö sekä esimerkiksi poliisipuheeseen paremmin istuva, ”suojelijoiden” retoriikka on keskeistä tässä tunteisiin vetoavassa 4-kategoriassa. Onkin mielenkiintoista, että samalla, kun kuulijoiden tunteisiin vedotaan, vahvistetaan hoiva- ja suojelutermistön avulla puhujan uskottavuutta.

5-kategoriaa, innostamista, toteuttavia ilmaisuja ja ominaispiirteitä:

- hintavakauden vallitessa on mahdollista kiinnittää huomiota
- on tärkeää, nykyistä paremmin, & jokaisen jäsenmaan huomioon ottavaa
- tulojen ohjauskohteet lueteltu aika tarkkaan verrattuna menojen kohteiden luetteluun
- sosiaaliturvan väärinkäyttöksiä koskevan selvityksen perusteella tehdään tarvittavat toimenpiteet.

5-kategoriaa toteuttavia eli innostuttamista korostavia ilmaisuja yhdistää joko suora tai osin päällekkäinen yhteys 3-kategoriaan, miellyttämiseen. Ilmaisut, kuten *tavoitteiden lähestyminen* ja *nykyistä paremmin huomioon ottava*, innostuttavat lukijaa. Keskeistä on myös tulojen ohjauskohteiden tarkka yksilöinti. Kun negatiiviset verotus- ja maksupäätökset esitetään 1-kategorialle tyypillisenä informaatiolauseena, esitetään tulojen kanavointi tarkasti, niin suuria massoja kuin myös etujärjestöjä innostaen. Asioiden ”*vallitessa*” on ”*mahdollista*” kiinnittää huomiota, suunnitella ja selvittää. Innostamisen objektit eivät ole selviä suuntaviivoja, vaan ne, kuten 3-kategorian ilmaisut, sijoittuvat abstraktimpaan aikatilaan.

Samankaltaisuus näkyy myös siinä, että innostaminen yhdistetään usein tulevaisuuden suunniteltuihin toimiin, samalla luodaten uskoa myös tulevaisuuteen.

Eri kategorioiden ilmaisut eroavat muutenkin kuin sanavalinnoissa. Varsinkin aikaperspektiivistä tarkasteltuna predikaattien aikamuodot eroavat paljon eri kategorioiden välillä; johdantoluvussa toiminta sijoittuu lähitulevaisuuteen, kun taas innostuttamisen ja miellyttämisen verbit tähtäävät tulevaisuuteen, tarkkaa ajankohtaa määrittelemättä.

Finanssipolitiikan päälinja -luvusta keskeisin huomio liittyy sen alkuun. Kun muut luvut aloittavat sekä 1. että 2. kategorian ilmaisuja sisältävällä virkkeellä, finanssipolitiikan päälinja alkaa tunteisiin vetoamalla. Tässä alaluvussa myös muissa kappaleissa ilmenee seuraava, muiden alalukujen kappaleista poikkeava muoto: 3-1, 4-1, 5-1, joissa kappaleen aloittaa joko miellyttävä, tunteisiin vetoava tai innostava argumentti, jota seuraa informatiivinen ydinlause. Tämä voi liittyä uuteen finanssipolitiikan tilaan, josta rahapolitiikka on siirtynyt EMUn myötä EKP:lle, ja hallituksen roolia finanssipolitiikan johtajana halutaan korostaa positiivisesti yleisölle. Kuitenkin valinta vaikuttaa mielenkiintoiselta; kun jokin politiikan osa-alue muuttuu sisältönsä osalta, hallitusohjelmassa päätetään argumentoida muutosta tunteisiin vetoamalla eikä informatiivisuutta ja asiansa oikeaksi todistamista lisäämällä.

5.1.2 vuoden 2003 hallitusohjelmissa

Tässä luvussa jatketaan Ciceron ihannepuhujan malliin perustuvaa kategoriointia vuoden 2003 hallitusohjelmien talouspolitiikan osalta ja analysoidaan kategorioiden avulla talouspoliittisen retoriikan ulkoista rakentumista virkkeiden ja termien tarkastelun avulla. Ensin luvussa nostetaan esille eri kategorioita ilmentävät ilmaisut, edellisen alaluvun mallin mukaisesti. Tämän jälkeen näiden ulkoisen rakenteen elementtien vaikuttavuuden syytä tarkastellaan tulkiten niiden rakentamia premissejä sekä suhteutetaan näkökulmia myös muutokseen verrattuna vuoden 1999 hallitusohjelmaan.

Vuoden 2003 hallitusohjelmassa ensimmäinen alaluku on ilman omaa otsikkoa ja toimii johdantona koko *Talous, työllisyys ja veropolitiikka* -luvulle. Seuraavana on esimerkki johdantoluvun ensimmäisestä kappaleesta:

”Hallituksen talouspolitiikan tärkein tavoite on työllisyyden lisääminen vähintään 100000 hengellä vaalikauden loppuun mennessä. Tämä ja vankan pohjan luominen hyvälle työllisyyskehitykselle myös tätä periodia seuraavina vuosina on välttämätöntä, jotta seuraavan vaalikauden loppuun mennessä voitaisiin päästä 75 prosentin työllisyysasteeseen.”

Alla on eritelty lauseet ja virkkeet yllä olevasta esimerkistä ja liitetty ne kuvastamaan ihannepuhujan mallin eri kategorioissa tapahtuvaa vaikutuksen rakentumista.

1. tiedottaa: *Hallituksen talouspolitiikan tärkein tavoite on työllisyyden lisääminen – –.*
2. osoittaa asiansa oikeaksi: *Tämä ja vankan pohjan luominen hyvälle työllisyyskehitykselle myös tätä periodia seuraavina vuosina on välttämätöntä, jotta seuraavan vaalikauden loppuun mennessä voitaisiin päästä 75 prosentin työllisyysasteeseen.*
3. miellyttää: *– – työllisyyden lisääminen vähintään 100 000 hengellä vaalikauden loppuun mennessä.*
4. koskettaa kuulijoiden tunteita tai 5 innostuttaa: *– – vaalikauden loppuun mennessä voitaisiin päästä 75 prosentin työllisyysasteeseen.*

Kuten vuoden 1999 hallitusohjelman ulkoisen rakenteen analyysissäkin kävi ilmi, 4- ja 5 -kategorioiden virkkeet ilmenevät osin päällekkäisinä. Vuoden 2003 ohjelmien teksti mukailee aloituskappaleessa pitkälti vuoden 1999 ohjelmaa. Terminologisesti tarkasteluna ajalliset tavoitteet on asetettu kuitenkin vuoden 2003 ohjelmassa selvemmin. Nykyisestä vaalikaudesta puhutaan sekä vaalikautena että periodina ja samassa virkkeessä luodetaan tavoitteet myös seuraavan vaalikauden aikaan. Rakenteen näkökulmasta tämä uusi aika-asettelu on vieläkin mielenkiintoisempaa; samassa kappaleessa tuodaan esille toiveet nykyisen hallituksen tavoitteista sekä luodaan tavoitteita sitä seuraavalle vaalikaudelle, johon nykyisen hallituksen työkaluilla ei ole konkreettista vaikutusvaltaa.

1-kategorian, tiedottamisen, toteuttavia ilmaisuja:

- on kyettävä lisäämään, on nostettava, on saatava vastaamaan
- hallitus pyrkii
- hallitus toteuttaa, nämä ratkaisut toteutetaan, toteutetaan siten, että
- ulkoapäin tulevat asiat ”asettavat vaatimuksia”
- kehitetään, kevennetään, edistetään, ehkäistään.

Luokitelma 1:n tiedottamista ilmaiseville argumenteille on yhteistä joko esiintyminen omana kappaleenaan tai kappaleiden alussa sekä lopussa. Aikamuodoltaan 1-kategorian ilmaisut ovat preesensissä, nykyisyyttä tai tulevaisuutta kuvaamassa. Toteuttaminen ilmenee useassa otteessa hallituksen tai hallituksen esittämien ongelmien ratkaisujen yhteydessä. Vuoden 1999 ohjelmassa tiedottamisen verbit olivat abstraktimpia, niissä joku *luotiin* tai *päätettiin*. Vuoden 2003 ohjelmassa etymologialtaan konkreettisempi verbi *toteuttaa* esiintyy usein.

Toinen keskeinen huomio tiedotuslauseissa verrattuna vuoden 1999 ohjelmaan on subjekti. Vuoden 1999 ohjelmassa subjektina toimi hallitus tai sitten koko lause oli passiivissa. Vuoden 2003 ohjelmassa näiden lisäksi myös kausaliiteilla johdateltu ratkaisu tai tavoite esiintyy useassa kohdassa lauseen subjektina: ”*Kaikki nämä ratkaisut toteutetaan seuraavaksi täsmennettävän finanssipolitiikan liikkumavaran puitteissa.*” Ratkaisu -objektilla saadaan nivottua luettelomainen lista hallituksen tavoitteista ja toimikokonaisuuksista ilmenemäänkin ratkaisuna johonkin ongelmaan, joka vallitsee mutta jota ei ole ennen ratkaisujen luettelointia ilmoitettu.

2-kategorian, asiansa oikeaksi todistavia ilmaisuja ja ominaispiirteitä:

- on välttämätöntä, jotta
- tavoitteen saavuttaminen edellyttää, työllisyyskehitys edellyttää
- jotka-sanalla alkavat lauseet, joissa verbinä: vähentävät ja mahdollistavat
- tämä on välttämätöntä
- tämä korostuu
- on huomioitava, ehtona on
- edellyttää, on kyettävä lisäämään, edellyttää ratkaisuja, on sujuvoitettava, yksinkertaistettava.

Asiansa oikeaksi osoittavia, 2-kategoriaa toteuttavia ilmaisuja yhdistää kappaleiden päälauseiden perusteluna toimiminen. Verrattuna kuitenkin vuoden 1999 ohjelmaan, vuoden 2003 ohjelmissa 2-kategoria menee osin päällekkäin 1-kategorian kanssa. Vaativat verbit, kuten *on huomioitava* ja *on lisättävä*, ovat sekä tiedottavia että arvohierarkiaa kuvaavia. Näissä vaade-verbeissä on jo itse tavoitteet asetettu sisältämään ehdotonta oikeaksi osoittavuutta. Terminologialtaan vuoden 2003 ohjelmissa asiansa oikeaksi osoittamisessa käytetyt verbit ovat yksipuolisia. Joku tavoite tai ratkaisu *edellyttää* tai *korostuu*. Kun vuoden 1999 ohjelmassa 2-kategoria ilmeni usein sivulauseena, vuoden 2003 ohjelmassa virkkeet ovat yksinkertaisempia. Määrällisesti tarkasteltuna eri alaluvuissa ei ole yhtä selkeää ilmauksellista vaihtuvuutta kuin vuoden 1999 ohjelmassa ilmeni. Parhaiten monipuolisia kielellisiä keinoja hyödyntävää argumentaatiota toteuttaa julistuksellinen johdanto-luku.

3-kategoriaa, miellyttämistä toteuttavia ilmaisuja:

- Suomen kilpailukyvyistä huolehditaan

- Julkisten palveluiden ja sosiaaliturvan epäkohtien korjaamiseksi
- Joustavoitetaan, sujuvoitetaan
- Tasa-arvon edistäminen, tasa-arvon toteuttaminen, tasa-arvo-osaaminen
- Parannetaan laatua
- Miehiä kannustetaan perhevapaiden pitämiseen
- Tuetaan, kannustetaan, vahvistetaan

3-kategoriaa, miellyttämistä, ilmentäviä verbejä yhdistävät passiivi-ilmaisut. Miellyttäminen kohdistuu jälleen suuriin arvoihin, ja ilmaisut ovat osin kaukana konkreettisesta talouspolitiikasta: miehiä kannustetaan perhevapaiden pitämiseen, tasa-arvoa edistetään, epäkohtia julkisissa palveluissa korjataan. Kuten kaksi aiempaakin kategoriaa jakautuivat tasaisesti koko 2003 vuoden talouspolitiikassa, myös miellyttäminen on tasaista. Selvimmin se näkyy kuitenkin uudessa alaluvussa 3.7 *Sukupuolten välinen tasa-arvo*, ja vuoden 1999 ohjelmasta poiketen, vähiten alaluvussa 3.2 *hallituksen finanssipoliittinen linjaus*.

4-kategoriaa toteuttavia, tunteisiin vetoavia ilmaisuja:

- Otetaan huomioon moniongelmallisuuden ja syrjäytymisen kasautumisesta aiheutuvien ongelmien ratkaiseminen
- Alkoholiverotusta uudistetaan suunnitelmallisella tavalla, joka parhaiten turvaa verotulot ja minimoii kansanterveydelliset ja -taloudelliset haitat
- Osaaminen on hyvää, perustuu osaamisen, yrittäjyyden ja muiden kasvun edellytysten vahvistamiseen
- parannetaan
- hallitus keventää erityisesti työhön kohdistuvaa verotusta

4-kategoriaa, tunteisiin vetoavaa argumentointia yhdistävät korkeat hyveelliset arvot, kuten tasa-arvo, köyhyyden ja syrjäytymisen poistaminen sekä alueellisen työllisyyden tasa-arvoistaminen. Alueellinen työvoimapolitiikka korostuu selvästi edeltävää hallitusohjelmaa enemmän ja saattaa olla selitettävissä keskustan vaalilupauksiin perustuvana retoriikkana. Kun Lipposen ohjelma vuodelta 1999 keskittyi argumentoimaan kokonaisvaltaisen työllisyyden puolesta, keskustalainen ohjelma vetoaa tunteisiin tuomalla alueelliset erot ratkaistavaksi ongelmaksi. Osaaminen korostuu kantavana voimana. Kansan osaamisesta puhutaan voimana, joka jo on ja jota vahvistetaan. Osaamisen yhteydessä myös Suomi-ilmaisut ovat selkeät. Seuraava sitaatti on kolmas kappale johdannosta:

”Toisaalta Suomella on myös monia vahvuuksia, joiden varaan hyvä talouskehitys voi rakentua. Suomi on monilla mittareilla hyvin kilpailukykyinen talous. Erityisesti osaaminen on monilla osa-alueilla hyvää. Yksityisen sektorin taseet ovat pääosin vahvoja. Myös julkisen talouden velkataso on kansainvälisesti alhainen ja julkinen talous kokonaisuutena selvästi ylijäämäinen. Vaihtotaseen ylijäämä on suuri ja Suomelle kertyy ulkomaisia nettosaatavia.”

Katkelmasta käy ilmi, kuinka osaaminen toimii miellyttämisenä, tulevaisuuden innostajana sekä kausaliteetin luojana. Suomi-ilmaisu on selvimmin mukana tässä miellyttämistä hyödyntävässä kappaleessa. Suomella on vahvuuksia, jotka ovat kilpailukyky, osaaminen ja ylijäämäinen vaihtotase. Muutoin talouspolitiikassa *Suomi* ilmaisu on vähäinen; pääosin toimijana on hallitus tai hallituksen ”toimet”. Tässä yhteydessä Suomi on romantisoitu toimista ulkopuoliseksi subjektiksi, johon ensin johdanto-luvun toisessa kappaleessa luodataan globaaleja uhkakuvia, kuten maailmantalouden heikot kasvunäkymät ja lähtötasoltaan hidaskasvu. Uhkakuvan luontia seuraa yllä lainattu katkelma, jossa Suomen vahvuudet taas ovat juuri suomalaisten osaamisen ja tunnollisuuden johdosta selvästi uhkakuvia voimakkaammat, itsenäisen Suomen talouspoliittista potentiaalia korostavat.

5-kategoriaa, innostamista toteuttavia ilmaisuja:

- alueellisia työttömyyseroja kavennetaan
- nykyistä paremmin, nykyistä enemmän, nykyistä tehokkaammin
- luettelot eri veronkevennystoimista ja kehittämisen kohteista.
- parannetaan laatua, luodaan mahdollisuuksia, mahdollistetaan kehittäminen
- tarkistuksista päätetään nopeasti, tarvitaan nopeasti työllisyyteen vaikuttavia toimia(vain Jätteenmäki), välittömät elvytystoimet (vain Jätteenmäki)

5-kategoriaa toteuttavia eli innostuttamista korostavia ilmaisuja yhdistää joko suora tai osin päällekkäinen yhteys 3-kategoriaan, miellyttämiseen. 5-kategorian ja 3-kategorian ilmaisut ovatkin selvästi vuoden 1999 ohjelmaa heikommin eroteltavissa omiksi ryhmikseen. Nopeus on innostamisessa hyödynnetty valtti vuoden 2003 ohjelmissa. Jätteenmäen ohjelman erot Vanhasen ohjelmaan korostuvat tässä kategoriassa. Vanhasen ohjelmassa ei ole lukua 3.5 *Välittömät elvytystoimet*, joka Jätteenmäellä on yhden kappaleen tynkäluku. Välittömät elvytystoimet kertovat vuoden 2003 kevään lisäbudjetin pääpiirteet, jotka kuvataan täsmäaseiksi talouskasvun ja työllisyyden saattamiseksi ”uudelle kasvu-uralle”.

Rakenteellisesti mielenkiintoinen piirre on innostaviksi kategorioitavissa olevat luettelot, joita ilmenee vuoden 2003 ohjelmissa paljon. Luetteloissa kuvataan hallituksen muodostamaa

menokehysjärjestelmää sekä veronkevennysten kohteita näennäisen tarkasti, luoden vakuuttavan ja uskottavan kuvan lukijalle hallituksen määrätietoisesta toiminnasta. Näennäistarkkuutta kuvastaa hyvin yritys- ja pääomaveron kehityssuunnitelma luvussa 3.4 *Verotuksen rakenteen päälinjat* otsikon alla:

Yritys- ja pääomaverotuksen tarkistuksista päätetään nopeasti toimeenpantavan erillisselvityksen perusteella tänä vuonna. Tarkistusehdotuksissa otetaan huomioon pääomaan ja yrittämiseen kohdistuvan verotuksen kokonaisuus ja niiden kohteena ovat:

yhteisö- ja pääomaverokannan alentaminen
 osinkoverotuksen taso

- ansiotuloverotuksen ylimmät marginaaliveroasteet
- varallisuusverotus
- pitkäaikaisen säästämisen verokohtelu
- yritysveron pohjaan vaikuttavat tekijät
- verotusarvojen helpotukset perheyriyten ja mautilojen sukupolvenvaihdosten edistämiseksi

Ensilukemisella kappaleessa ilmenee paljon tarkkoja toimia. Tarkemmin katsottuna kuitenkin käy ilmi, että luetellut toimet ovat lista yritys- ja pääomaverotuksen tarkasteltavista näkökulmista, joista päätetään nopeasti *erillisselvitysten perusteella*. Lista on *huomioon otettavia* kokonaisuuksia. Listassa on seitsemän kohdetta, joista vain kahteen liittyy strategia: yhteisö- ja pääomaverokantaa suunnitellaan alennettavaksi sekä verotusarvoja helpotettaviksi perheyriyksissä ja mautilojen sukupolvenvaihdosten edistämiseksi. Muissa tarkastelun kohteina ovat *taso, veroasteet, verotus, verokohtelu* ja *vaikuttavat tekijät*, jotka termeinä eivät objektoi reformeja ajassa eivätkä missään tilassa.

Ulkoisen rakenteen tarkastelussa nousee esiin päätelmä yleisen hyvän argumentoinnista. Talouskasvua ja työllisyyttä argumentoidaan kummankin ajan ohjelmissa niin miellyttämisen kuin asiasisällön erittelyn avulla. Puhe kuitenkin lauseenrakentumisen tarkastelussa jää abstraktille tasolle. Sekä virkkeiden verbit että subjektit ovat reformatiivisia puhuessaan hallituksen *tavoitteista, uudistamisesta ja kehittämisestä*. Objekteissa taas näkyy enemmän vaihtelua: puhutaan universaalisti toimista, tarkennetaan verotuksen tasoja ja valtion menokehysten supistuksia. On mielenkiintoista, että Lipposella objektit jäävät osin universaalimmalle tasolle kuin Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa, vaikka Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman tarkennetut objektit eivät spesifioinnista huolimatta kerro paljoakaan kohteistaan. Ero voidaan tulkita rakenteelliseksi valinnaksi, jossa Lipposen puhe mukailee perinteisempää tavoitejulistuspuhetta, kun taas Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman argumentatiiviset keinot näyttävät painottuneen näennäisoperatiivisen tason tyyliin.

5.2 Talouspoliittisen puheen sisäinen rakenne

Kysymys luonnollisen argumentaation järjellisyydestä saa vastauksen analysoitaessa väitteiden, vastaväitteiden ja niiden perustelemisen sekä uskottavuuden synnyttämisen prosessin logiikkaa (Summa 1996, 63). Arvoasetelman järjellisyyden arviointi onkin ollut vaikuttavana perustana Perelmanin retoriikan tutkimukselle. Argumentaation tarkastelu päättelyn ja vakuuttavuuden tutkimuksena oli keskeinen peruste Perelmanin teeseissä, ja siinä korostuu sisällön ja ulkoasun yhdistäminen. Kun useat teoreetikot näkivät ulkoasun ja sisällön olevan irralliset osat puheessa, Perelmanin näkökulma päättelyketjusta yhdistää nämä piirteet (Summa 1996, 64–65) ja samalla sitoo argumentaatiotekniikoiden analyysin antiikin retoriikan puheen vakuuttavuuden synnyttämisen fokukseen.

Argumentaatiotekniikoiden analyysillä pyritään syventämään talouspolitiikan retoriikan rakenteen tarkastelua. Ulkoisten vaikutuskeinojen jälkeen tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan argumenttikokonaisuuksia sekä niiden logiikan avulla rakennettua vakuuttavuutta, sanomaa. Keskeisenä viitekehyksenä analyysille toimii Aristoteleen vaikutuskeinojen jaottelu *logokseen*, *ethokseen* ja *pathokseen*. Näiden avulla analyysi painottuu argumentaation kokonaistavoitteeseen, missä retorinen tavoite pyrkii lisäämään pääväitteen tai sanoman uskottavuutta. Vaikuttavuus syntyy näiden yhdistelmillä ja niiden kronologiaa seuraamalla.

Logiikan rooli ethoksen, pathoksen ja logoksen argumenttien analyysissä on keskeinen. Kuten luvussa 3 todettiin, Aristoteles korostaa vakuuttavan puheen rakentumista loogisen järjestyksen sekä puhujan omaan logiikkaan perustaen. Analyysin näkökulmasta tämä suhde kausaliiteettien ilmentämiseen on mielenkiintoinen. Kun tarkastellaan eri puhetyylien rytmien ja rakentumisen suhdetta, nähdään koko teksti dialogina, jossa puhujan omaksuma tai puhujan, yleisölle asian omaksumiseksi, rakentama logiikka näyttäytyy. Näin ollen retoriikan sisäistä rakennetta tarkasteltaessa ei nosteta vain esiin ethoksen, pathoksen ja logoksen eri esiintymisiä, vaan kysytään myös, miksi ne esiintyvät ja mitä kokonaisuutta ne näyttävät vahvistavan. Samalla Aristoteleen argumentatiivisen teorian pohjalta muodostettu vakuuttamisen analyysi syvenee tässä viimeisessä talouspolitiikan retoriikan rakenteen analyysiluvussa myös metodillisesti – tuoden retorisen analyysin kannalta keskeisen välineen, tulkinnan, osaksi analyysiä.

5.2.1 vuoden 1999 hallitusohjelmassa

Logosta, eli järkeen ja argumentin sisällön uskottavuuteen perustuvaa argumentointia ilmenee heti *Talous ja työllisyys* -luvun ensimmäisessä alaluvussa. Hallituksen päätavoitteen ilmoitetaan ensimmäisessä lauseessa olevan työllisyyden parantaminen, mikä edellyttää talouskasvun turvaamista. Aristoteleen retorisena tavoitteena tämän voidaan nähdä toimivan syy-seuraussuhteena, joka näyttäytyy puhujan loogisuutta vahvistavana. Kriittisesti tarkasteltuna voidaan kuitenkin kysyä, onko talouskasvun turvaaminen työllisyyden parantumisen edellytys ja kertoo ko kyseinen kausaliteetti enemmänkin tahdotusta logiikan muodostuksesta kuin puhujan realistisuudesta. Tässä ohjelmapuheessa se on esitetty ainoana mahdollisuutena, samalla ilmaisten muiden näkökulmien poissulkemisen ja vahvistaen myös puhujan ethosta, uskottavuutta. Jos puhuja saa välitettyä kuvan, että hallituksen valitsema keino työllisyyden parantamiseksi on paras, saa myös hallitus positiivista uskottavuutta vahvistettua valitun teeman toteuttajana. Samaa päätavoitetta, työllisyyttä, perustellaan yhdensuuntaisilla logoksilla ohjelmassa seuraavasti:

- Nopea taloudellinen kasvu on välttämätöntä uusien työpaikkojen syntymiseksi.
- Yleisen, kansantalouden vakauden turvaavan talouspolitiikan ohella hallitus vahvistaa kestävänsä sekä työllisyyttä tehokkaasti kohentavan talouskasvun edellytyksiä toteuttamalla hyödyke-, pääoma ja työmarkkinoiden toimivuutta parantavia rakenteellisia uudistuksia – työllisyyttä parantavaan ja omatoimisuutta kannustavaan suuntaan.
- Hallitus pyrkii talouspolitiikassaan edistämään eri väestöryhmien ja maan eri alueiden välistä tasa-arvoa. – Työllisyyden laaja-pohjainen koheneminen tukee osaltaan tämän tavoitteen toteuttamista.
- Työssäkävien osuuden kasvu on paras keino taata hyvinvointipalveluiden ja sosiaaliturvan rahoitus.
- Kilpailukyvyn turvaamiseksi ja työllisyyden parantamiseksi hallitus harjoittaa yhteistyötä työmarkkina- ja muiden etujärjestöjen kanssa. Tämä tukee vakaan kasvun ja alhaisen inflaation sekä palkansaajien ostovoiman tasaisen kasvun tavoitteita.

Yllä on otteita *Talouspolitiikan päälinja* -alaluvusta. Suurin osa argumentoinnista on logosta, jolla esitetään syy-seuraussuhde, jossa on edellytys. Ensimmäisessä kappaleessa kerrotaan,

että hallituksen talouspolitiikan pääväite on työllisyyden parantaminen, joka edellyttää vakaata talouskasvua. Seuraavassa kappaleessa *vakaa*-adjektiivi on muuttunut ilmaisuksi *nopea*. Samassa luvussa, seuraavissa kappaleissa argumentoidaan, että nopea talouskasvu, pääoma- ja työmarkkinoiden toimivuus, kilpailukyky, uudistettu verotus ja sosiaalietuudet kannustavat työllisyyttä parantavaan suuntaan. Verotuksella parannetaan työttömien asemaa, ja työllisyys taas edistää väestöryhmien tasa-arvoa. Työllistyminen taas perustellaan parhaaksi keinoksi taata hyvinvointipalveluiden ja sosiaaliturvan rahoitus.

Kilpailukyky ja työllisyys on asetettu seuraavassa kappaleessa samalle jalustalle. Tätä jalustaa vaaliakseen hallitus *harjoittaa yhteistyötä työmarkkinaosapuolten kanssa*. Jälleen, tämän myös kerrotaan tukevan samalla muiden tavoitteiden toteutumista, vakaan kasvun ja alhaisen inflaation sekä palkansaajien ostovoiman tasaisen kasvun tavoitteita.

Johdantoluvun viimeinen kappale argumentoi: ”*Hallitus tähtää työmarkkinajärjestöjen kanssa yhteiseen kasvu ja työllisyysstrategiaan*”. Tässä virkkeessä kasvu on jo asetettu työllisyyden edelle, eturyhmien kanssa yhteisesti sovituksi tavoitteeksi. Mielenkiintoinen uudistuksellinen metafora, kahden irrallisen asian yhdistäminen, liittyy tähän sanajärjestykseen. Ideologista historiaa peilaten voisi työmarkkinajärjestöjen näkemyksen olettaa olevan juuri päinvastainen; työllisyyden ensisijaisuutta korostava, eikä talouskasvua ihannoiva.

Yllä olevasta argumenttikronologiasta käy ilmi, että vaikka Talous ja työllisyys -luvun alussa korkeimmaksi tavoitteeksi on asetettu työllisyyden kohentaminen, ei se sitä enää kappaleen lopussa olekaan. Ensin sen rinnalle tuotiin vakaa talouskasvu, joka muuttui nopeaksi talouskasvuksi. Pikkuhiljaa, sanajärjestyksen muutoksilla ja rinnastuksilla, työllisyys jääkin talouskasvun turvaamisen välineeksi, ja lopussa talouskasvun nopeuttaminen on kirinyt työllisyystavoitteiden edelle.

Toinen keskeinen huomio logoksesta on se, että vakaan kasvun kanssa samassa kappaleessa esiintyy jonkun taloudenosan *nopea* kasvu. Kilpailukyvyllä, verotuksella ja sosiaalieduilla saavutetaan työllisyyden parantuminen. Työllisyys taas edistää tasa-arvoa. Työllistyminen on paras keino taata hyvinvointivaltion rahoitus. Tässäkin usean kappaleen ketjussa nousee hierarkiassa korkeimmalle jalustalle talouskasvun logos, eikä työllisyyden parantaminen. Diskursiivinen analyysi tukee samaa huomiota: työllisyyttä kohennetaan, parannetaan, parantamista tuetaan ja tavoitellaan. Talouskasvu taas täytyy turvata; se esitetään välttämättömäksi tavoitteeksi. Kolmannen kappaleen ensimmäinen virke argumentoi: ”

Yleisen, kansantalouden vakauden turvaavan talouspolitiikan ohella hallitus vahvistaa kestävän sekä työllisyyttä tehokkaasti kohentavan talouskasvun edellytyksiä – –. Kun järjestyksen muotoilee uudelleen, sama sanoma näyttäytyy kronologiana:

1. *Kestävän Talouskasvun edellytyksiä vahvistetaan.*
2. *Se kohentaa työllisyyttä.*
3. *Yleinen kansantalouden vakaus turvataan tällä talouspolitiikalla.*

Talouskasvun tematiikka on esillä myös muissa talouspolitiikan osaluvuissa. Euroopan talouspolitiikka –luvussa on paljon luetelma-tyyppistä logosta, jossa hallituksen rooli on häivytetty. Suomi-tekijä on argumenttien vahvistajana; Suomi toimii Euroopan unionin asioissa aktiivisena, hallituksen rooliksi jää vain selvittää ja tukea. Julkisen talouden tasapainottaminen ilmenee pääargumenttina; työllisyyden päätavoite ei näy EU-politiikassa selvästi. Vakaus, kasvu ja työllisyys on järjestys, jossa argumentit esitetään.

Seuraava luku, Finanssipolitiikan linja, aloittaa siitä mihin edellinen jäi; julkisen talouden hoitaminen on asetettu edellytykseksi kansantalouden kasvun turvaajana. Tätä päätavoitetta seuraa virke: ”*Vaalikauden aikana korostuvat lisäksi työllisyyden paranemista tukevat veroratkaisut*”. Tässäkin kasvu on asetettu ensisijaiseksi, ja vasta sitten työllisyys. Mielenkiintoiseksi nousee huomio työllisyyden roolin muutoksista ohjelman narratiivissa; työllisyyden yhteydessä esiintyy usein parantaminen. Talous- ja työllisyys –luvun alussa työttömyyden parantaminen oli hallituksen päätavoite, ja johdantoluvun puolessa välissä hallitus harjoitti työmarkkina- ja muiden etujärjestöjen kanssa yhteistyötä sen parantamiseksi. Finanssipolitiikan linja -alaluvussa työllisyyden rooliksi on jäänyt parantaminen. Sitä ei paranna enää hallituksen harjoittama yhteistyö tai verotuksen kehitys. Finanssipolitiikan linjan ilmaisuihin työllisyyden paranemista tukevat veroratkaisut korostuvat työllisyyttä vaalikaudella enää julkisen talouden hoitamisen lisänä. Tekijä-subjekti, työllisyyden parantaja, on poistunut lauseista. Työllisyyden paraneminen on korvannut sanaparin *työllisyyden parantamiseksi*. Terminä paraneminen luokin sekä aiemmissä kappaleissa esiintyneestä hallitus-parantajasta että hallituksen toimista, positiivisen kuvan – narratiivin kehittyessä tavoitteena ollut paraneminen on jo osin *talouspolitiikkaa* lukiessa toteutunut.

Finanssipolitiikan linja -alaluvussa argumentoidaan todellisuuden rakenteeseen perustuvasti. Syy–seuraussuhteista luodaan selkeä kertomus. Kappale alkaa kausaliteettia kuvaavalla argumentilla, kuten: ”*Hallitus varautuu vaalikauden aikana 10-11 miljardin markan suuruisiin tulovero- ja sosiaaliturvamaksuperusteiden kevennyksiin, mikä edellyttää*

talouskasvun jatkumista vahvana – –. Näissä kausaliteettiargumenteissa on usein ehtolause mukana, ja ehtolauseen varauksena on usein talouskasvun jatkuminen. Kuten aiemmista analyysiluvuista on käynyt ilmi, talouskasvulla on moninainen retorinen rooli hallitusohjelman talouspolitiikassa. Se toimii sekä tavoitteena että seurauksena, sekä myös tässä tapauksessa ehtona. Finanssipolitiikan linja -luvussa useat kappaleet loppuvat todellisuuden rakennetta muokkaaviin argumentteihin: *”Tästä seuraava työllisyyden paraneminen mahdollistaa hallituksen tavoitteena olevan kokonaisveroasteen alentamisen”*. Todellisuudesta on siis kappaleen alussa annettu looginen kausaaliesitys: kun teemme X, siitä seuraa Y. Kappale taas lopetetaan rakennetta muokkaavaan lauseeseen: *”kun olemme saavuttaneet Y:n, siitä seuraa kokonaistavoite Z”*. Tällä argumentaatiolla pystytään luomaan hallitun tilan illuusio; vaikka argumenttien verbit ovat ehdollisen varauksen sisältäviä ilmaisuja ja vaikka koko virke sisältää ehtolauseen, niin silti lopussa esitetään mahdollistuneeksi kokonaistavoite Z:n saavuttaminen.

Koko talouspolitiikka-jakso palaa työllisyyden parantamiseen selvästi kasvua enemmän vasta verotus ja maksupolitiikka -luvussa. Viimeinen kappale palauttaa teeman alkuun, puhuen työvoimapolitiikasta. Talouskasvun rooli ei ole selkeä verotus ja maksupolitiikassa. Verotuspolitiikassa korostuu yksikertainen logos-argumentointi, joka muistuttaa visiollista ohjelmapihettä enemmän selontekoa: *”Käyttelytileille tehtyjen pankkitalletusten verohuojennukset poistetaan”*. *”Energia- ja ympäristöverojen määrää lisätään teollisuuden kilpailukyky kuitenkin huomioon ottaen”*.

Ethoksen rooli näyttää painottuneen luvun johdantoon, talouspolitiikan päälinjaan. Ethos on häivytetty Suomi-imagoksi Euroopan talouspolitiikka luvussa ja finanssipolitiikassa se on taas selkeämmin otettu mukaan. Ethoksen, pathoksen ja logoksen vaihtelut kolmessa alaluvussa pyörittävät kasvun tavoitetta työllisyyden rinnalla ja lopulta argumentoivat talouskasvun työllisyyden edelle. Ensilukemisen jälkeen vaikuttaa siltä, että syy X:n, seuraus Y:n ja kokonaistavoite Z:n suhde on muuttunut ohjelmaluvun eri vaiheissa, ja eri argumentointityyleissä. Kun todellisuuden rakennetta on sekä muokattu että eroteltu ja perustaa vahvistettu, on lukijalle luotu uusi todellisuus, jonka omaksuminen muodostuu uskottavaksi sen sisältäessä niin vanhaa kuin uuttakin argumenttia.

Ydinväitteen analysointi Aristoteleen ethoksen, pathoksen ja logoksen avulla nosti ohjelmasta näkyviin kokonaistavoitteen muuttumisen työllisyydestä talouskasvuun. Argumenttien narratiivin tarkastelun avulla tekstistä kyseenalaistettiin näennäiskausaliteetin rakenne ja

nostettiin esille kokonaistavoite, joka mukaili luvun 4.2.1. johtopäätelmän esittämää hypoteesia talouskasvun auktoriteetista. Voidaankin tiivistää puheen sisäisten ja rakenteellisten funktioiden esittävän samaa johtopäätelmää, kuitenkin myös valottavan sen syntyä ja vaikutuksen rakentumista eri näkökulmista.

5.2.2 vuoden 2003 hallitusohjelmissa

Talous-, työllisyys- ja veropolitiikka luvun johdannossa Jäätteenmäen ja Vanhasen ohjelmissa on hyvin vaihtelevaa ja paljolti myös Lipposen ohjelmasta poikkeavaa vakuuttamispuhetta. Aloituskappale mukailee edeltäjänsä ohjelmaa retoriikalla. Työllisyyden lisääminen argumentoidaan hallituksen tärkeimmäksi tavoitteeksi. Seuraavassa kappaleessa tulee ethos mukaan puheeseen. Tavoitteen haasteellisuutta kuvataan maailmantalouden ulkoa annetun uhan retoriikalla: *”Maailmantalouden kasvunäkymät ovat tavanomaista heikommat ja epävarmat useaksi vuodeksi eteenpäin. – – Suomen houkuttelevuutta tuotannon sijaintipaikkana uhkaa sopivan työvoiman saatavuuteen, työvoiman hintaan ja verotukseen liittyvä kiristynyt kilpailu”*. Pelottelevaa, tunteisiin vetoavaa retoriikkaa seuraa kansakunnan omantunnon kohotuskappale: *”Toisaalta Suomella on myös vahvuuksia, joiden varaan hyvä talouskehitys voi rakentua. Suomi on monilla mittareilla hyvin kilpailukykyinen talous. Erityisesti osaaminen on monilla osa-alueilla hyvää”*. Suomalaisia kehuaan hyvin universaalilla tasolla, kun korostetaan osaamista: osaaminen kohdistuu kummankin suuren hallituspuolueen etujärjestöihin; sekä työntekijöihin että työnantajiin. Mielenkiintoista on Suomi-argumentointi verrattuna Lipposen ohjelmaan, missä Suomi esiintyi lähinnä EU-politiikassa, josta Suomi argumentointi tulkittiin uuteen tilanteeseen turvaa antavaksi sekä osin myös hallituksen epävarmaa toimijapositiona EU:n hallinnossa mystifioivaksi. Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelman talouspolitiikan johdannossa Suomi-argumentaatio liittyy sekä ethokseen että pathokseen. Suomen puolesta on pelättävä, ellei kilpailukyky parane. Suomella on kuitenkin oikein hyödynnettynä potentiaalia, joka perustuu kunnan kansalaisten osaamiseen. Mielenkiintoiseksi poiminnaksi, ja koko ohjelman retoriikkaa hyvin kuvaavaksi lauseeksi, nousee yllä esitetyn katkelman keskimmäinen virke: *”Suomi on monilla mittareilla mitattuna hyvin kilpailukykyinen talous.”* Suomi samastetaan hallituksen harjoittamaan talouspolitiikkaan argumentoimalla, että Suomi on talous, jonka hyvyyttä mitataan mittareilla. Kilpailukyky on siis hyvinvointimme kantava pilari, joka vahvistuu hyväksymällä hallituksen harjoittama kilpailukyky politiikka.

Kun Lipposen ohjelman retoriikka mukaili logokseltaan enemmän perinteistä juhla- tai julistuspuhetta, on Jäätteenmäen/Vanhasen talouspolitiikan retoriikka painostavampaa, ja

kuten ulkoista rakennetta analysoitaessa, myös luettelevampaa. Pathosta, puhujan uskottavuutta, ei pyritä lisäämään toistamalla joka lauseessa hallitus-tekijää, vaan pathosta luodaan pitkin ohjelmaa korostamalla hallituksen älyä ja ongelman huomiointikykyä: ”*Myös työvoiman tarjontaa on kyettävä lisäämään ja työvoiman valmiudet on saatava vastaamaan aikaisempaa paremmin yritystoiminnan tarpeita*”. Useat verbit korostavat ehdottomuutta: *on kyettävä, on saatava, on kannustettava, on parannettava*. Hallitus näyttäytyy tällöin aiempaa positiivisempänä tunnistaessaan ongelmakohdat ja vaatiessaan niihin parannusta. Kuitenkin vaatimusretoriikka ilmenee osin riskialttiina; kun hallituksen kaikki toimet hallituskaudella esitetään vaatimuksina, saa retoriikka osin oppositiomaisia piirteitä. Usein hallituspuolueet argumentoivat toimintaansa jonkun suuren teeman puolesta ja esittävät ainoat, hallituksen näkökulmasta valitut, keinot tavoitteen saavuttamiselle. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman retoriikka taas esittää koko ohjelman ajan vaatimuksia aluepolitiikasta, työllisyyden parantamisesta ja kilpailukyvyn turvaamisesta, vaikka täsmentää näistä ainoastaan alueellisen työvoimapolitiikan ja valtion menokehysten suunnitelmiaan vision tasolta strategiselle tasolle.

Verotus saa määrällisesti suuren painoarvon vuoden 2003 ohjelmissa. Verotuksen keventämisen argumentaatiossa sekä ethos että logos vuorottelevat. ”*Työhön kohdistuvaa verotusta kevennetään*” on iskulause, joka kuvastaa koko verotuslukuja. Verotuksessa kuvaillaan, mihin alennukset kohdistuvat, mutta määrät ja vaikutukset kansantalouteen jäävät hämärään. Keskeiseksi syyksi verotuksen rakenteellisesta muutoksesta nousee luvun 3.4 alussa todettu kilpailukykyelementti: ”*Verotuksen rakennetta kehitetään työllisyyttä tukevalla ja yrittäjyyttä edistävällä tavalla ottaen huomioon verotuksen vaikutukset Suomen kykyyn kilpailla yritysten ja niiden avain-toimintojen sijaintipaikkana*”. Katkelman logiikka avaa ehtolauseen tarkastelun avulla virkkeiden ytimen: työllisyyden ja yrittäjyyden tukeminen mahdollistuu vain kilpailukykyisyyden puitteissa. Näin ollen ydin myös verotuksen kevennysten ja rakenteellisten muutosten takaa aukeaa toisin kuin johdantoluvussa argumentoitu työllisyyden kohentaminen. Ydinväitteeksi nousee kilpailukyvyn turvaaminen, jonka mukana myös muut positiiviset toimet mahdollistuvat; työn verotuksen keventäminen ja myös työllisyyden lisääntyminen.

Tiivistettynä voidaan todeta retoriikan rakentuneen ethoksen, pathoksen ja logoksen avulla Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa hallituksen ydinväitteen hyväksymistä korostamalla. Kun Lipposen ohjelma argumentoi vahvalla kannustuksella ja hallituksen roolia korostamalla, Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman talouspolitiikka vakuuttaa syy-seuraussuhteiden

kausaaliketjun loogisuutta korostaen. Sekä työvoimapolitiikka että verotuspolitiikka esitetään itsenäisinä asiakokonaisuuksina, joita vahvistetaan tuomalla esiin näennäisiä vaihtoehtoja ja laaja-alaisia näkökulmia. Kuitenkin, kun ydinväite on analysoitu esiin Aristoteleen logiikkamallia hyödyntäen, nähdään kilpailukyvyn nousseen ehdottomaksi ehdoksi joka toimenpiteelle. Varaus positiivisen talouskasvun odotuksesta ilmenee jokaisessa alaluvussa paitsi tasa-arvon katkelmassa. Mielenkiintoisena piirteenä voidaan nähdä näiden ydin- ja aputeemojen kehikoituminen; talouskasvu ja kilpailukyky ovat ehtoja muiden talouspolitiikan osa-alueiden toimivuudelle, mutta samalla kuitenkin koko talouspolitiikan korkein huippu. Kehikoituminen ja yhteen nivoutuminen saavat näin syväanalyysissä myös toisenlaisen päättelyn, joka ei esitä hallituksen strategian loogisuutta positiivisessa valossa. Talouskasvu ja kilpailukyky sekä ehtona että tuloksena muodostavat koko talouspolitiikan kauseliteetista induktiivisia ja deduktiivisia päättelymalleja argumentaatiossa hyödyntämällä tavoitteiden ja keinojen kehäpäättelyksi tiivistymisen.

6 TALOUDEN DISKURSSIT

6.1 Puheen tila ja foorumi kehikkona

Tässä luvussa tarkastellaan hallitusohjelmien talouspolitiikkaa aikansa foorumin kehityksessä. Analyysi rakentuu osin lukujen 4 ja 5 analyysin jatkeeksi: keskeiset havainnot retoriikan rakenteesta ja argumentaatiokeinoista otetaan tässä luvussa valmiina ja keskitytään niiden ydinargumenttien sisällölliseen tarkasteluun. Diskurssin luonteen tulkinta aikansa puheen ilmentäjänä toimii viitekehyksenä, jonka avulla luvussa 2 esiin nostettuja reaalisen kansantalouden sekä taloustieteiden puheiden trendejä tulkitaan hallitusohjelmien talouspolitiikka-luvuista.

Hallitusohjelmien talouspolitiikkaa tarkastellaan aikalaispuhujan näkökulmasta luvussa 6.2, jossa kontekstina analyysille toimivat luvusta 2 johdetut kansantaloudelliset trendit vuosina 1999-2003: *työllisyys, talouskasvu, kilpailukyky, suhde EU:hun, julkisen talouden roolit sekä verotuspolitiikka*.

Puheen foorumi ymmärretään Aristoteleen määritelmän mukaan tilana, joka on sidoksissa aikaansa. Vuoropuhelu ajan keskeisten kansantaloudellisten muutosten kuten EMUun liittymisen kanssa on analyysin kohteena tässä luvussa. Talouspuheen motiiveja tarkastellaan aikalaispuheena, jossa identifiointi ja erottuminen ovat keskiössä.

Luvussa 6.3 tarkastellaan samastavan ja erottelevan diskurssin näkymistä vaikutuskeinona hallitusohjelmien talouspolitiikassa sekä erotellaan Perelmanin luokitelman perusteella puheessa käytettyä teemaa universaaliyleisöstä ja erityisyleisöstä. Koska kontekstina on 2000-luvun taitteen foorumi, puheen ulkoinen tila, tarkastellaan vuosien 1999 ja 2003 hallitusohjelmia yhdessä ja mahdollistetaan näin myös tilan ja foorumin muutospuheen tulkinta.

Taloustieteiden makroekonomisen teorian siirtymää hallitusohjelmapuheeseen tarkastellaan tässä luvussa 6.4. Keskiöön nostetaan talusteorioiden mallien hypoteesissa esitetty näkyminen hallitusohjelmapuheessa. Aineistolle esitetään kysymys siitä, kuinka paljon taloustieteelliset mallit toimivat tietoisina vaikutuskeinoina ja kuinka niiden

yleisösuuntaaminen joko erityisyleisölle tai universaaliyleisölle toimii ydinväitettä vahvistavana tehokeinoana.

6.2 Talouspoliittinen aikalaisdialogi hallitusohjelmissa

Tässä luvussa tarkastellaan sisällöllisesti keskeisiä teemoja, jotka nousevat esille tarkasteluajanjakson hallituskauden ohjelmissa. Sekä Lipposen että Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmista esitetään alla retoriikan sisällöllisen argumentaatioanalyysin avulla muodostettu taulukko, jossa hallitusohjelmien näkökulmia ja suhdetta verrataan luvussa 2 esitettyihin kansantalouden trendeihin aikavälillä 1999-2003. Tämän analyysin näkökulmia tarkastellaan puhetta tilan ja foorumin kontekstissa ja pyritään esittämään aikalaisdialogista kokonaisuus, jossa näkyy sekä reaalitalouden että ajan talouspolitiikan välinen suhde.

Alla olevasta taulukosta (kuvio 1) käy ilmi sekä Lipposen että Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmien teemat. Tarkasteltavat kategoriat on luotu aiemman rakenteen analyysin perusteella. Luvussa 5 keskeisenä päätelmänä talouspoliittisesta retoriikasta oli, että talouskasvu sekä kilpailukyky ovat eniten painoarvoa saaneet ydinargumentit. Myös julkisen talouden rooli, sekä kansallisen talouden suhde EU:n talouteen ovat tämän tutkimuksen retoriikan sisällön näkökulmasta keskeisiä kategorioita, joiden avulla diskurssien rakentumista on tarkasteltu.

Alla olevasta taulukosta (kuvio 1) näkyy myös erot Lipposen ja Jäätteenmäen/Vanhasen hallitusohjelmien talouspolitiikassa. Työllisyys näyttäytyy Lipposen ohjelmassa ensin hierarkiassa korkeimpana tavoitteena, mutta retorisen analyysin avulla huomattiin sen alisteisuus talouskasvulle. Jäätteenmäellä/Vanhasella taas työllisyyttä ei ole nostettu samanlaiseksi itseisarvoksi kuin Lipposella. Työllisyyttä kohennetaan työvoimapolitiikalla sekä verotuksella. Yhteiseksi määrittäjäksi kuitenkin kummallekin ohjelmalle nousee talouskasvun auktoriteettinen asema. Lipposella se ilmentyy tavoitetilana, joka onnistuessaan huolehtii autonomisesti muista talouspolitiikan osa-alueista. Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa taas hierarkian rakenne on sama, mutta perustelut erilaiset: talouskasvu ilmenee pakollisena tavoitetilana, jota muut talouspolitiikan osa-alueet vahvistavat. Työllisyys, verotus, finanssipolitiikka ja Euroopan talouspolitiikka argumentoidaan edellytyksiksi, jotka on välttämätöntä saada kuntoon talouskasvun turvaamiseksi.

Kuvio 1 Keskeisten käsitteiden analyttinen vertailu hallitusohjelmissa vuosien 1999 ja 2003 välillä

Teemat	Lipponen	Jääteenmäki/Vanhanen
<i>Työllisyys</i>	tulee talouskasvun myötä	työvoimapolitiikalla saadaan kuntoon, jotta talouskasvu mahdollistuu
<i>Talouskasvu</i>	tavoiteltava tila, joka huolehtii työllisyydestä	pakollinen tavoitetila: muut talouspolitiikan osa-alueet edellytyksiä, joita vahvistettava
<i>Suomen kilpailukyky</i>	<i>Pyrkimys:</i> hyvä toimintaympäristö pääomien sijoittamiselle ja yritysten toiminnalle.. Saavuttamisessa auttaa nopea taloudellinen kasvu	<i>Pyrkimys:</i> houkuttelevuus tuotannon sijaintipaikkana. Haasteena työvoiman saatavuus, hinta ja verotus. Saavutetaan tuote- ja tutkimuskehityksellä sekä koulutuksella
<i>Suhde EU:hun</i>	EU:n mukanaan tuoma hintavakaus luo reaalityövoimapolitiikalla saadaan kuntoon, jotta talouskasvu mahdollistuu	Maailmantalouden heikko suhdanne luo haasteita. Avointen markkinoiden mahdollisuuksien hyödyntäminen Suomen haaste ja mahdollisuus. Suomen verotuksen uhat ja mahdollisuudet suhteessa EU:hun.
<i>Julkisen talouden rooli</i>	kasvun ja vakauden turvaaja, hyvinvointipalveluiden ylläpitäjä, sosiaaliturvan rahoittaja, oikeudenmukaisuuden ylläpitäjä	työvoimapolitiikalla saadaan kuntoon, jotta talouskasvu mahdollistuu
<i>Verotus ja sosiaaliturva</i>	oikeudenmukaisuus, palkansaajien ostovoiman turvaaminen, ansioverotuksen keventäminen, köyhyyden poistaminen	työhön kohdistuvan verotuksen keventäminen, pk-yritysten pääomaverotuksen suhteuttaminen, alueellinen tasa-arvo.

Kilpailukyky on yksi taulukossa tarkastelluista elementeistä. Sen nousua on eritelty jo luvussa 2, jossa tarkasteltiin tutkimuskirjallisuuden luotaamia näkökulmia kansantaloudellisiin trendeihin vuosina 1999-2003. Lipponen näkee kilpailukykyyn korostamisen tarkoituksena olevan rakentaa Suomesta hyvä toimintaympäristö pääomien sijoittamiselle ja yrityksille. Jääteenmäki/Vanhanen taas argumentoivat, kuinka Suomen tulee olla kilpailukykyinen sijaintipaikka yritysten tuotannolle ja ydintoiminnoille. Lipposen argumentaatiossa kilpailukykyä uhkaavat tekijät tulevat ulkoa: globaali markkinatalous luo haasteita Suomen kilpailukyvyille. Jääteenmäki/Vanhanen taas argumentoivat koko kilpailukykyä enemmän uhan kuin mahdollisuuden avulla:

”Maailmantalouden kasvunäkymät ovat tavanomaista heikommät ja epävarmat useaksi vuodeksi eteenpäin. Suomen talouskasvu on lähtötilanteessa hidasta ja työllisyysaste on laskussa 67½ % tasoltaan. Suomen houkuttelevuutta tuotannon sijaintipaikkana uhkaa sopivan työvoiman saatavuuteen, työvoiman hintaan ja verotukseen liittyvä kiristyvä kilpailu. Väestön ikääntymisen vaikutukset työvoiman tarjontaan alkavat tuntua voimistuvina jo lähivuosina.

On välttämätöntä, että Suomi pystyy tehokkaasti hyödyntämään avoimilla markkinoilla avautuvia mahdollisuuksia. Tämä edellyttää, että hyvä hintakilpailukyky säilyy. Reaalisen kilpailukyvyn tulee edelleen parantua. Osaamisperustaamme on vahvistettava. Tutkimus- ja tuotekehittelytoimintaa on voimistettava ja työvoiman koulutustasoa on jatkuvasti kohotettava. Suomen täytyy olla sekä infrastruktuuriltaan että verotuksellisesti kilpailukykyinen sijaintipaikka yrityksille ja niiden avaintoiminnoille. Yhteiskunnassa tarvitaan myös vahvaa yrittäjyyttä, jotta avautuvat mahdollisuudet pystytään käyttämään hyväksi.”

Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman kilpailukyky nähdään hierarkiassa toiseksi korkeimpana tavoitteena talouskasvun jälkeen. Sen seurauksena argumentaatio, joka puhuu kilpailukyvystä, perustelee ja vakuuttaa merkitystään koko kansaa koskettavasta näkökulmasta, korostaen suomalaisten osaamista, yrittäjyyttä sekä tutkimus- ja koulutustasoa. Kuitenkin samaan argumenttikokonaisuuteen on upotettu pelotteleva kuva yhteiskunnan kiristyvästä tehokkuuskilpailusta. Kuten Karvonen (2006) totesi, on Suomen rahataloutta kuvattu 1990-luvulla pienenä purtena, joka kelluu ulkoapäin annetun kurssin ja globaalien virran pyörteissä. Vuoden 2003 ohjelmissa koko Suomi asetetaan tämän ulkoapäin tulevan uhan tendenssiin vahvemmin kuin Lipposen ohjelmassa 1999. Jätteenmäen/Vanhasen argumentaatiossa globaali uhka pakottaa Suomen parantamaan kaikkia yhteiskunnan rakenteita, myös sisäisiä, kuten koulutustasoa ja työvoiman saatavuutta.

Tämä kilpailukykyargumentaatio näyttäytyy mielenkiintoisena, kun sitä heijastetaan luvun 2 esittämään EMU-keskusteluun eri puolueiden keskuudessa. Kokoomus mielletään 2000-luvun taitteen uusliberalistisimmaksi puolueeksi tavoitteiltaan. Kokoomuksen retoriikka vuonna 1999 sen ollessa valtioneuvostossa SDP:n kanssa ei kuitenkaan näyttäydy yhtä kilpailukykyä korostavana kuin vuoden 2003 ohjelman keskustalainen retoriikka. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman argumentaatio viljelee Lähdesmäen (2003) ja Sounelan (2001) esiin nostamia uusliberalistisia, tehokkuutta ja kilpailukyvyn ehdottomuutta, korostavia taloustermejä. Kuitenkin, viitaten lukuun 2, todettiin keskustan edustaneen EMUun liittymisessä vastustavaa kantaa, jonka syyksi tulkittiin omien etujärjestöjen epäilevyyttä sekä oppositioretoriikan harjoittamista (ks. s. 17). Vuoden 2003 ohjelman talouspolitiikan näkökulmat Euroopan talouspolitiikkaan ovat vähäisemmät kuin vuoden 1999. Perusteita tälle erolle vuosien 1999 ja 2003 välillä ei retorisisella analyysillä löydy. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman Euroopan talouspolitiikkaa käsittelevä retoriikka ilmentyy välttelevänä: kun Lipposella se eriteltiin uudeksi, omaksi alaluvukseen talouspolitiikassa, Jätteenmäellä/Vanhasella kyseistä lukua ei

ole. Vuoden 2003 ohjelmissa kannanotot EU:hun talouspolitiikan luvuissa ovat minimaaliset ja liittyvät pääasiassa Suomen ja EU:n verotusten ristiriitaisuuteen.

Sekä vuoden 1999 että vuoden 2003 ohjelmat argumentoivat ansiotuloverojen kevennysten puolesta. Työn verottamisen keventäminen on keskeistä Lipposen ohjelmalle; Jätteenmäki ja Vanhanen tuovat mukaan myös pk-sektorin verotuksen suhteuttamisen. Selvä ero ohjelmien argumentaatiossa liittyy julkisen talouden rooliin. Lipposella julkinen talous näyttäytyy hyvinvointipalveluiden ylläpitäjänä, kun taas Jätteenmäellä/Vanhasella julkisen talouden rooli on moninaisempi: työvoimapolitiikan ja talouskasvun turvaaminen ovat keskiössä, suhde hyvinvointiin on epäselvempi, eikä se näy roolin ytimessä. Myös vallinnutta julkista taloutta kohtaan esitetään kritiikkiä Jätteenmäen/ Vanhasen ohjelmassa, jossa esitetään menojen karsiminen uudella menokehysmenetelmällä ja puhutaan velan vähentämisestä.

Tiivistettynä voidaan todeta Lipposen ohjelman argumentaation rakentuvan muutaman ydinvalinnan varaan. Lipposen ohjelmassa keskeistä on talouskasvu, joka nähdään korkeimmaksi auktoriteetiksi. Talouskasvun aikaansaaminen olikin EMUun liittymisen näkökulmasta keskeisin tavoite, jotta yhteisen valuutan käyttöönotto mahdollistui Suomen osalta Maastrichtin sopimuksen kolmanteen vaiheeseen siirtymisessä. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa argumentaatio on hajautetumpaa ja pyrkii muokkaamaan talouspolitiikan osa-alueita 2000-luvun kilpailua vastaaviksi. Vuoden 2003 ohjelmat eivät julista samoin kuin vuoden 1999 ohjelma, vaan pyrkivät uudella rajanasetannalla luomaan kuvan positiivisesta kokonaisreformista. Keskeinen ero liittyy myös talouspolitiikan osa-alueiden mieltämiseen. Lipposen ohjelma sisältää perinteiset talouspolitiikan osa-alueet ja argumentoi vahvasti taloudesta. Jätteenmäen ohjelmassa talouspolitiikan vaikutuspiiriin on tuotu myös mukaan tasa-arvopolitiikka, aluepolitiikka sekä julkisen talouden sisäinen menopolitiikka. Puhujan luonteeseen luodaan uskottavuutta sekä argumentaatiolla että sisällön näennäisellä monipuolisuudella, joka ilmenee suurta yleisöä miellyttävänä, kansaa kehuvana sekä tulevaisuuden vaihtoehtomuutta luomalla. Talouspolitiikan laajennuksen vuonna 2003 voi tulkita läpinäkyvyyden ja strategian selkeyttämiseksi. Laajennusta voi kuitenkin kutsua myös valtion auktoriteettisimman pitkän aikavälin suunnitelman supistamiseksi hallituskauden mittaiseksi strategialuetteloksi, jossa pitkän aikavälin visionomaiset suunnitelmat ovat muuttuneet listaksi valtion hallinnon sisäisiä menokehyyksiä.

6.3 Yleisöpuhe hallitusohjelmissa

Hallitusohjelmanpuheella voidaan nähdä olevan kahdenlainen yleisö: Perelmanin luokitelman perusteella universaaliyleisö (kanssa) ja erityisyleisö (etujärjestöt). Lipposen ohjelmassa puhe näyttäytyy selvimmin universaaliyleisölle suunnatuksi, osin kaavamaiseksi puheeksi, jossa perusteluja tarvitaan enemmän asian hyväksymiseen, aatteen hyväksymiseen sekä hallituksen valitsemien toimien hyväksymiseen. Aiemmissa analyysiluvuissa on todettu, että kausaaliketjujen hierarkiassa korkeimmaksi nousee todistelu talouskasvun hyväksynnästä. Tämä ketju rakennettiin Lipposen ohjelmassa koko talouspolitiikka-luvun myötä, erilaisia keinoja ja edellytyksiä vakuuttamalla ja kytkemällä tavoite sekä keinovalinnat yhteenkuuluviksi.

Enemmän asian kuin puhujan oikeellisuuden vakuuttamista ilmenee Lipposen ohjelmassa selvimmin Euroopan talouspolitiikka -alaluvussa. Luvussa todetaan ensimmäisessä kappaleessa: ”*Hallitus myötävaikuttaa omalta osaltaan euroalueen maiden talouspoliittisen yhteistyön tiivistämiseen alhaisen korkokannan ja euron vakauden edellytysten vahvistamiseksi*”. Seuraavissa kappaleissa todetaan samaa argumenttia korostavasti, että ”*EU-maiden on toimittava kasvavassa määrin aktiivisena, yhtenäisenä osapuolena huomioiden myös köyhimpien maiden kehitysedellytysten turvaaminen*”. Euroopan talouspolitiikan toiseksi viimeisessä kappaleessa todetaan vielä selvästi: ”*Euroalueen korkotason, euron ulkoisen arvon, investointien, ulkomaankaupan ja tuotantorakenteen kannalta on tärkeää, että raha- ja finanssipolitiikan välillä vallitsee oikea suhde koko euroalueella. On tärkeää, että kaikki euroalueenvaltiot harjoittavat nykyistä paremmin yhteen sovitettua ja kunkin jäsenmaan suhdannetilanteen huomioon ottavaa julkisen talouden tasapainottamiseen tähtäävää finanssipolitiikkaa*”. Argumentointi vahvistaa kuvaa euroalueen tärkeydestä ja motivoi yhdentymistä. Tätä perustellaan Euroopan rahapolitiikassa vallitsevalla hintavakaudella ja sillä, että unionin taloudellinen yhdentymisen luo vakaan pohjan talouskasvulle. Euroopan yhtenäistämistä puoltava argumentointi luotaa Suomen kansalle tuttuja, luvussa 2 tunnistettuja, Euroopan unioniin liittymisen motiiveja: ulkopoliittista ja talouspoliittista vakautta ja turvallisuutta.

Euroopan talouspolitiikka -luvussa voidaan nähdä myös erityisyleisölle suunnattua argumentaatiota. Puhe yrityssektorin eturyhmille Euroopasta yhtenäisenä, sujuvana kauppaympäristönä, luo positiivisen kuvan tulevaisuudesta. Yhtenäisyyspuheella voidaan

nähdä olevan myös Karttusen (2009) tunnistamia puoluepoliittisia näkökulmia: Lipposen sinipunahallitus toteuttaa vahvasti Kokoomuksen ja SDP:n tavoitteita taloudellisesta yhdentymisestä. Kolmas näkökulma erityisyleisöpuheesta liittyy puhujan (Lipposen hallituksen) sisäistämiin esisopimuksiin ja yleisöroolituksiin. Kummallakin suurella hallituspuolueella on suuret ”sisarpuolueet” Euroopassa, joten ideologisten tavoitteiden ajaminen yhtenäisessä finanssipolitiikassa Euroopan yhdyttyessä helpottaa myös aatteellisia tavoitteita.

Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmasta puuttuu Lipposen ohjelmassa eritelty Euroopan talouspolitiikkaa käsittelevä luku. Kun Lipposen hallitus luotasi itsensä vahvasti osaksi Euroopan talouspolitiikkaa, Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelma taas ei ota asiaan kantaa. Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa on talouspolitiikka -lukua ennen oma Euroopan unionin luku. Luku on lyhyt, ja painottuu eniten ulko- ja turvallisuuspolitiikan vahvistamiseen sekä EU:n hallinnon legitimitettiin vahvistamiseen. Talouspoliittisesti näkyvin argumentti, joka luvusta välittyy, toteaa: ”*Hallitus kannattaa unionin talouspoliittisen koordinaation vahvistamista ja vakaus- ja kasvu-sopimukseen sekä Lissabonin strategiaan nojaavaa talous- ja työllisyyspolitiikan uudistamista unionin kilpailukyvyyn parantamiseksi*”. Vaikkakin katkelma tuo esiin yhtenäisen talouspolitiikan kannatusta, ei argumentin sävy ole yhtä lailla kansaa motivoivana välittyvä kuin Lipposen hallituksella. Jos Lipposen yhdentymisargumenteissa nähtiin samaistamista sekä yleisön identifioinnin ja puhujan esisopimusten roolituksia, voidaan Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelman Euroopan talouspoliittisten argumenttien puuttuminen nähdä osin erottumisena. Euroopan talouspolitiikan puuttuminen voidaan Burken teorian perusteella nähdä mystifikaation avulla. Jos demystifikaatiolla voidaan analyysistä paljastaa ”salaisuuksia”, voidaan sillä samalla vahvistaa muiden ”salaisuuksien” piilossa pysymistä. Retoristen tehokeinojen näkökulmasta Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelma pyrkii argumentoimaan varsin konkreettisin käsittein. Toisaalta, kun konkretiasta jätetään pois yksi aiemmin ollut osa, käytetään tarkoituksellisesti valtaa. Vuonna 2003 sitä oli hallituksessa käyttämässä Keskusta ja SDP. Euroopan talouspolitiikan pois jättäminen voidaan tulkita haluna erottua kokoomuksesta. Selvää perustetta tulkinnalle ei retorisella analyysillä ja aikalaistutkimuskirjallisuuden perusteella pysty kuitenkaan esittämään. Euroopan talouspolitiikka ei suoranaisesti näy kansalle konkreettisesti tulojen tai menojen lisäyksenä. Tämä saattaa olla toinen peruste kaukaisemman osa-alueen poisjättöön ”kansakonkretiaan” pyrkivässä ohjelmassa.

Jos Euroopan talouspolitiikka -alaluku tunnistettiin selvimmin erityisyleisölle puhuvana osana, voidaan Lipposen ohjelmaan verrattuna nähdä Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman argumentoivan kolmelle suurelle erityisyleisölle. Alaluku 3.1 *Hallituksen toimintastrategia*, joka jo otsikossaan viittaa yrityssektorin puhetyyliin, argumentoi yrittäjyyden vahvistamisesta kansantalouden kasvun näkökulmasta. Toinen erityisyleisölle tulkittavassa oleva puhe liittyy Jätteenmäen ohjelmassa tarkemmin käsiteltyyn valtion menokehysmenettelyyn, jota on käsitelty jo luvussa 5. Menokehysmenettelyn narratiivissa hyötyjen ja kohteiden kuvailu vaikuttaa olevan suunnattu julkisen sektorin toimijoiden, kuten kuntien ja valtion eri elinten, motivoinniksi. Samalla kun hallitus perustelee koko kansalle, universaaliyleisölle, miten valtion menot pidetään kurissa, ja mitä hyötyä tästä seuraa kaikille, hallitus puhuu myös julkisen sektorin erityisyleisölle. Valta näkyy myös tässä vahvana: kun perustelee suurelle joukolle, miten joltakin pienemmältä joukolta supistetaan määrärahoja, ei erityisyleisölle jää yleisesti hyväksyttävää perustetta vastustaa ja samalla miellytetään pienenevien kulujen rahoittajia, veronmaksajia, eli suurempaa universaaliyleisöä.

Hyvin erityyppistä vallankäyttöä ilmenee koko ohjelman kronologiassa Lipposella ja Jätteenmäellä/Vanhasella. Kuten luvussa 5 tunnistettiin, Lipposella negatiiviset asiat esitetään paljon perusteltuja saaneiden positiivisten aiheiden välissä ilman mitään asiaan pohjaavaa kantaa, pakollisina. Jätteenmäki/Vanhanen taas hyödyntävät erottamisen ja samastamisen periaatetta ja argumenttien kausaaliketjuilla muokkaavat negatiiviset näyttäytymään positiivisina. Seuraava ote Jätteenmäen/Vanhasen talouspolitiikasta luvusta 3.2 *Hallituksen finanssipoliittinen linjaus*, kuvastaa hämärtämistä negatiivisen ja positiivisen välillä:

”Hallitus tähtää finanssipoliitikassaan siihen, että valtiontalous pysyy vahvana. Tämä on välttämätöntä, jotta julkinen talous voisi lähivuosikymmeninä selviytyä väestön ikääntymisen myötä kasvavista vastuistaan ilman kohtuutonta tulevien sukupolvien harteille tulevaa vero-rasituksen nousua. Kestävällä pohjalla oleva valtiontalous on tarpeen myös sen turvaamiseksi, että hallituksella on kaikissa olosuhteissa käytettävissään riittävä finanssipoliittinen pelivara taloudellisen kasvun turvaamiseksi. Näiden tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että valtion velan osuus bruttokansantuotteesta alenee suhdanneluonteisia poikkeamia lukuun ottamatta.”

Katkelmassa kerrotaan, että valtiontalouden on pysyttävä vahvana, jotta väestön ikääntymisen kulut katetaan ja jotta suhdannevaihtelut saadaan tasoitettua. Jotta nämä tavoitteet saadaan saavutettua, on valtion velkaa alennettava. Sisällöllisesti suurin osa argumentoi positiivisia asioita, kuten ikääntymisen kuluista huolehtimista. Kuitenkin, koko kappaleesta puuttuu rahoitusmuoto, jolla sekä ikääntyminen, suhdannevaihtelut ja velka katetaan.

Mielenkiintoisena näyttäytyy myös velan vähentämisen ja väestön ikääntymisestä aiheutuvien kulujen suhde: kummallakin on suurimmalta osalta sama rahoitusmuotovaihtoehto, joka todellisuudessa on verotus. Tämä rahoitusmuoto ei kuitenkaan yllä olevassa katkelmassa näy selvänä.

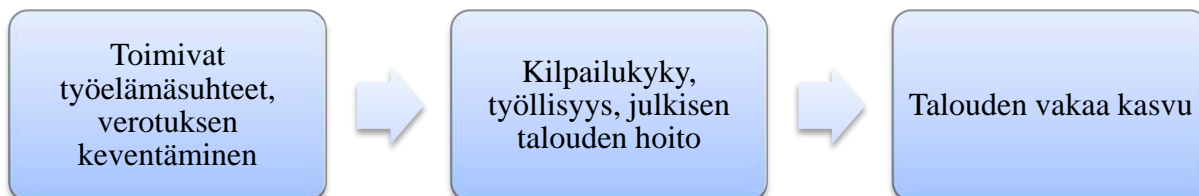
Tiivistettynä voidaan todeta, että Lipposen ohjelmassa kieli oli yleisesti julistuksellisempaa, kun Jäätteenmäen/ Vanhasen ohjelma taas pyrki konkreettiseen argumentointiin. Yleisöretoriikan näkökulmasta voidaan nähdä Jäätteenmäen/Vanhasen pyrkineen kohdistamaan selkeämmin puhetta sekä universaali- että erityisyleisöä koskettavaksi. Jäätteenmäki ja Vanhanen eivät tuo ohjelmissa niinkään arvojen hyväksyttämistä esille, vaan pyrkivät selvemmin vakuuttamaan yleisönsä tehokkuudella, joka argumentoi näennäiskonkreettisesti ja hyvin taloustieteellisesti talouden tasapainosta, mutta jättää menojen ja tulojen erittelyn pois.

Lipposen ohjelman talouspolitiikka hyväksyttää ohjelmanpuheessa Euroopan unionin yhdentymistä tukevat arvonsa. Arvojen ja ideologioiden jako on helposti nähtävissä vallankäytön elementiksi. Toisenlaista vallankäytön tendenssiä ilmeni vuoden 2003 ohjelmissa, joissa Euroopan talouspoliittinen linjaus oli jätetty kokonaan pois. Kun EMUn myötä finanssipolitiikan osa-alueena rahapolitiikka on siirtynyt EKP:lle, voidaan historiaan peilaten pohtia vuoden 2003 ohjelman valintaa: ellei EMUa olisi, miltä olisi näyttänyt hallitus, joka jättää talouspolitiikan ulkopuolelle rahapolitiikan? Mielenkiintoisina näyttäytyvät myös Euroopan talouspolitiikan puuttuminen ja Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmissa vahvana ilmennyt globaali talous- ja kilpailukykyretoriikka. Voidaankin kysyä, onko Euroopan talouspolitiikan käsittelemättömyys syy globaalin kilpailun uhkakuvien maalailulle, vai onko tehokeino juuri päinvastainen. Tälle kysymykselle ei retoriikan analyysin avulla löydy selvää vastausta.

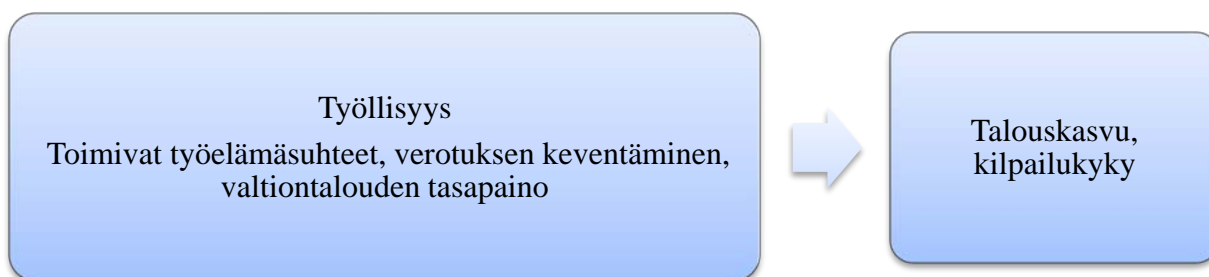
6.4 Taloustieteiden diskurssi hallitusohjelmissa

Tässä luvussa tarkastellaan taloustieteellisten ajattelumallien esiintymistä hallitusohjelmissa. Analyysissä esitetään hallitusohjelmien argumentaatiossa esiintyneet kausaaliketjut, joiden suhdetta kuvataan alla olevissa kaavioissa esittäen nuolien avulla tavoitteiden hierarkkisuus ja ehtojen kerroksittainen muodostuminen.

Kuvio 2 Lipposen talouspolitiikan kausaaliketjut

Kuvio 3 Jätteenmäen/Vanhasen talouspolitiikan kausaaliketjut

Yllä oleviin kuvaajiin 2 ja 3 on poimittu hallitusohjelmien talouspolitiikka-luvuista vahvimmat kausaaliketjut, joiden valintaa on perusteltu jo tarkemmin retoriikan sisäisen rakenteen analyysiluvussa. Kummankin hallituskauden ohjelmissa näkyy samansuuntainen terminologia, jolla syy-seuraussuhteita on rakennettu: Lipposen ohjelma argumentoi: ”Hallituksen talouspolitiikan päätavoite on työllisyyden parantaminen, mikä edellyttää vakaan talouskasvun turvaamista – – Talouden kasvun ja työllisyyden kohenemisen edellytyksiä parannetaan suuntaamalla edellä mainitut 10-11 miljardin markan verojen ja veroluonteisten maksujen kevennykset vaalikauden aikana ansiotuloihin ja välillisiin työvoimakustannuksiin.”. Termeistä useimmin esiintyvät Lipposen ohjelmassa sanat *edellytys*, *edellyttää*, *tavoite*, *turvaaminen*, ja *koheneminen*. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa ketjujen rakentuminen tapahtuu hyvin samanlaisella retoriikalla: ” Verotuksen rakennetta kehitetään työllisyyttä tukevalla ja yrittäjyyttä edistävällä tavalla ottaen huomioon verotuksen vaikutukset Suomen kykyyn kilpailla yritysten ja niiden avain-toimintojen sijaintipaikkana.” ”Hallituksen työllisyystavoitteiden saavuttaminen edellyttää vahvaa talouskasvua koko vaalikauden ajan”. Kasvun ja kilpailukyvyn retoriikka Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa on selvästi esillä: ”On välttämätöntä, että Suomi pystyy tehokkaasti hyödyntämään avoimilla markkinoilla avautuvia mahdollisuuksia. Tämä edellyttää, että hyvä hintakilpailukyky säilyy”.

Verrattaessa Lipposen ja Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman kausaali- ketjuja nähdään talouskasvu, verotus ja toimivat työelämäsuhteet samoissa rooleissa. Jätteenmäellä/Vanhasella kilpailukyky on noussut talouskasvun kanssa korkeimmaksi tavoitteeksi, jonka edellytyksistä korkeimpana näyttäytyy työllisyys, vaikkakin verotuksen keventäminen on lähellä työllisyyden asemaa tavoiteketjussa. Kilpailukyvyn nousu vuodesta 1999 vuoteen 2003 selittyy osin vallinneen kansantaloudellisen tilanteen perusteella. 2000-luvun alussa ilmeni lyhyt talouden suhdannetaantuma, joka ei kuitenkaan pitkittynyt ja syventynyt. Huoli tästä suhdannetilanteesta näkyy Jätteenmäen ohjelmassa katkelmana: ”*Epävarman suhdannetilanteen vuoksi tarvitaan myös nopeasti työllisyyteen vaikuttavia toimia. Hallitus päättää lisätalousarvion yhteydessä elvytystoimista, joilla edistetään kansantalouden palaamista vahvalle kasvu-uralle.*” Tämä katkelma johdannosta, sekä kappaleen mittainen väliluku 3.5 *Välittömät elvytystoimet* puuttuvat Vanhasen ohjelmasta.

Kilpailukyvyn hierarkkiselle nousulle vuodesta 1999 vuoteen 2003 voidaan nähdä tutkimuskirjallisuuden perusteella myös muita selitysmahdollisuuksia. Kianderin (2005) tunnistama makrotalouspolitiikkaa painottava talouspolitiikka perustuu elinkeinopolitiikan edellytysten vahvistamiseen. Kilpailukykypolitiikka näyttäytyy avainasemassa Kianderin teeseissä. Kilpailukyvyn politiikkaa perustellaan globalisaation vaatimuksilla, ja siihen sisältyy keskeisesti innovaatioiden ja teknologisen kehityksen painotukset. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman talouspolitiikan teesit toteuttavat retoriikallaan tätä kilpailukykypolitiikkaa selvästi. Lipposen ohjelmassa kilpailukykyä ei ole nostettu yhtä korkealle jalustalle. Lipposen johdantokappaleessa oleva teesi ”*Suomen on oltava kansainvälisesti kilpailukykyinen toimintaympäristö pääomien sijoittamiselle ja yritysten toiminnalle*” kuvastaa kilpailukyvyn sisäänpäin vetävää roolia. Suomi mielletään ympäristöksi, johon toivotaan ulkoapäin tulevaa yritystoimintaa, joka parantaa työllisyyttä. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa taas kilpailukyvyn rooli on monipuolisempi: kilpailukyky on ehtoja sanelevassa asemassa, jolla verotuksen rakenneratkaisuja perustellaan ja jonka vaatimuksesta talouden on kasvettava. Kilpailukyky poikkeaa Jätteenmäellä/Vanhasella myös toisessa merkityksessä Lipposen terminologiasta. Vuoden 2003 ohjelmissa Suomen kilpailukyky sisältää myös Suomen globalisoituvan yritystoiminnan tukemisen elementtejä: ” – – *ottaen huomioon verotuksen vaikutukset Suomen kykyyn kilpailla yritysten ja niiden avain-toimintojen sijaintipaikkana*”. Vuoden 2003 ohjelman argumentit korostavat siis verotuksen ja kilpailukyvyn yhdistämisen retoriikassa suomalaisten kasvanutta huolta niin

ulkomaisten kuin kotimaisten yritysten harjoittamasta toiminnan siirtämisestä ”halpaverotusmaihiin”.

Taloustieteellinen malli- ja tasapainoajattelu näyttäytyy vahvana Jätteenmäen/Lipposen ohjelman retoriikassa myös muilta osin. Tilinpitoajattelu näkyy termeissä *julkisen talouden tasapainosta huolehtiminen, kansantalouden tilinpidon käsittein mitattuna tasapainossa pysyminen* sekä julkisen talouden *kestävyys, tehokkuus* ja *kyky selviytyä vastuistaan*. Tilikartan tulopuoli ja menopuoli ovat selvästi erillään ohjelmassa. Menokehykset ja kehysmenettelyt on kuvattu selvästi Hallituksen finanssipoliittinen linjaus -alaluvussa Jätteenmäen ohjelmassa, jossa argumentoidaan:

”Suhdanneherkät sekä muut paljolti hallituksen päätöksistä riippumattomasti muuttuvat menot samoin kuin hallinnollisista järjestelyistä tai budjettiteknisistä muutoksista johtuvat menot jätetään menoperusteiden muutoksia lukuun ottamatta menosäännön ulkopuolelle. Tällaisia menoja ovat:

- työttömyysturvamenot, asumistuki ja siirtomenot Kansaneläkelaitokselle. Mainitut menot luetaan kuitenkin menosäännön piiriin niiden perusteisiin tehtyjen muutosten menovaikutusten osalta
- korkomenot
- valtion päättämien veromuutosten mahdolliset kompensatiot muille veronsaajille
- sosiaaliturvamaksujen muutoksista johtuvat Kansaneläkelaitokselle maksettavien siirtomenojen muutokset
- Euroopan Unionilta saatavia tuloja vastaavat menot
- veikkausvoittovaroja ja Raha-automaattiyhdistyksen tuloutusta vastaavat menot
- finanssisijoitusmenot ”

Tilinpidollista terminologiaa, josta Heinosen viitaten luvussa 2 (1999, 99) eroteltiin näkyvän varallisuuden lähteen ja kohteen erittelyt, esiintyy selvästi Jätteenmäen finanssipolitiikassa. Esimerkkipoiminnoiksi yllä olevasta katkelmasta käyvät erittelyt, joissa määritellään: *budjetin mukaiset menot*, sekä ulkopuoliset, *muuttuvat menot*. Myös Euroopan Unionilta *saatavia tuloja vastaavat menot* sekä RAY:n *tuloutusta vastaavat menot* kuvastavat tilinpidollista ajattelutapaa.

Vaikkakin tilinpidollinen ajattelu näkyy selkeästi Jätteenmäen sekä Vanhasen ohjelmassa, on Lipposen ohjelmassa nähtävissä sama kauseliteetti ajattelun takana. Lipposen finanssipolitiikan luvussa valtionalouteen pyritään luomaan kansantalouden tilinpidon mukainen rahoitusylijäämä ja velkaa pyritään supistamaan, jotta suhdannevaihteluille ja väestön ikääntymisen kuluille jää liikkumavaraa. Samaa *pelivaraa* myös Jätteenmäki/Vanhanen korostavat. Taustalla vaikuttanee *keynesiläinen* talousteoria, jossa suhdanteiden mukaan toimiminen on julkisen vallan keino kohottaa kokonaiskysyntää. Saman

makroteorian perustana on kokonaiskysynnän ja kasvun tarve työllisyyden edistäjänä (Kakkuri-Knuutila 275; Sounela 2001, 28). Vaikkakin talouspolitiikan rooli näyttäytyy kummankin ajanjakson ohjelmissa keynesiläisittäin suhdannepoliittikkana, on Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman työvoimapolitiikassa nähtävissä myös muita talousteoreettisia piirteitä. Työvoiman aktivoinnista argumentoidaan seuraavaa: ”*Työmarkkinatuen painopistettä muutetaan passiivisesta aktiiviseen. Työmarkkinatuen ylläpitokorvauksesta kehitetään aktivointilisä ja toimenpiteisiin osallistumismahdollisuuksia lisätään.*” Aktiivisempaan työnhakuun ohjaavia argumentteja esiintyy Jätteenmäen/Vanhasen työvoimapolitiikka-luvussa. Työmarkkinatuen saannin ehdoksi on asetettu aktiivinen työnhaku. Finanssipoliittisessa linjauksessa tuodaan mukaan sosiaaliturvan ja julkisten palveluiden epäkohtien korjaaminen. Argumentaatiosta kuvastuu osin mikro- ja makroteorian yhdistymistä: klassista makrotalousteoriaa edustavat näkemykset talouden kilpailutilasta, jossa julkisen sektorin rooli säilyy vähäisenä ja toiminta painottuu epäkohtien korjauksiin suhdanteissa. Modernin makrotalousteorian voi taas nähdä olevan esillä työvoimapolitiittisissa linjauksissa, joissa työttömyyden ongelma nähdään osin rakenteellisena ja työttömän omassa vaikutuspiirissä olevana tilana (Sounela 2001, 24-28). Työttömien kannustaminen työntekoon on keskeinen piirre; se ei Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman talouspolitiikan perusteella näyttäyty itsekorjautuvana mekanismina, vaan siihen tarvitaan hallituksen motivointia.

Tiivistettynä voidaan todeta taloustieteellisten ajattelumallien näkyvän selvästi hallitusohjelmien talouspolitiikka-luvuissa. Eri teorioiden suhteet ja vivahteet eivät ole yksiselitteisiä, eikä kummankaan tarkasteluajan ohjelmaa voi suoraan nimetä tietyn teoreettisen mallin esimerkiksi. Huomionarvoisena piirteenä taloustieteellisten ajattelumallien heijastumisesta hallitusohjelmiin voidaan pitää puoluepolitiikan merkitystä, joka tarkastelussa on näyttäytynyt vähäisenä. Vuoden 1999 ”sinipunahallituksen” talouspolitiikassa esiintyy kyllä Kokoomuksen teesiksi nimettyä, uusliberalistiseksi tulkittavaa, terminologiaa talouden kasvun auktoriteetista sekä työllisyyden ja talouskasvun suhdannepoliittista teorianmallinnusta. Kuitenkin vuoden 2003 ”punamultahallitus” argumentoi vahvemmin kilpailukykyretoriikalla, elinkeinopolitiikalla sekä talouden liiketilinpidollista substanssia hyödyntäen. Vaikuttaakin siltä, että puoluepolitiittiset ideologiat eivät tästä näkökulmasta tarkasteltuna ole suurin vaikutin talousargumentaatiossa, vaan talouden auktoriteetti ja kilpailukyvyyn merkitys näyttää lisääntyneen hallitusohjelmaretoriikassa vuodesta 1999 vuoteen 2003 häivyttäen samalla perinteisiä puolueideologioita.

7 YHTEENVETO TALOUSPOLITIIKAN RETORIIKASTA

7.1 Työllisyys muuttujana

Heinonen ym. (1996) ovat valtiovarainministereiden puheita analysoidessaan huomanneet työttömyyden ja työllisyyden ongelman paradigmaisuuden. He toteavat, että työllisyydestä on puhuttu tärkeänä tavoitteena, jonka on kuitenkin ajateltu ratkeavan ainoastaan muiden tavoitteiden saavuttamisen myötä (Heinonen ym. 1996, 12, 93). Tässä tutkimuksessa talouspolitiikka-lukujen tarkastelu vuosien 1999 ja 2003 hallitusohjelmissa päättyy samansuuntaiseen tulokseen retorisen analyysin myötä. Työllisyys esiintyy kaikissa tarkastelluissa kolmessa ohjelmassa jo heti talouspolitiikka-lukujen otsikoissa. Myös ohjelmien talouspolitiikka-lukujen johdantokappaleet aloittavat nostamalla työllisyyden hallituksen tärkeimmäksi tavoitteeksi. Kuitenkin, retoriikan ajan, rakenteen ja tilan analyysin avulla on kyseenalaistettu työllisyyden auktoriteetti kausaaliketjun tärkeimpänä tavoitteena ja todettu sen roolin aseman häilyvyys tarkasteluajanjaksoina.

Työllisyyden otsikointi muuttujaksi talouspolitiikan tavoitehierarkiassa pohjautuu talouskasvun auktoriteettiin. Kun talouskasvu on nostettu jalustalle EMUun liittymisen ajankohtana, on työllisyyden rooliksi jäänyt selviytyä omillaan. Kakkuri-Knuutila (2007) on talouspolitiikan retoriikkaa analysoidessaan tunnistanut talouden organismi-metaforan käytön useassa kohdassa. Kakkuri-Knuutila toteaa Ylikosken (2000) tavoin tämän viittaavan holhoavaan, lääketieteelliseen terminologiaan (Kakkuri-Knuutila 2007, 298). Samaa terminologiaa on ulkoisen rakenteen analyysiluvuissa todettu ilmenneen selvästi juuri työllisyydestä puhuttaessa. Työllisyyttä on *parannettu*, vaikka sitä ilman metaforista vallankäyttöä olisi voitu aivan hyvin lisätä tai kohottaa. Tässä tutkimuksessa parantamisen puhetapa on tunnistettu Aristoteleen pathoksen avulla puhujan luonteen vakuuttavuutta lisääväksi retoriseksi keinoksi. Kakkuri-Knuutila (2007) tuo tulkintaan myös toisen mahdollisuuden todetessaan terminologian sisältävän myös kansantalousteorian objektiivisen talouden lain näkökulman, jossa talous nähdään ulkoa annettuna elementtinä, johon toimijat eivät voi vaikuttaa (Kakkuri-Knuutila 2007, 298).

Työllisyyden nimittämistä muuttujaksi perustelee myös talouskasvun nousun lisäksi sen mystifioiminen. Lipposen ohjelman retoriikassa työllisyyden rooli talouskasvulle häviäjänä ei

ole selvä, sillä työllisyyden parantamisesta argumentoidaan johdonmukaisemmin kuin Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa. Jätteenmäellä/Vanhasella työllisyyden rooli on yksiselitteisempi. Vuoden 2003 ohjelmissa talouskasvu ja kilpailukyky asetetaan korkeimmalle diskurssihierarkian tasolle ja työllisyys sekä muut osa-alueet seuraavat vasta niiden jälkeen. Vaikuttaa siltä, että työllisyyden roolin väistymistä EMU-kriteerien, kuten talouskasvun, täytäntöönpanossa ei haluttu Lipposen ohjelmassa selvästi sivuuttaa. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa taas työllisyyden roolia ei tarvinnut tehokeinoin häivyttää, sillä rooli pieneni talouskasvun ja kilpailukykyyn ehdottomuuden argumentoinnin vallatessa sijaa.

Työllisyys kausaaliketjun osana on mielenkiintoinen niin vuoden 1999 kuin myös vuoden 2003 ohjelmissa. Lipposella samalla jalustalla voidaan nähdä olevan kilpailukyky, julkinen talous ja työllisyys. Jätteenmäellä/Vanhasella taas työllisyyden rooli on epäselvempi. Vuoden 2003 työttömyydelle voidaan nähdä perusteluna ohjelman näennäiskonkreettisuudesta aiheutunut kehämäisyys. Kun Lipposen narratiivi on selkeä, vaikka piilotelevakin, Jätteenmäellä/Vanhasella kausaaliketjun osat toimivat toistensa syinä, seurauksina ja tavoitteina, kuten retoriikan sisäisen rakenteen analyysissä todettiin.

Aika-argumentoinnin analyysi tuo oman näkökulmansa muuttujien tarkasteluun. Lipposen ohjelma argumentoi nykyisyyden välttämättömyyksistä positiivisen tulevaisuuden ehtoina. Puhujan asema oli vahvasti nykyisyydessä ja siitä puhuttiin positiivisesti, positiivisen tulevaisuuden rakentamisen perustana. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman aikatila taas oli tulevaisuudessa. Nykyisyys ja menneisyys esitettiin vuoden 2003 ohjelmissa ongelmallisena, johon tulevaisuudesta tulevaisuuteen katsova istuva hallitus esitti omat ratkaisumallinsa. Kuten rakenteen analyysissä todettiin, sana *ratkaisu* esiintyi useasti vuoden 2003 ohjelmissa, kuitenkin ilman perustelua, mitä ratkaisulla ratkaistaan. Jätteenmäen/Vanhasen ohjelman argumentaatiossa tulevaisuuden turvaaminen näyttäytyykin rakenteen ja terminologian tarkastelussa keskiössä. Kun tarkastellaan mitä tulevaisuudessa turvataan, saadaan vastaukseksi talouskasvu ja kilpailukyky. Työllisyyden parantaminen vaikuttaa retorisen tarkastelun perusteella näennäiskonkreettisessa visiossa jäävän ilman kokonaisvaltaista ratkaisua niin vuonna 1999 kuin vuonna 2003.

7.2 Talouskasvu vakiona

Edellinen alaluku nimesi työllisyyden muuttujaksi talousteoreettista muuttujakuvaajan termistöä hyödyntäen. Talouskasvun rooli vakiona ilmeni osin jo edellisessä luvussa narratiivin kronologian tarkastelun tuloksena. Tässä alaluvussa syvennetään talouskasvuretorikan muotoutumista talouspoliittiseksi ydindiskurssiksi ja tiivistetään retorisen analyysin tuloksia diskurssin luonteesta.

Ethoksen, pathoksen ja logoksen tarkastelussa todettiin talouskasvuargumentoinnin keskittyneen logoksella puhumiseen. Logosta perusteltiin yhtäältä hallituksen ethosta vahvistavilla, asiansa oikeiksi todistavilla virkkeillä. Pathos-puhe vahvisti tätä ydinargumenttia esittämällä tulevaisuuden valitun suunnan ehdottomaksi sekä yleisen hyvän retoriikan avulla universaaliyleisön hyvinvointia lisääväksi. Lipposen ohjelmassa talouskasvun tavoite oli ensin vakaa, ja ohjelman talouspolitiikan edetessä se muuttui nopeaksi kasvuksi. Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa talouskasvu oli tarpeellinen ja muut politiikan osa-alueet asetettiin alisteisiksi tukitoimiksi. Diskursiivinen analyysi tuki samaa huomiota: työllisyyttä kohennettiin, parannettiin ja tavoiteltiin. Talouskasvua taas täytyi turvata ja se esitettiin välttämättömäksi reformiksi.

Talouskasvun diskurssissa on nähtävissä myös sisäisiä, vakionomaisia piirteitä. Kun sekä vuoden 1999 ja 2003 ohjelmissa jatkuva talouden kasvu ilmeni usein ehtolauseena kausaaliketjun muille toimille, voidaan pohtia merkitystä negaation kautta. Mitä tapahtuisi, jos talous ei kasvaisikaan? Mitä piirteitä ohjelmista on nostettavissa esiin vaihtoehtotilannetta arvioitaessa? Ohjelmat argumentoivat tilanteesta käsin, jossa talous on kasvanut. 2000-luvun taitteen ohjelmat näyttävätkin ottaneen talouskasvutilanteen vallitsevana ja ennalta annettuna, talousteorian mukaisena tilana. Vaikka tulisi huono taloudellinen suhdanne, talous kasvaa kuitenkin jossain vaiheessa. Tutkimusintressien näkökulmasta *entä jos* -kysymysten sijaan on hyödyllisempää tarkastella negaation avulla puhujan itsensä premissejä ja esisopimuksia, jotka näyttäytyvät retorisen analyysin perusteella seuraavina:

1. Talous kasvaa.
2. Kaikki talouspolitiikan reformit toteutuvat tämän premissin raameissa ja premissiä vahvistaen.
3. Työllisyys kohenee vain talouden kasvaessa.
4. Talous kasvaessaan tuo yleistä hyvinvointia.

Nämä premissit kuvastavat puhujan suurempaa kausaliteettia ja maailmankuvaa. Talouskasvua ei nähdä vain teoreettisena vakiona, vaan erittäin vahvana makroteoreettisena oletusarvona. Vallitsevalla taloudellisella suhdannetilanteella ei näytä kausaliteettianalyysin perusteella olevan merkitystä talouskasvun auktoriteettiin. Kasvun retoriikka ilmentyy universaalina tavoitteena, joka ei ole riippuvuussuhteessa muuhun talouspoliittisiin tavoitteisiin. Talouskasvun tavoiteroolia voidaan tällä perusteella kutsua talousmatemaattisin termein vakioksi.

Toinen mielenkiintoinen näkökulma liittyy talouskasvun ja hyvinvoinnin suhteeseen. Talouskasvu ilmeni hallitusohjelmissa ylimpänä talouspoliittisena tavoitteena, ilman määrittelyä, mikä talous kasvaa. Kysymys siitä, liittyykö se valtion, kotitalouksien vai yritysten talouden kasvamiseen, ei ilmene retorisen tarkastelun välinein. Roolia ei ole täsmennetty Lipposen ohjelmassa, Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelmassa taas se on liitetty läheisesti kilpailukyvyn yhteyteen. Termien yhdistämisen rooli motiivien tarkastelun näkökulmasta on keskeinen. Palosen (1988) mukaan yhdistävillä terminologisilla valinnoilla voidaan pyrkiä omimaan kaikki positiiviset puolet asioista yhdistettävyyttä problematisoimatta. Sama todetaan toimivaksi myös päinvastoin: yhdistelmien avulla voi puhuja pyrkiä samastamaan myös vastustettavia asioita. (Palonen 1988.) Puheen kontrolli ja tutkimusintressin kautta keskeinen vallan rooli on myös mukana samastamisissa ja erottumisissa. Kuten luvun 2 lopussa tutkimuskirjallisuuden perusteella todettiin, ei politiikka ole kokonaan poistunut *talouspolitiikka*-yhdyssanasta. Sen toimijuus vaan on abstrahoitunut taustalle, jolloin valta talouspolitiikassa ilmeneekin piilotettuna, universaalialta talousretoriikkaa osin myös välineellistämällä.

Koska talouskasvun yhteys hyvinvointiin vaihtoehdottomana edellytyksenä on ilmeinen, kertoo se ehdottomuudessaan talouskasvukäsitteen roolista. Hyvinvoinnin ja talouskasvun suhde näyttäytyy sekä puhujan että universaaliyleisön hyväksymänä talouspoliittisena valintana; esisopimuksena. Retorisen analyysin perusteella valinta on joko vuonna 1999 hallituksen toimesta luotu valmis hyväksyttämiskeino tai yleisen keskustelun mukana muuttuvassa ajassa kaikkien omaksuma kausaliteetti. Tämän tutkimuksen perusteella onkin mielenkiintoista pohtia tarkasteluajanjakson jälkeistä aikaa. Onko talouskasvun rooli 2000-luvun edetessä enemmänkin Lipposen ohjelman mukaan ymmärrettynä itsenäinen, vai onko kilpailukyvyllinen elementti, jota Jäätteenmäki/Vanhanen korostivat, saanut talouskasvun termin yhteydessä enemmän sijaa. Tarkastelujakson ajallisen lyhyden perusteella kehityssuunnasta ei ole nähtävissä selvää trendiä, mutta jotain siitä voidaan kuitenkin todeta.

Taloukasvu muuttuvasta mieltämisroolistaan huolimatta näyttäytyy universaaliyleisön hyväksymänä käsitteenä ajassa vaihtuvasta sisältönsä merkityksestä huolimatta.

Kuten luvussa 7.1 todettiin, työllisyys esiintyy ohjelmien talouspolitiikan otsikoissa, mutta jää taka-alalle verrattuna taloukasvun argumentin vahvistus- ja vakuutuspyrkimyksiin. Lipposen ohjelman vahvat perusteluargumentit taloukasvun tärkeydestä toteuttavat hallitusohjelman talouspolitiikan perinteistä diskurssia visionomaisena esitys- ja juhlapuheena. Jätteenmäki ja Vanhanen taas eivät yritäkään ohjelmassa argumentoida työllisyyttä tavoitteista oleellisimmaksi, vaan tasapaksuntavat kaikkia tavoitteita, jolloin ohjelmapuheen julistuksellisuus jää vähäisemmäksi.

Julistuksellisuuden puuttuessa saattaa näyttää, että ohjelma olisi tavallista konkreettisempi, varsinkin usein esiintyvän *ratkaisu*-termin yhteydessä. Kuitenkin tasapaksuisuus vie visionomaista, pitkän aikavälin suunnitteluarvoa pois vuoden 2003 ohjelmalta. Kun tämän tutkimuksen alussa hallitusohjelmaa nimitettiin auktoriteettisinta asemaa nauttivaksi pitkän aikavälin suunnitelmaksi, voidaan tutkielman johtopäätelmissä kyseenalaistaa tämä arvo. Retoriikaltaan aika-argumentointi tulevaisuudesta ei toimi pitkäaikaisen vision ilmentäjänä, vaan tulevaisuuspuheen rooli vallankäytöllisenä elementtinä on vahvempi. Voidaankin tiivistäen todeta, että tutkimuskysymysten hypotisoissa hallitusohjelman ilmentävän pitkän aikavälin visiota ja poliittista tahtotilaa, ei vuonna 1999 ja 2003 talouspolitiikka näyttäydy ainakaan kaikilta osa-alueilta pitkälinjaisena suunnitelmana. Taloukasvu ja kilpailukyky liitetään tulevaisuuspuheeseen niin rakenteellisesti kuin termistöllisesti. Kuitenkaan kyseisten osa-alueiden todellinen diskurssi ei kuvasta oivaltavaa ennakointikykyä, vaan retorisen analyysin perusteella talousteoreettisen yhteisideologian vaikutusvaltaa nykyhetkessä. Tulevaisuusargumentointi ei tutkimuksen perusteella näytä luovan visiota paremmasta tulevaisuudesta, vaan toimii nykyisyyden vallankäytön välineenä. Tulevaisuuden vaihtoehdottomuus on sekä uhka että mahdollisuus ja sen toteutuu hyväksymällä hallituksen nykyinen talouspolitiikka. Hyväksymisvaateilla on ymmärrettävä perustelu puoluepolitiikan näkökulmasta; samalla se kuitenkin valtaa korostamalla hämääryttää vallankäytön kohteen: kansantalouden kehityksen.

7.3 Kilpailukyky politiikka 2000-luvun doktriinina

Talouspuheen erityispiirteiksi on tutkimuksen alussa nostettu talouden abstrakti toimijuus sekä tulevaisuuden määrittäminen talouden turvaamisen kautta. Talouden terminologia on myös vallannut sijaa muilla politiikan osa-alueilla. Tutkimuskirjallisuuteen tehdyn katsauksen perusteella voidaankin kuvata talouspuheen diskurssin luonnetta valloittajaksi. Retorisen analyysin perusteella tässä tutkimuksessa vahvimiksi diskursseiksi on havaittu talouskasvu ja kilpailukyky, joihin jo termeinä on sisällytetty vaihtoehdottomuuden, turvaamisen ja vaalimisen aspektit. Työllisyyden ja talouskasvun rooleja talouspolitiikan pelissä on jo tulosten osalta käsitelty edeltävissä alaluvuissa. Nyt tiivistetään tulokset kilpailukyvyn kasvavasta roolista talouden politiikan veturina.

Kansantalouden näkökulmasta tarkasteltuna 1990-luvun lamalla näyttää olleen suuri merkitys 1990-luvun lopun talouspoliittisten tapahtumien mieltämisessä. Euroopan talous- ja rahaliittoon liittymisen perusteluissa puoluepolitiikka väistyi, ja rakennettiin tulevaisuusdiskurssia yhtenäisen konsensuksen avulla, jonka päämäärä oli talouden turvaaminen talouskasvun avulla. Yhteiskunnan hyvinvoinnin peruspilaksi asetettiin talouskasvun turvaaminen yli kansallisten tavoitteiden, kuten työllisyyden kohentamisen. Kansantaloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna tutkimuskirjallisuus kuvaa talouspoliittisen diskurssin rakentuneen kansallisen historian värittämänä, tulevaisuutta talouden avulla turvaten. Retorisessa analyysissä ilmeni kuitenkin, että vain vuoden 1999 hallitusohjelman talouspolitiikka noudattelee tätä 1990-luvun tapahtumien viitoittamaa retoriikkaa. Vuoden 2003 ohjelmissa talouskasvun ehdottomuuden perusteet juontuvat globaalin talouden kautta. Kilpailukyky näyttää vuoden 2003 ohjelmissa toimineen perinteiseen suomalaiseen talouspoliittiseen retoriikan tyyliin ulkoa annettuna, ehdottomana pakkona, jonka noudattaminen kuitenkin esitetään kaikille vaihtoehdotonta hyvää tuottavana. Jäätteenmäen/Vanhasen ohjelman kilpailukyky sai myös personifioituja muotoja, kuten aiemmin devalvoitu ja kelluva sankarivaluutta markka. Kilpailukyky tulevaisuuspuheessa kontrollina toimiessaan näyttääkin vahvistaneen talouden tärkeyslementtiä ylläpitämällä sekä pelkoa pahemmasta että toivoa paremmasta. Verrattuna aiempaan tutkimuskirjallisuuteen voidaan todeta, että talouden diskurssi vuonna 2003 muovaantuu tulevaisuudesta käsin painottaen selviytymistä kansallisen talouspolitiikan uutena fokuksipisteenä.

Tutkimuksen alussa sekä diskurssin analyysiluvussa 6 todetaan taloustieteiden vaikutteiden kasvattama suunnitelmallinen rooli 1990-luvulta lähtien. Tilinpitoajattelu yhdessä makrotalousmallien kanssa auttoi hahmottamaan valtion taloutta yritysmallien avulla, tähdäten koko valtion talouden kilpailukykyisyyteen ja luoden kilpailukyky politiikasta talouspolitiikan veturin. Varsinkin vuoden 2003 ohjelmassa tämä tilinpitoajattelu näkyi niin termistössä kuin puhujan kausaliteetteja analysoitaessa. Yhteisanalyysin näkökulmasta voidaan todeta talouspolitiikan diskurssissa 2000-luvulla korostuneen yhdyssanan alkuosa, *talous*.

Mielenkiintoiseksi päätelmäksi diskurssin kokonaisuuden rakentumisesta eri osiensa summana nousevat sekä talouspuheen abstrakti toimijuus että sen kasvanut yritysmäinen rooli. Taloustieteiden ajatusmallit vaikuttavat analyysin perusteella luoneen valtion taloudenhoidosta valtion yrityksen, jonka talouden kasvattamisesta ja kasvun vaalimisesta on tehty kansalaisten yhteinen tavoite. Talousdiskurssin voimaantumista kuvastaa myös uutta omaksunut rooli. Tutkimuksen perusteella hyvinvointivaltion tulevaisuuden turvaaminen perustuu kasvuun. Kasvu taas ilmenee talouspolitiikan diskurssin kritiikittömästi hyväksyttyinä auktoriteettina, joka on vahvistunut 1990-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun tultaessa. Tutkimuskysymysten aiheellisuuden näkökulmasta voidaan nähdä saadun sekä erottelevia, kasvavia että muuttuvia talousdiskurssin kuvauksia. Työllisyydestä oltiin puhuvinaan, talouskasvua toivottiin, vaikkei selkeästi kerrottu kenen talouskasvusta on kyse. Kilpailukykyä turvattiin varsinkin vuonna 2003, ja kaikkia näitä ydindiskursseja hyödynnettiin oman maailmankuvan hyväksyttämässä ja valitun talouspoliittisen ideologian iskostamisessa.

8 PÄÄTELMÄT

Tutkimuksen otsikossa esitettiin osin tuloksiin viittaava kysymys talouden ja politiikan valtasuhteen rakentumisesta. Tämän fokuksen viitoittamana tekstejä analysoitiin retoriikan teorian avulla niin ajan, rakenteen kuin foorumin kehikoista. Retorinen analyysi nosti keskeiseksi päätelmäksi työllisyyden ja talouskasvun eriytyneet valtasuhteet ja asia-auktoriteetit hallitusohjelmien keskeisinä diskursseina. Perimmäiseen tutkimuskysymykseen *talouspolitiikka* -sanan keskinäisestä suhteesta ei ole kuitenkaan vielä vastattu. Seuraavissa kappaleissa yhdyssanan eri osien reagoiteja teemoitellaan tutkimustulosten valottamana.

Tutkimus alkoi kirjallisuuskatsaukseen perustuvalla yleistyksellä, jonka mukaan talouspolitiikan analyysit 1990-luvulta lähtien olivat eriytyneet joko talouden tai politiikan tutkimuksiksi. Asetelmalla haluttiin ottaa kantaa tutkimuksen kenttään, kysymällä myös tutkimusteoreettisen tradition kannalta olennainen kysymys yhteiskuntatieteellisen ja taloustieteellisen suunnan eriytyneisyydestä. Nyt johtopäätelmissä osaa aiempien tutkimusten yleistyksistä on talouspolitiikan retoriikan näkökulmasta aihetta kyseenalaistaa ja osaan taas yhtyä.

Auktoriteettimainen suhtautuminen talouskasvuun näkyi sekä vuoden 1999 että vuoden 2003 ohjelmissa, joissa talouskasvuretoriikka kuitenkin sai rinnalleen kilpailukyky politiikan teemat. Foorumin analyysin näkökulmasta talouskasvupuhe kuvasti taloustieteiden mikro- ja makromallien omaksumista talouspolitiikan doktriiniksi. Myös ajan ja paikan retoriikan analyysit mukailivat kausaliteettien osalta tätä tulosta talouden vallasta talouspolitiikassa. Näistä näkökulmista tarkasteltuna voidaankin todeta taloustieteellisten mallien ohjanneen tarkasteluajanjaksojen talouspolitiikkaa esittäessään tilinpidollisia ajattelumalleja ja universaalia talouspuhemantraa.

Tutkimuksessa huomioitiin kuitenkin myös poliittisen puheen vuorovaikutukselliset, dialogiset ja vallankäytön motiiveihin liittyvät piirteet. Vuoden 2003 ohjelmassa nähtiin vallankäytön ilmentymänä sekä pelottelevin että kannustavin tulevaisuusskenaariomallein johdetut visiopuheet. Vuoden 1999 ohjelman vaikuttavuuden peruspilariksi taas todettiin julistuksellinen retoriikka, jossa hallituksen rooli Suomen talouden veturina oli esillä. Näitä eriytyneitä vallankäytön muotoja tarkasteltiin keskeisten teemojen osalta ja tuloksissa nousi esiin mystifikaation merkitys. Esitettiin kysymys siitä, kuinka paljon taloustieteellinen puhe,

jonka jo universaaliyleisö näyttää valmiina hyväksyneen, saattaa toimia hallituksen välineenä omien talouspoliittisten linjojen hyväksyttämässä. Vaikuttaa siltä, että vaikka talousdiskurssin avulla argumentoidaan talouden tulevaisuuskuva, halutaan puheella samalla vakuuttaa kansa hallituksen omaksumasta talouspoliittisesta maailmankuvasta. Tähän vakuutteluargumentaatioon on sekä vuonna 1999 että vuonna 2003 uhrattu monipuolisia retorisia vakuuttamiskeinoja ja rakenteellisia muotovalintoja hyödynnetty vakuuttavuuden synnyttämiseksi. Tältä pohjalta voidaankin todeta ideologisen hyväksyttämisen olleen keskiössä tarkasteluajan talouspolitiikassa osin ehkäpä myös todellisen tulevaisuusstrategian kustannuksella.

Politikoinnin rooli näyttäytyykin näiden tulosten valossa hämärtyneeltä. Terminologiset valinnat, jotka yhdistettynä yhtä auktoriteettitavoitetta korostamaan valittuun kausaaliretoriikkaan, valjastavat yleisessä keskustelussa jalustalle nousseen yrityssektorin puheen hallituksen käyttöön. Yritysretoriikasta huolimatta taloudesta puhuminen kuitenkin sisältää vahvaa politikointia sekä poliittista tahtotilaa, jossa samastetaan positiiviseksi havaittua sekä osin merkityssisällöltään universaaliyleisölle hämartyntä taloustieteellistä kieltä vallan välineeksi.

Paajaste ja Nygård (2001) ovat artikkelissaan Rosengreniin ja Paloseen viitaten todenneet, ettei pelkkä argumenttien raamien, rakenteiden ja tekniikoiden analyysi riitä. Jotta niiden taustalla vaikuttavat legitimointitarkoitukset ja pyrkimykset näkyisivät, on niitä tutkittava kontekstissaan (Paajaste & Nygård 2001, 242–256). Tämän retorista analyysiä kuvaavan luonnehdinnan pohjalta voidaan tutkimuksessa todeta saadun vastauksia kysymykseen talouspoliittisten diskurssien keskeisistä teemoista vuosina 1999 ja 2003. Tiivistäen voidaan talouden ja politiikan suhteesta lausua kaksinainen ehto, joka osin kumoo yksinkertaistetun, 1990-luvun talouspolitiikkaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden näkemyksen talouden ylivallasta. Taloustieteellinen terminologia hallitsee politiikan logiikkaketjuja 2000-luvun alkupuolelle tultaessa, mutta terminologisen muutoksen perusteella ei voida määrittää koko politiikan areenaa uudeksi talousfoorumiksi.

Vaikka termitilastojenkin valossa talousvalta ilmenee totena, ei se kuitenkaan millään muotoa poissulje talouspolitiikan roolia vahvana poliittisen tahdon välittämisen työkaluna. Tämä piirre kuvaakin osin tutkimuskentän eriytyneisyyden syitä. Kun osa tutkijoista on tulkinnut talouspuheen talouselämän lobbaamaksi, poliitikkojen omaksumaksi uudeksi mantraksi, voidaan tämä päätelmä nyt kyseenalaistaa, sillä talouspuheen kausaliteetit näyttävät analyysin

perusteella vain vahvistaneen poliittisen ideologian omaksuttamispyrkimyksiä. Toisaalta, osa aiemmista tutkimuksista on todennut kaiken poliittisen puheen olevan pelkkää politikointia, jossa tarkoitus on juurikin politikoiminen ideologian edistämiseksi. Myös tätä näkökulmaa voidaan yhtäläillä kritikoida. Analyysin perusteella todettiin, että osa tilinpitoajattelusta sekä talouden logiikkaketjuista ilmenee osin myös puhujalle mystifioituneena, ulkoa annettuna ja ilman perustelua hyväksyttynä. Tältä osin todettiin puhujan ja yleisön omaavan samoja esioletuksia, muun muassa talouskasvun tavoitteellisuudesta ja pakonomaisuudesta. Tällä perusteella voidaan todeta talouspoliittisen diskurssin olevan osin myös puhujan vallankäytön ulkopuolella. Talouspoliittiset keskustelukentät näyttävät sisältävän sellaista taustalla vaikuttavaa ainesta, joka vallitsee itsenäisesti puhujan poliittisten valintojen ulkopuolella; ennalta annettuna. Tämä analyysin tulos, joka kritikoit sekä talous- että yhteiskuntatieteellistä tutkimuskirjallisuutta luo mielenkiintoisen jatkotutkimusintressin. Jos talouspolitiikan puhujalla on itsellään samansuuntaisia, valmiiksi hyväksytyjä hahmotuskuvia talouden olemuksesta, kuin mitä puhuja yleisölleen pyrkii muodostamaan, mistä ja millä tavalla nämä esisopimukset ovat puhujalle muodostuneet?

Tutkimuksen otsikossa erotetut termit *talous* ja *politiikka* pidettiin pitkään tutkimuksen analyysin aikana erillään ja tarkasteltiin termeihin sidonnaisia diskursseja. Nyt tutkimuksen lopussa yhdyssanan osien yhteen nivoutuminen esitettiin sekä tulosten tulkinnan myötä että myös erilaisia tieteenteoreettisia orientoitumisia pohtien. Tiivistäen voidaankin todeta, että vaikka taloustieteellinen puhe on valtaistunut useilla yhteiskunnan eri osa-alueilla, ei talouspolitiikan teorioitumisesta yli politikoitumisen ole retorisen analyysin perusteella tuloksia. Talouspolitiikassa vuosina 1999 ja 2003 yhdyssanan osat hallitsevat vuoroin toisiaan: välillä talouden termein edistetään politiikan valtavoitteen, välillä taas politikoidaan kilpailukyvyyn ja taloustieteellisen yleisön kielellä ja miellyttämiseksi.

Politiikasta ei ole tullut ”pelkkää talousretoriikkaa”, vaan sen vallankäytöllisten motiivien ilmeneminen talouspolitiikan diskursseissa kuvastaa sen voimakkaana säilyvää roolia.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Ahonen, Pertti 1987. *Valtion liiketoiminta, hallinnon teorit ja finanssihallinto*. Turku: Åbo Akademi Press.
- Alasuutari, Pertti 1996. *Toinen tasavalta: Suomi 1946-1994*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti 2004: *Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?* Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) *Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys*. Helsinki. <<http://www.sitra.fi/Julkaisut/Heiskala.pdf>> 1.12.2010.
- Andersson, Jan-Otto, Kosonen, Pekka & Vartiainen, Juhana 1992. *Finnish model of economic and social policy –from Emulation to Crash*. Meddelanden A 401. Turku: Åbo Akademi.
- Andersson, Malin & Nurminen, Pekka 1998. *EMU ja Suomi. Tilannekatsaus 17*. PE 166.288/toinen, tarkastettu versio. Bryssel: talous- ja rahaliiton työryhmä.
- Aristoteles 1997. *Retoriikka. Runousoppi*. suom. Hohti, Paavo & Myllykoski, Päivi. Classica. Helsinki: Gaudeamus.
- Austin, John 1962. *How to Do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press.
- Burke, Kenneth 1969. *A Rhetoric of Motives*. Lontoo: University of California Press.
- Burr, Vivien 1995. *An Introduction to social Constructionism*. Lontoo: Routledge.
- Cicero, Marcus Tullius 2006. *Puhujasta*. suom. Vuola, Aulikka. Tammer-Paino oy.
- Eräsaari, Leena 2002. *Julkinen tila ja valtion yhtiöittäminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fairclough, Norman 1995. *Critical Discourse Analysis*. Boston: Addison Wesley.
- Fatás, Antonio & Mihov, Ilian 2003. *Fiscal Policy and Emu: Challenges of the Early Years*. <<http://faculty.insead.edu/fatas/fiscalec.pdf>> 1.12.2010.
- Heinonen Visa, Mykkänen Juri, Pantzar Mika & Roponen, Seppo 1996. *Suomalaisen talouspolitiikan ajattelumallit valtiovarainministerien budjettiesitelmissä 1974-1994*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Julkunen, Raija 2001. *Suunnanmuutos. 1990-luvun lopun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kakkuri-Knuutila, Marja-Liisa (toim.) 2007. *Argumentti ja Kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kantola, Anu 2002. *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Pallas-sarja. Tampere: Lokikirjat.

- Kantola, Anu 2004. *Suomea trimmaamassa – strategiset retoriikat yrityksissä, politiikassa ja ay-liikkeessä*. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) *Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys*. Helsinki: <<http://www.sitra.fi/Julkaisut/Heiskala.pdf>> 14.10.2010.
- Karttunen, Marko 2009. *Evidence of Partisan Emphasis on EMU during 1994-1999: Comparing Finnish Parties*. Acta politica 38. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Karvonen, Pirjo 1996. *Missä on taloustehtävän ihminen?* teoksessa Kalliokoski, Jyrki (toim.) *Teksti ja ideologia, Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. Kieli 9, Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 151 - 167.
- Kiander, Jaakko 2004. *The evolution of the Finnish model in the 1990`s: from depression to high-tech boom*. VATT keskustelualoitteita 344. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Kiander Jaakko, Pekkarinen, Jukka, Vartia, Pentti & Ylä-Anttila, Pekka 2005. *Suomi maailmantaloudessa – uuden ajan talouspolitiikkaa*. Helsinki: Edita Publishing oy.
- Koselleck, Reinhart, Narr, Wolf-Dieter & Palonen, Kari 2000. *Ajan kerrostumat ja politiikan mahdollisuudet*. Teoksessa Lindroos Kia & Palonen, Kari (toim.) *Politiikan aikakirja. Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia*. Tampere: Vastapaino. 25 - 58.
- Kosonen, Pekka 1998. *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Koura, Antti & Wiberg, Matti 1996. *Kansanedustajat ovat kyselevinä ja ministerit vastaavinaan*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino. 197 - 220.
- Kulovaara, Kari 2007. *Kilpailuvaltion kielioppi –Työvoimapolitiittisen retoriikan analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Kurunmäki, Jussi 2003. *Ulkomaiset mallit ja poliittinen traditio 1860-luvun alun suomalaisessa keskustelussa valtiopäivistä*. Teoksessa Hänninen, Sakari & Palonen, Kari (toim.) *Lue poliittisesti. Profiileja politiikan tutkimukseen*. SoPhi 81. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kuusisto, Riikka 1996. *Sodan Retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltojen lausunnoissa*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka. *Pelkkää Retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino. 267 - 291.
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari 1996. *Kieli vuorovaikutuksen ja vallan välineenä*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino. 85 - 108.
- Luomala, Anne 2010. *Politiikan mahdollisuudesta valtuuston talousarviokokouksessa*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino oy.
- Luostarinen, Heikki & Uskali, Turo 2006. *Suomalainen journalismi ja yhteiskunnan muutos*. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva. *Uusi Jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Tampere: Gaudeamus 179 - 201.
- Lähdesmäki, Kirsi 2003. *New Public Management ja julkisen sektorin uudistaminen*. ACTA Wasaensia 113. Vaasa: Vaasan yliopisto.

- Markowitz, Elizabeth 2002. *Economizing Debate: Rhetoric, Citizenship, and the World Bank*. Conference Papers- American Political Science Association 2002 Annual Meeting. Boston: MA.
- Mills, C Wright 1984. *Situated Actions and Vocabulary of Motive*. Teoksessa Shapiro (toim.) *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell Publischer Ltd.
- Murto, Eero 2006. *Valtioneuvosto Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Teoksessa Saukkonen, Pasi (toim.) *Suomen poliittinen järjestelmä – verkkokirja*. Helsinki: Helsingin Yliopisto Yleisen valtio-opin laitos. <<http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/valtioneuvosto/>> 5.1.2011.
- Mäki, Uskali & Vartiainen, Juhana 1989. *Talouspolitiikan retoriikka*. Teoksessa Tutkijaliitto (toim.) *On se niin väärin*. Helsinki: Tutkijaliitto 78 - 94.
- Paajaste, Kaj & Nygård, Mikael 2001. *Bortom den vakra stilen. Chaim Perelman och Quentin Skinner om politisk retorik*. *Politiikka* 43:3, 242 - 256.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti 1996. *Politiikan perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Palola, Elina 2004. *Euroopan sosiaalinen malli. Yhteiskuntapolitiikka*, 69, 569 - 582.
- Palonen, Kari 1988. *Sanasaivartelua: politiikasta teksteissä ja teksteistä politiikassa; ohjelmapuheenvuoroja, polemiikkeja, sormiharjoituksia, minitutkimuksia ja sartologiaa*. Jyväskylän ylioppilaskunta sarja 25. Jyväskylä: Ylioppilaskunta.
- Palonen, Kari 1996 *Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino. 137 - 160.
- Palonen, Kari 2003. *Politiikka*. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik (toim.) *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka 1996. *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Parker, Ian 1992. *Discourse dynamics. Critical Analysis for Social and Individual Psychology*. Lontoo: Routledge.
- Patomäki, Heikki 2007. *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Pehkonen, Nina 2006. *Retorinen kritiikki. Eksegeettisiä lähestymistapoja. Eksegeetiikan menetelmien oppimisympäristö*. Helsingin yliopisto. <<http://www.helsinki.fi/teol/pro/emo/tarkastelutapoja/kirjallisuutena4.html>> 5.1.2011.
- Pekkarinen, Jukka & Vartiainen, Juhana 1995. *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*. toinen, tarkastettu painos. Juva: WSOY.
- Pekkarinen, Jukka & Sutela, Pekka 2002. *Kansantaloustiede*. 9. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.12. Painos 2007.
- Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca 1969. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation A Treatise on Argumentation*. Notre Dame: The University of Notre Dame Press.
- Perelman, Chaïm 1982. *The Realm of Rhetoric*. Notre Dame: The University of Notre Dame Press.

- Perelman, Chaïm 2007. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Phillips, Nelson & Hardy, Cynthia 2002. *Discourse analysis. Investigating processis of Social Construction*. Sage university papers series on Qualitative Research Methods, Vol. 50. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Potter, Jonathan 1996. *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Lontoo: Sage.
- Puoskari, Pentti 1992. *Talouspolitiikan funktiot ja instituutiot: teorioiden rekonstruktio ja elvytysten talouspoliittinen anatomia*. VATT-tutkimuksia 8. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Puro, Jukka-Pekka 2006. *Retoriikan historia*. WSOY Helsinki.
- Pöllä, Kaisa & Etelälahti, Pekka 2002. *Valtion uudistunut taloushallinto*. Porvoo: WSOY.
- Ray, John 1978. *Perelmans universal Audience*. The Quarterly Journal of Speech, nro 4, vol 64, 361 - 375.
- Saukkonen, Pasi 2006. *Suomalaisen yhteiskunnan historia, rakenne ja poliittinen kulttuuri*. Teoksessa Saukkonen, Pasi (toim.) *Suomen poliittinen järjestelmä -verkkokirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Yleisen valtio-opin laitos. <<http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/>> 5.1.2011.
- Skinner, Quentin 1988a. *Some Problems in the Analysis of Political Thought and Action*. Teoksessa Tully (toim.) *Meaning and Context- Quentin Skinner and his critics*. Cambridge: Polity Press. 97 - 118.
- Skinner, Quentin 1988b. *Language and sosial Change*. Teoksessa Tully (toim.) *Meaning and context, Quentin Skinner and his critics*. Cambridge: Polity Press. 119 - 132.
- Sounela, Raimo 2001. *Työllisyys talouspoliittisessa retoriikassa*. Acta universitatis Tamperensis 847. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Summa, Hilikka 1989. *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Summa, Hilikka 1996. *Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan*. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino. 51 - 84.
- Temmes, Markku & Kiviniemi, Markku 1997. *Suomen hallinnon muuttuminen 1987-1995*. Helsinki: Valtiovarainministeriö ja Helsingin yliopisto.
- Tiihonen, Seppo 1990. *Talouden ylivalta*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia -sarja. Helsinki: Valtionpainatuskeskus.
- Vuori, Jaana 2004. *Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi*. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino. 93 - 117.
- Watson, John Selby 1970. *Cicero on oratory and orators*. Illinois: Southern Illinois University Press.

Wilenius, Markku 2004. *Yhteiskunnallisen ennakkoinnin rooli tulevaisuuden haasteiden tunnistamisessa*. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys*. Helsinki: Sitra. <<http://www.sitra.fi/Julkaisut/Heiskala.pdf>> 14.10.2010.

Wilenius, Markku 2006. *Yhteiskunta, tulevaisuus ja ennakointi*. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva. *Uusi Jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Tampere: Gaudeamus 218 - 237.

Ylikoski, Sami-Pekka 2000: ”*Ikuisesti emme voi syödä lastemme pöydästä*” *Kurkistus Ahon hallituksen talouspoliittiseen retoriikkaan* teoksessa Aarnio, Eeva & Luoma, Raija (toim.) *Vai pelkkää retoriikkaa? Liikkeiden, tulkintojen ja teorioiden mahti*. Julkaisuja 74. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 94 - 107.

Virallislähteet

Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 15.4.1999 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitus_ohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp> 1.1.2011.

Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma 17.4.2003 <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/jaattenmaeki/Hallitusohjelma_-_Jaeattenmaeki114258.jsp> 1.1.2011.

Matti Vanhasen I hallituksen ohjelma 24.6.2003
<<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoarkisto/aiemmat-hallitukset/vanhanen/hallitusohjelma/fi.jsp>> 1.1.2011.